

România literară

Apare săptăminal sub egida
Uniunii Scriitorilor

Editor:
Fundatia România literară
Director general
Nicolae Manolescu

17 - 23 noiembrie 1999
(Anul XXXII)

46

EDITORIAL

de Nicolae
Manolescu

Întru apărarea lui BRÂNCUȘI

(pag. 14-15)

DIAGONALE
de Monica
Lovinescu:

**„SCRIITURA
INFERNALĂ“**

(pag. 7)

Comentarii critice

• **Barbu Cioculescu:**
**SUB PECETEA
TAINEI**

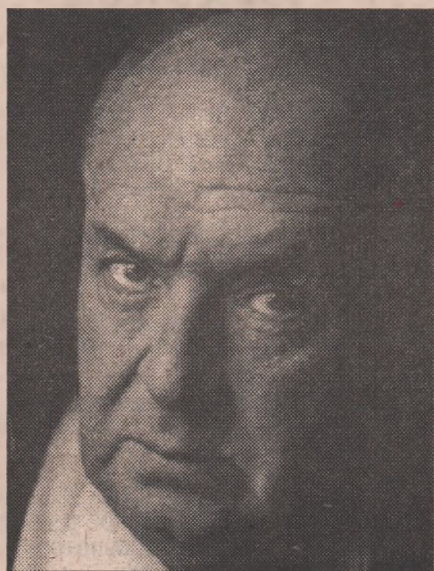
(pag. 10)

• **Geo Șerban:**
**CU DOCUMENTELE
PE MASĂ**

(pag. 11)

O povestire de
**VLADIMIR
NABOKOV**

(pag. 20-21)

Certitudini sau doar speranțe?

(pag. 12-13)

Prețul cărții

CÎND scriu aceste rînduri, mai sînt două zile pînă la deschiderea Tîrgului de Carte "Gaudeamus"; cînd le veți citi, vor fi două zile de la închiderea lui. Tîrgurile de acest fel animă într-o oarecare măsură piața cărții, aflată într-o oarecare dificultate în anii din urmă din cauza scăderii puterii de cumpărare. Cu alte cuvinte, prețul cărții a crescut constant, amenințînd să transforme un bun cultural într-un articol de lux. E vorba de prețul fizic. Există și un preț moral al cărții, care este, el, în scădere, în sensul că suportă concurența neloyală a altor mijloace de informare și de instrucție. Acestea sînt lucruri în-deobște știute și care țin, pînă la un punct, de economia de piață. Subvenționarea cărții rămîne totuși inevitabilă și ea se produce în cazuri particulare. Ceea ce lipsește este însă o politică de carte, adică un sistem coerent de promovare a celui mai important bun cultural din lumea modernă, indiferent de suportul lui fizic, care poate fi tradițional sau electronic.

Toate tipurile de carte sînt afectate de creșterea, nu totdeauna justificată, a prețului fizic și de scăderea, nici ea totdeauna justificată, a prețului moral. Rezultatul este deteriorarea statutului social al cărții, care nu mai ocupă, în viața oamenilor, locul de altădată. Tot mai mulți se dispensează astăzi de lectură. Cititorul a devenit o categorie printre altele de consumatori culturali, nu una privilegiată, ceea ce se răsfrînge atît asupra nivelului intelectual general al societății, cît și asupra autorilor de cărți. În regimul trecut, scriitorul era și un lider de opinie. Astăzi el joacă un rol aproape neînsemnat în influențarea mentalului colectiv. În orice caz, incomparabil cu acela atribuit comentatorilor politici sau gazetarilor.

Disputa recentă pe tema manualelor alternative ne oferă o dovadă eclatantă. Cînd, la finele deceniului 7, scriitorii din generația '60 au pătruns în manuale, rezistența oficialității a fost mult mai slabă, cu tot conservatorismul ideologic comunist, decît este acum rezistența opiniei publice față de scriitorii generației '80. Aceasta, în pofida faptului că șaiszeciștii aveau la data respectivă în jur de 30 de ani, cu 10-15 ani mai puțin decît au astăzi optzeciștii. Imprejurarea trebuie să ne dea de gîndit. Motivele acceptării sau ale refuzului sînt multiple: unul, sigur, este acela că scriitorii nu mai sînt, în anii '90, persoane publice la fel de cunoscute cum erau în anii '60 sau '70. Nici măcar toți profesorii de limba română n-au auzit de Mircea Cărtărescu și compania. De aceea ei li se par mai tineri decît sînt în realitate. Rolul scriitorilor contemporani în formarea conștiinței literare și politice nu mai e simțit ca esențial. Pondere lor socială e mult mai mică.

Întrebarea, banală, este: ce e de făcut? N-am un răspuns limpede în plan economic. Nu știu cum ar putea deveni accesibilă cartea. Cred însă că o discuție serioasă pe această temă nu poate fi evitată. În locul demagogiei patriotarde de care nu ducem, din păcate, lipsă, s-ar cuveni să privim cu mai multă responsabilitate diminuarea prețului moral al cărții care pune cu adevărat în pericol identitatea noastră națională. Un popor care nu citește se condamnă la înapoiere spirituală. Ignorarea valorilor literare contemporane ruinează orice efort educativ și reduce cultura la divertisment și la pornografie.

CONTRAFORTde *Mircea Mihaies*

Tepuirea și jeep-uirea

DE LA incendiara declarație din vară a lui Adrian Năstase, cum că în toamnă Transilvania va fi atacată - dinăuntru sau dinafară, oracolul pedeserist n-a fost prea clar - iar România dezmembrată, număr cu înfrigurare săptămânile și lunile. Am ajuns la mijloc de noiembrie, peste două săptămâni începe iarna - și nimic! Niște greve studentești destul de anemice, pornite de la București, o revoltă sindicalistă cu accente... contondate la Brașov, și cam atât. Nici străinatatea, nici grupurile "iredentiste" din interior nu par prea grăbite să împlinescă profețiile pufosului lider stângist. Înafara provocărilor obișnuite - și la fel de ordinare - ale publicațiilor naționaliste, România somnolează, așa cum o face de atâtea vreme. Dacă e să ne confruntăm cu o primejdie reală, atunci ea provine de la mormanele de gunoaie ce stau gata să ne acopere. E singura dovadă contemporană că suntem nu doar urmașii lui Traian și Dăcebal, ci și ai Anei lui Manole!

Guvernul, condus de un premier care a depășit în materie de incoerență și de irațional orice limită, nefiind decât o bucată moale de aluat în mâna dușmanilor propriului partid, s-a coborât până la limita șantajului și a nerușinării: dl Berceanu, despre care se spune că e putred de bogat, vede soluția în termenii unei mituirii jalnice. Pentru a-i retrimite pe muncitori la lucru, a "aranjat" achiziționarea a unsprezece autocamioane de către unul din ministerele mai bogate. Nimeni nu-și pune problema ce se rezolvă cu asta. Nici măcar ministrul cu pricina, care ori e condus de niște imbecili, care nu și-au dat seama până acum că au nevoie de unsprezece autocamioane, ori de niște ticăloși, care acceptă astfel să intre într-un joc primejdios.

De la adăpostul conturilor în dolari, al benzinărilor și al firmelor de import-export pe care le administrează cu măiestrie, politicienilor români le vine greu să conceapă că în România se poate muri de foame. Pentru că ei câștigă în orice situație: dacă se întărește leul, se întăresc și ei. Dacă crește dolarul, cresc și conturile lor. Dacă se exportă grâu, exportă tot ei, iar dacă se importă, comisioanele sunt ale lor. Și atunci, de la înălțimea astrală a mișmașurilor în care s-au dovedit doctori, își închipuie că achiziționarea câtorva camioane rezolvă problemele, de fapt nerezolubile, ale acestor nenorociți.

Numai la noi minciuna are picioare lungi, întinzându-se ca o umbră tropicală peste zece ani de istorie. Observația unui comentator politic american, că România a fost și este guvernată de facțiuni, mai bune sau mai prost vorbitoare de engleză și rusă, ale partidului comunist, își găsește perfectă ilustrare. Ea se vede și în poziția față de asasinii din decembrie 1989, și în cea față de legea accesului la dosarele de securitate, maltratată până la nivelul la care de vină nu sunt turnătorii, ci tunajii!, și în ritmul de melc al privatizării, și în întărirea permanentă a sistemului represiv, și în marginalizarea intelectualilor, și în disprețul arătat educației, sănătății - adică însuși viitorului țării.

Spectacolul jalnic al confruntării dintre "putere" și "opozitie" nu e decât hârjoana lubrifică între amanții proveniți din aceeași promiscuă, insațiabilă castă setoasă de înavuțire. Lupta pentru privilegii, pentru avantaje și bani a atins cote aiuritoare. Reflexul acestora trădează, uneori, și infantilismul clasei politice: deși "tepuirile" băncilor și zborurile în străinătate nu le mai prea lasă timp să se abată pe la țară,

prin noroaiele în care se zbate "electoratul" (lingușit doar în preajma alegerilor!), mai toți politicienii se lăfaie în jeep-uri ultraluxoase. Sigur că gropile, drumurile desfundate din București și din celelalte mari orașe ale țării fac praf suspensia oricărei mașini normale. Însă de aici până la a face din jeep noul semn al înavuțirii, dar și al bădărăniei, al lipsei de stil, e un drum lung.

E amuzant (dar și ridicol) să vezi cum domni cu burți cât niște butoiașe se aburcă voinicește în aceste mașini de teren concepute fie pentru expediții în zone fără șosele, fie pentru plăcerea adolescenților aflați la prima lor mașină. Te consolezi, spunându-ți că n-a avut cine să le facă educația până acum, și că, la această vârstă, oricum e prea târziu. E vorba de aceeași categorie care abordează la prinz fulare albe, care întreabă, la recepții, dacă nu se servește și ciorbă de burță, și care nu ezită, în avion, la business class, să-și scoată pantofii.

Fiind conduși de astfel de personaje, să mulțumim lui Dumnezeu că mai suntem în viață, că n-a început încă exterminarea fizică pe față. Trăind dinacialmale și provocări grosolane (precum declarațiile sus citate ale lui Năstase), ei nu-și dau seama că instituie o realitate mai cumplită decât orice coșmar. Discuțiile aberante despre secesiunea Transilvaniei ascund, îmi dau seama abia acum, o fraudă de mari proporții: încercarea de a face uitate promisiunile electorale, de a menține un control absolut, posibil doar în condițiile centralizării, astfel încât grupul select al potențailor să câștige mai ales atunci când țara pierde. E inimaginabil ca șefi de partide să-și someze parlamentarii la o poziție publică față de ceva ce există doar în mințile lor bolnave. Dar poate că e vorba de o strategie mai subtilă: prin provocarea unei tragedii naționale (pentru că asta se urmărește cu obstinație, observ), propriile lor mârșavii, furturile ca-n codru, ruinarea băncilor, să fie trecute cu vederea.

Până una-alta, regimul Constantinescu e paralizat de cercul de minciuni în care s-a înfășurat încă din prima zi a venirii sale la putere. Ar fi fost atât de simplu să pună în practică promisiunile în numele cărora au fost aleși! N-au făcut-o. Probabil pentru că, pe de o parte, existau legături inavuabile cu marii infractori ai regimului Iliescu, iar, pe de alta, pentru că și-au dat seama instantaneu că e mai comod să te îmbogățești tu, decât să te înhami la scoaterea din mocirlă a căruței națiunii. Astăzi, plătim cu toții: și ei, și noi. Ei, pentru banditismul pervers de care au dat dovadă. Noi, pentru blestemul de a fi crezut în cei mai mari mincinoși iviți vreodată în această parte nenorocită a Europei.

"Aliații" nu au nici o scuză: în noiembrie 1996, aveau de partea lor atât populația, cât și străinatatea. Plus spaima paralizantă a iliescienilor, care se așteptau, din clipă în clipă, să fie ridicăți și zvârliți în pușcării. N-ar fi opus nici o rezistență, pentru că se știau putezi până-n măduva oaselor. Or, oamenii lui Constantinescu și Roman (cei doi poli negativi ai societății românești de după '96) erau ocupați să zmulgă din mâna pedeserștilor benzinăriile, pădurile, lanțurile de shop-uri și funcțiile de conducere de la bănci, FPP-uri și alte vaci grase.

Iar în ce-l privește pe cetățean, e simplu: dacă nu va muri de foame, îl vom extermina cu gazele nocive ale jeep-urilor noastre etern adolescentine!

POST-RESTANTde *Constanța Buzea*

CONFORM promisiunii făcute în numărul trecut, dăm fragmente semnificative din scrisoarea unui tânăr poet hunedorean. Este o pagină bine scrisă, un lamento disperat amestecând dezolare și revoltă, umor necăjit și deznađejde: "Noi am obosit, tare am obosit. Scriem în draci orașului care-și continuă *terapeutică* lui cu zgură și rom. Ca în romanul lui Dino Buzatti, suntem în așteptarea *marelui semn*. De la dvs., pentru *revoltații* unui prezent în care se moare *cu zile*. Cei mai mulți avem între 20 și 30 de ani. Combinatul (siderurgico-chimic) mai plătește încă noaptea care o întetește în noi - de două ori pe lună luam banii, să putem plăti datorile la librărie și la anticariat. Dar să ne vedeți ce bine suntem îmbrăcați. Binecuvântat să fie second-ul second-hand-ului care îmbracă poezii. Și țiganii care ne revând încălțăminte furată, la jumătate de preț. Deocamdată mai scriem. Dar soția mea a promis demult că îmi aruncă toate hârtoagele la gunoi, să putem începe o nouă viață. Pe prietenul meu vecin-l *denunța* la poliție de fiecare dată când îi aud mașina de scris. El a promis că-și *trage* un tapet cu motive *porclorice* din scrisorile cu injurături pe care le primește regulat. Deocamdată mai scriem. Măine poate să vină cu Stop Joc. Și-o să bem atunci, o să bem, o să bem... Cei mai mulți merg prin cimitire să mai fure câte ceva. Și majoritatea pe care-i vezi prin biserică, vin să pună lumânare în contra. Deocamdată mai scriem. Și urlăm. Cum și cât se mai aude până la...". Și, lângă acest veritabil document în care disperării i se pune totuși cumva surdina, alături versurile câtorva poeme ale aceluiaș tânăr hunedorean, pe care le transcriu la rând, cutremurată în vasta privești neagra din pagini, aproape dantescă, a sărăciei și derutei generale, în care ne găsim cu toții, dar tinerii ce vină au! Spune poetul: "Mai trimit stenograme deja mucegăite/ Urlet prelung de faraon uitat în afară/ Îți vorbesc cu imagini de om care moare// Cât de sigur ești tu... Pe talerele cântărilor meu/ Pasări de noapte sperie fluturii// Sufletului meu i se dau simfonii/ Ca un dirijor nebun le transform în păcat// Străvezii pasări se ridică din urma-mi/ Ce fumegă străvezii pasări ametește de sulf// Dincolo mă așteaptă arginții aici străvezii/ Pasări somnolând pe umerii mei de Caron// Bântuie fără altar zeitații ceții duhuri în căutare/ de purtător/ și noi cu toate deschise// Te-am bineprimit vânt care sparge ferestre/ Tare înfrigați te-am bineprimit arșița pustiului// Dar cine-a strigat cum îndelung a strigat/ Azi doar pot bănuii// Ce-am putut face cu atâtea lumină?/ Cine mă scapă de povara pietrelor întru lapidarea/ mult prea aproapele meu?// Pot striga doar: lăsați-le jos/ n-am știut pietrele aruncate de mine/ Ceea ce fumegă nu-i inima mea/ Este rocă de iad lăsați-le jos/ Și fugiți// Lumina ochiului meu este fulgerul lacrima/ Lasă semn numai piatră crapată/ E religia urletului pentru cărașii de stărvuri/ Cui îi înalță altar horcăitul leproșului?// Nu mai scap de această legiune de umbre/ Care se întorc prin mine spre moarte...// Pentru cuneiformele într-o limba a focului/ Pentru microglifele nopții pentru vântul prin alge săbatică/ Pentru izgonirea din templu// - Cu cât mai străine cu atât mai mult au să doară -// Nici în genunchi nu se mai poate ieșirea din/ Amețitoare grădina damnării nici în genunchi/ Nu-mi mai vorbește nimeni nimic// S-ar putea un timp să nu mori s-ar putea/ În mulțime să-mprăștii cu fluturi de sânge/ Insectare pulsând într-o înserare cu maniaci// Dar numai aproapele tău de pe altă planetă/ Fiara despre care dai măturie numai/ Cuvântul pe care să-l lași și să pleci/ Izbăvit numai aceste mcreu/ Are să-ți scape și ție// Tangențial anacromatic delir/ Vagi contururi fulgerări în caiete de fum.../ Sub însângerata zdrențuită trenă a eclesiastului/ Ce noapte de om!.../ Asta-i tot ce rămâne. Dincolo de plânsul de pe urmă/ Al proorocului devenit mincinos// Poți simți disperarea intrucâtva să zicem/ Ca o măgură de fluturi nebuni./ Dar sunt care nu se mai întorc de acolo// Și doar pasările întunerului acoperă în cele din urmă/ În picaj sau cu tandrețe/ Traseul lor de eclesiasti în ediție de buzunar./ Nimeni n-o să le fure cenușa de la crematoriul orașului/ Și nimeni nu-și va ucide calul pe câmpuri după umbrele lor/ Poți simți disperarea. Și ultimii pași de toreador chircit sub/ Indiferența taurilor întorși la bariere"... (Petru Poiană, Hunedoara) ● Nu cred că va poate clătina cineva vreodată convingerea că ceea ce scrieți este chiar *poezie*. Dacă ați fi o persoană în vârstă fenomenul s-ar explica prin aceea că la vremea copilăriei și tinereții dvs. ați avut mijloace prea puține, sau deloc, să vă cultivați, să vă faceți o idee despre valoarea cuvântului scris. Ați fi avut un statut de rapsod popular mai mult sau mai puțin respectat și cunoscut în teritoriu, ați fi avut o justificare în noblețea celor mai bune intenții. Dar sunteți încă tânăr, născută de Crăciunul lui '61 în Frătații Noi ai Rădauților, într-o zonă plină de istorie și poezie, și aceasta v-ar fi obligat, prin atingere fizică, aș îndrăzni să spun, la o corectă înțelegere care v-ar fi ferit de a confunda poezia cu dexteritatea, și aceasta discutabilă, de a versifica fără strălucire evenimente și întâmplări, sprijinindu-vă numai pe un fond sentimental, pe o inimă mare și încrezătoare. Va doriți un ajutor inimos, va doriți un debut, dar toate versurile dvs. sunt cam pe-aici: "Țara mea-n care străluce/ Un soare blând și iubitor,/ Ajungi mereu la o rascruce./ Pentru iubitul tău popor./ Se răsfrânge viitorul/ Pentru patru ani-nainte,/ Sunt alegeri pentru țară./ Pentru-al țării președinte"... (Ana Boghean, Rădauți)

România literară

Editată de:

- Fundația "România literară", cu sprijinul Uniunii Scriitorilor, al Fundației pentru o Societate Deschisă România și al Ministerului Culturii

Director: Nicolae Manolescu

Redacția: Gabriel Dimisianu - director adjunct, Alex. Ștefănescu - redactor șef, Mihai Pascu - secretar general de redacție, Constanța Buzea (poezie, proză), Adriana Bittel (externe), Marina Constantinescu (teatru), Nina Pruteanu (corectură).

Colaboratori permanenți: Ioana Părvulescu, Andreea Deciu (critică), Cristian Teodorescu (publicistică), Eugenia Vodă (cinema), Ecaterina Ionescu, Simona Galațchi (corectură).

Corespondenți din străinătate: Gabriela Melinescu (Stockholm), Dumitru Radu Popa (New York), Rodica Binder (Köln).

Tehnoredactare computerizată: Fundația "România literară" - Anca Fiteșcu (secretar de redacție), Mihaela Ivan, Ionela Stanciu. Introducere texte: Geta Gheorghiu.

Administrația: Fundația "România literară", Calea Victoriei 133, sector 1, cod 71102, București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod 71341. Cont în lei: B.R.D., filiala Pipera, 251100996100089. Cont în valută: B.R.D., filiala Pipera, 251100296100089. Mihai Pascu (director executiv), Mirona Laudă (economist principal), Corneliu Ionescu (difuzare, tel. 650.33.69.), Andriana Fianu (corespondență și difuzare în străinătate), Mihai Minculescu.

e-mail: romlit@romlit.ro

http://www.romlit.ro;
http://www.sfos.ro/news/romlit

INTR-UN studiu din 1990, Stephen Greenblatt explica noțiunea de *cultură* ca ecou al antropologiei "clasice" gen Edward Tylor, adică un "tot care include cunoștințe, credințe, arte, morală, legi, obiceiuri și orice alte deprinderi dobândite de către om ca membru al societății". Întemeiată pe dialectica acceptare – respingere, identificare – separare, includere – excludere, cultura se profilează și ca un joc al principiilor, în ultimă instanță freudienă, cunoscute drept al plăcerii și al durerii. Înglobând în sfera sa tipuri de atitudine, modele de practică socială, valori recunoscute individual și, mai ales, colectiv, o subtilă și mereu ajustabilă grilă de (de)codificări simbolice – toate acestea găzduite de (mai) cuprinzătoare structuri sociale –, cultura apare, în definiția părintelui *noului istorism*, drept efect al contextualizării și poziționării. Un fenomen funcțional marcat de contingenta. Un fenomen, în fond.

Insistența cu care Greenblatt, celebritatea de la Berkeley și Harvard, *visiting professor* la Berlin și Londra, obișnuitul locului la Oxford și Cambridge și conferențiar în toate marile universități ale lumii, revine la cultură prin/ca obiecte materiale, fie acestea lavete sau aur, cereale sau platoșe, războaie de țesut sau geme princiare, confirmă atașamentul celui mai mare shakespeareolog contemporan la principiile criticii postmoderne. Precum nu mai puțin celebrii "analiziști" francezi ori reprezentanții școlii de la Frankfurt, Stephen Greenblatt înțelege *fenomenul cultural* într-un intim raport de continuitate și contiguitate cu ansamblul manifestărilor ce dau identitate societății umane oriunde și oricând. În fapt, ca și pe precursorii săi, îl interesează performanțele culturale într-un *anume* loc și timp. Programatic, profesorul-cercetător le cere studenților și își impune lui însuși să "verifice" calitatea de "adevăr pragmatic" a celor conchise pe seama unuia sau altuia dintre textele literare alese ca eșantion prin comparația cu texte de *altă* natură și cu *altă* finalitate.

La Harvard, unde l-am cunoscut, Stephen Greenblatt savura alături de gradații din seminarul *Shakespeare and New Historicism* lectura în paralel a unui text juridic de secol al XVI-lea și a unei scene din *Regele Lear*, a unei scrisori de dragoste și a declarațiilor de fidelitate ale cuplului Romeo și Julieta, a unui testament și a unui fragment din *Hamlet*.

EFFECTUL DE ECOU

Metoda ne este astăzi cunoscută: sunt dezarhivate "texte culturale", a căror diferență și compatibilitate reciprocă sunt un efect multiplu, ele fiind manifestări ale unui *hic et nunc* depus în aceleași semne grafice, împărțind valori, ritualuri și protocoale ale aceleiași comunități și decupând lumea după aceleași tipare mentale. Postmodern, Greenblatt aduce în același plan textul canonic shakespeareian și sentința dată de un judecător elisabetan, registrul contabil al unei mănăstiri din timpul lui Henric al VIII-lea ori un ordin semnat de o căpetenie militară. Îl interesează, adică, să probeze *in vivo* valabilitatea aserțiunilor *in vitro*, anume ca există o *textualitate a istoriei*, așa cum există o *istoricitate a textelor*.

Carierea academică a lui Stephen Greenblatt este, metonimic, chiar evoluția studiilor literare, devenite, de-a lungul unui pătrar de veac, tot mai clar *studii culturale*. După o primă analiză sistematic formalistă a unui text de Sir Walter Raleigh, Greenblatt pătrunde cu tot mai multă convingere în stufărișul culturii elisabetane. Îl ajută enorm mediul și mijloacele excepționale de lucru: despoaie fișiere și cercetează arhive de mare ținută, beneficiază de burse speciale de studiu, are acces la o întregă rețea de instituții conexe, desfășoară a fascinanta activitate alimentată de informații și metode din diferite domenii umaniste. I se configurează o *poetică a culturii* în anii '80, când aria sa de interes se întinde de la Morus la Shakespeare, cu accent pe (auto)modelarea eului și diversele efecte ale reprezentării. În sfârșit, cartea de căpătâi din '88, *Shakespearean Negotiations*, debutează cu acum faimoasa formulă: "Am început cu dorința de a sta de vorbă cu morții."

Atât de profunde sunt urmele lăsate de profesorul bostonian în campusurile revoluționare Coaste de Vest, apoi pe Coasta de Est și, de peste un deceniu, în toate catedrele universitare de engleză care se respectă, încât studiile elisabetane cu greu mai pot fi concepute în afara parcursului său critic. Monumentala ediție *Norton Shakespeare* din 1997 (incluzând două texte smulse uitării timpului doar în urma

travaliului tenace al acestui minunat om) încununază seria de volume de referință prin care Stephen Greenblatt a trasat o nouă imagine a Angliei abia trecută la protestantism. Este ceea ce ne-a lăsat ca ecou excepționala conferință *Hamlet in Purgatory*, parte a unui studiu compact în curs de apariție la Princeton University Press.

La invitația Colegiului "Noua Europă" (rector fondator prof. dr. Andrei Pleșu), Stephen Greenblatt (Harvard) și soția sa, Ramie Targoff (Yale), s-au aflat la București în zilele de 15-17 octombrie. În pofida marginii de timp pe care și-au luat-o din înțeleaptă circumspecție, participanții la regalul oferit își acceptă stoic condiția de actori autentici ai faptului cotidian din care se acumulează efectul de istorie cu tâlc. Înghesuiți peste tot în încăperile de la parter și etaj, așezați pe podea, pe treptele scării interioare, în jurul copiatoarelor, pe pervaze, în antreu și oficiu, în dependențele și pe terasa distinsului institut de studii avansate, cei prezenți urmăresc cu sufletul la gură splendida etalare de erudiție și eleganta demonstrație a profesorului care vorbește despre tezaurul european de memorie. Această ultimă cercetare l-a îndreptat către testamente și indulgențe catolice, ritualuri de pomenire și scenarii cu zâne și vrăjitoare – căzute, toate, în disgrația proaspăt convertitului Henric al VIII-lea. În doi ani și jumătate monarhul produce un adevărat cataclism mental la nivel comunitar, prin desființarea mănăstirilor, evacuarea nobiliei din marile catedrale și interzicerea procesiunilor religioase. Ca în orice moment de descumpănire, literatura tip *samizdat* capătă un plus de eficiență. Unei *supplicatio* ilegale menită ajutorării cerșetorilor i se adaugă o alta, semnată de însuși Thomas Morus, dregătorul scarificat pe principii "ideologice" de un suveran neînduplecat. În acest din urmă text paraestetic aflăm cât de importantă era pomenirea morților de către rudele rămase în viață.

Un "Remember me!" multiplu răsună din coridoarele încă profund catolice ale unui spațiu public forțat la severă austeritate. Este ecoul al cărui ecou *literar* se

citește în suplicația fantomei regale din *Hamlet*. "Remember me!" îi cere părințele fiului rămas zalog într-o lume care și-a pierdut reperele. Tranziția prelungită – cum altfel? – este propriul ecou în Anglia reginei fecioară. În jurul anului 1600 dialogul morților cu viii resimțea acut desființarea celui de-al treilea spațiu simbolic, Purgatoriul. Moartea Elisabetei, în 1603, era ecoul public al șocului familial înregistrat prin decesul lui John Shakespeare, tatăl dramaturgului, la numai câțiva ani după stingerea fiului lui Will, tânărul pe nume Hamnet... În testamentul lui John Shakespeare Stephen Greenblatt a identificat formula-cheie de înduplecare a celor de aici, în contul celor plecați: un "Remember me!" colectiv.

Nici un anglist serios nu poate ignora demeritul greenblattian, decât cu riscul de a se autodesființa, de a fi fantoma unui timp apus, care îngână patetic suplicația de mai sus, încearcă trucuri de pomenire, dar rămâne un vis, un fum, o boare – nu trupul istoriei, a cărui materialitate o caută și o cercetează, rembrandtian, profesorul. Ecoul acestei întâlniri cu excepția, rândurile trimise doamnei Anca Oroveanu, director academic al Colegiului "Noua Europă", parafază impresia pe care i-au produs-o intelectualii români cu care a dialogat numărul unu al criticii shakespeareiene. "Nici Sorbona", îmi mărturisea Stephen Greenblatt pe aeroport, înainte de plecare, "nu se poate lauda astăzi cu acest gen de rafinament cultural!" Mă gândesc, de aceea, că voci de asemenea răsunet ar trebui să prefăteze mai pregnant un colectiv "Remember me!" articulat din purgatoriul tranziției istorice și pe care *noua Europă* nu ar avea motive să nu-l capteze în limba lui Shakespeare. Efectul de ecou...

Mihaela Anghelescu Irimia

Stephen Greenblatt, "Culture", în Frank Lentricchia & Thomas McLaughlin, *Critical Terms for Literary Study*, The University of Chicago Press, Chicago, 1990, p. 225.

Kubrick și literatura

● Stanley Kubrick a murit astă-primăvară, de un atac de cord, înainte de a-și vedea ultimul său film, *Eyes Wide Shut* (*Ochii larg închiși*) pe ecrane. Ecranizarea a unei nuvele de Arthur Schnitzler din 1926 – un text de 60 de pagini a cărui idee l-a obsedat pe scriitor timp de 17 ani – filmul cu Nicole Kidman și Tom Cruize în rolurile principale respectă fidel trama nuvelei, numai că o transpune din Viena începutului de secol în New York-ul contemporan. Critica – cel puțin cea franceză – a pus *Eyes Wide Shut* în categoria creațiilor de patru stele, insistând asupra admirației pe care o nutrește Kubrick pentru scriitorii Europei Centrale (pe care-i citea și recitea) – Stefan Zweig, Alfred Döblin, Joseph Roth și, în special Arthur Schnitzler – pentru capacitatea lui de a sonda profund sufletele, pentru cinismul care adie deasupra melancoliei, ironiei și scepticis-

mului. Stanley Kubrick avea o concepție mistică a montajului – singura artă, după părerea lui, proprie cinemaului. Toate celelalte elemente care concură la nașterea unui film sînt importate din alte discipline. Dintre aceste alte discipline – teatru; fotografie, muzică, literatură, cea din urmă îl atrăgea foarte și așa se face că multe din filmele sale sînt ecranizări ale unor romane de Lionel White (*Ultima razie*), Howard Fast (*Spartacus*), Vladimir Na-

bokov (*Lolita*), Peter George (*Doctorul Folamour*), Arthur C. Clarke (*2001: Odișeea spațiului*), Anthony Burgess (*Portocala mecanică*), William M. Thackeray (*Barry Lyndon*), Stephen King (*Shining*), Gustav Hasford (*Full Metal Jacket*). Ultima sa alegere, Schnitzler, are un ton testamentar și poate fi interpretată ca omagiul unui mitteleuropean dezrădăcinat în Bronx, pentru imperiul austroungar din care familia regizorului era originară.

BURSE "NEW EUROPE COLLEGE"

PENTRU ANUL UNIVERSITAR 2000-2001

"New Europe College" anunță concursul anual pentru 10 burse de cercetare pe durata unui an universitar (1.10.2000 - 31.07.2001) pentru tineri cercetători/universitari români din domeniile științelor umaniste, economice și sociale (sociologie, drept și discipline conexe).

CONDIȚII DE PARTICIPARE:

1. Candidatul trebuie să fie înscris la doctorat (ultima fază a redactării tezei) sau să aibă titlul de doctor;
2. Se va acorda prioritate candidaților sub 45 ani;
3. Foarte bună cunoaștere a cel puțin două limbi străine de circulație internațională.

Prin profilul său, NEC pune accentul asupra dezbaterilor inter- și trans-disciplinare. Se încurajează proiectele care permit această deschidere.

CONDIȚII ALE BURSEI:

Programul bursierilor presupune prezența obligatorie în București cel puțin o dată pe săptămână. În timpul bursei, bursierii vor beneficia de un stagiu de cercetare de o lună într-unul din marile centre universitare sau de cercetare din străinătate. Valoarea bursei este echivalentul în lei a 600 DEM lunar (plus 5.000 DEM pentru călătoria de cercetare).

MODALITĂȚI DE ÎNSCRIERE ȘI TERMENE PRIVIND CONCURSUL:

Formulare de participare la concurs pot fi ridicate de la sediul Colegiului în zilele de luni, marți, joi și vineri, orele 12-17. Pentru candidații din provincie, formularele vor fi expediate, la cerere, prin poștă sau e-mail.

Formularul poate fi obținut de la <http://library.nec.ro/formulare>

Termenul limită de depunere a dosarului completat este 16.12.1999.

Relații suplimentare se pot obține la tel./fax (01) 642 5477, 252 7556 între orele 10-17 ale fiecărei zile lucrătoare sau prin e-mail: nec@nec.ro

Adresa: New Europe College, str. Matei Voievod 18, 73222 București

Revista revistelor

Talentul de a fi bătrîn

Un interviu cu dl Alexandru Paleologu e totdeauna viu: dinsul vorbește cu o naturalețe cuceritoare despre orice subiect, chiar și despre lucruri pe care, din grija de a nu părea impudici, oamenii preferă să le învelească în staniol teoretic impersonal sau în citate de autoritate. Dl Paleologu nu ezită să povestească despre sine, dar ceea ce în gura altuia ar suna jenant, fanfaron sau de o originalitate ostentativă - lui îi șade bine, căci toate acele confesii, anecdote, judecăți năstrușnice ilustrează idei de interes comun. Iar cînd are și o companie pe măsura, care îl stimulează prin întrebări și comentarii inteligente, personalitatea lui își dezvăluie întreaga putere de seducție. (Cu tot riscul de a părea deplasat, Cronicarul își mărturisește reacția caragealiană la acest tip de seducție spusă și scrisă: pe conu Alecu își vine adesea să-l pupi.) Fiindcă niciodată nu e uscat - plicticos, dl Paleologu este interlocutorul cel mai căutat de jurnaliști - o inepuizabilă mină de sare și piper. În *ORIZONT* nr. 10, tema discuției la care îl provoacă Mircea Mihaies și Horia Patapievici este bătrînețea. Pentru altcineva, curiozitatea cuadragenarilor pentru o experiență încă departe de ei ar fi părut o nedelicatete. D-lui Paleologu, subiectul îi place și acceptă bucuros să vorbească despre el, fiindcă e de părere că modul cum îmbătrînește un om depinde de inteligența lui: "Proștii îmbătrinesc prost. Asta e clar. Fiindcă se cramponează de ceea ce li se pare lor minunat, adică tinerețea". Trecerea anilor nu aduce neapărat cu sine înțelepciunea experienței: "un imbecil bătrîn rămîne tot imbecil și tot fără experiență. Experiența ar fi exclusiv o asimilare intelectuală". Întrebat ce se pierde și ce se câștigă odată cu bătrînețea, autorul *Bunului simț ca paradox* recunoaște că se pierde prospețimea, dragălașenia, o anumită naivitate infatuată care are hazul și farmecul ei ("la tineri infatuarea merge bine, la bătrîni e odioasă!"), dar odată cu maturitatea se câștigă alt tip de grație, melancolică, atunci cînd în trup începe să se insinueze lent moartea. Dl Paleologu nu acceptă

corecțiile artificiale ale acestui proces natural, la care recurg azi în special femeile și care le fac "să rateze șansa glorioasă de a deveni babă! Fiindcă mai frumos și mai nobil lucru decît o babă nu există! Babele ajung la un fel de întîlnire a egalității sociale. O babă țarancă și o babă ducesă e tot o babă! Sunt aceleași păstrătoare ale civilizației și ale tradițiilor onorabile, ale credinței și fricii de Dumnezeu. Afară de cazul cînd nu s-au lăsat babite! Din nenorocire, la țară nu se mai fac babe! Am văzut la țară țaranci coafate, cu unghii făcute cu oja (chiar și la picioare), cu tocure." Firește, e greu să împărțăm entuziasmul retoric pentru frumusețea stării de babă, în schimb sîntem întru totul de acord cu discriminările "sexiste" de tipul: "Femeile sînt niște ființe infinit superioare nouă!..." Remarcați că la bărbăți eroismul e întotdeauna încordat și glorios. Și de obicei mediatizat, chiar în epoci în care nu exista media!... Eroismul la femei e atît de cotidian și de natural, încît nici nu mai este recunoscut ca atare". • Nici cînd vine vorba despre dragoste în vreme de amurg, Alexandru Paleologu nu ezită să vorbească din experiență, făcînd elogiul obișnuinței, care nu uzează ci adincește iubirea: "obișnuința e cel mai formidabil afrodisiac. Ea funcționează și tîrziu de tot, cînd nimica nu se mai poate face!..." De obicei, femeia bătrînă este o ființă, care chintesențiază tot ce este feminin. Adică, nu mai e nici atracția trupeză, nici darul de geneză, nu mai e nimic decît bunătatea inteligentă. Și asta se vede foarte bine mai ales la femeile bătrîne. Și la moșnegi, nici vorba. Dar este mai pură, mai puțin impunătoare, dar mai insidioasă, mai penetrantă la femeile bătrîne." Desigur, degradarea fizică, neputințele n-au cum fi un motiv de jubilație: "Eu am fost un bărbat foarte frumos. Poate cel mai frumos pe care l-am văzut în viața mea (ride). Dar nu mai sunt. Acum, cînd mă uit în oglindă și văd tot ce văd sunt foarte crispat." O fotografie din tinerețe, reprodușă alături, ne arată că nu exagerază: splendoarea virilă a celui tînar chiar îi taie respirația. Dar acest "ce-am avut și ce-am pierdut" nu se transformă nici o clipă în lamentație, întregul interviu fiind o pledoarie pentru acceptare lucidă: "Dacă bătrînul nu-și exagerază ambiția de a părea încă valabil ca mascul - ceea ce este ridicol -, și dacă acceptă starea lui de om bătrîn, dacă o acceptă cu un anumit stil, cu o anumită cochetărie stilistică, reușind să asume și o oărecare majestată, un caracter august, e bine. El ar trebui să încerce să dobîndească aceste calități. Dar dacă încearcă prost, e pierdut. Dacă n-are talent la chestia asta, mai bine să se lase!" Incontestabil, dl Paleologu are acest talent.

Zidul Berlinului cu lingurița

La zece ani după căderea Zidului Berlinului, zărele din România au marcat evenimentul. Pentru *ADEVĂRUL* sau mai exact pentru editorialul semnat în acest cotidian de Bogdan Chireac, cel de-al doilea război mondial încă nu s-a încheiat din punctul de vedere al României. Acest punct de vedere merită discutat, fiindcă dl Chireac e foarte critic față de performanțele României, în partea politicii externe, chiar dacă nu o face explicit. Dl Chireac are o viziune neagră asupra României la zece ani de la căderea Zidului Berlinului. Or, ideea sa că pentru România, metaforic vorbind, nu s-a în-

LA MICROSCOP

ÎNAINTE ȘI DUPĂ HELSINKI

SĂ TREACĂ el summit-ul de la Helsinki! se aud tot mai multe voci care numără zilele guvernului Vasile. Cu alte cuvinte, după ce-și ia Europa ochii de la ce se întîmplă în România, se va termina și cu armonia de față din coaliție și cu stabilitatea politică. Aceiași soi de șmecherie puerilă care în '97 a justificat absența reformelor pentru că era NATO cu ochii pe liniștea din țara noastră animă acum ideea armoniei cu ochii la ceas.

Frenezia combinațiilor politice post Helsinki răzbate de citva timp în zăre venind dinspre partidele din coaliție sau dinspre surse aflate în medii bine informate. În precedentă legislatură, presa a dat de nenumărate ori ca sigură înlocuirea premierului Văcăroiu, iar sursele furnizau și numele înlocuitorului și echipa ministerială de rezervă. În timp ce zărele făceau și desfăceau guverne de schimb, dl Văcăroiu și-a dus misia pînă la alegeri, plus prelungirile de pînă la predarea Palatului Victoria noului guvern. PDSR-ul nu aștepta atunci nici un Helsinki, trecea prin lupte interne, dar n-a căzut în capcana discuțiilor în public a schimbării prim-ministrului. E adevărat că nici dl Văcăroiu n-a dat de lucru presei cum o face premierul Radu Vasile, care din cînd în cînd lansează cite o petardă șpolitică pe care nu mai știe, după aceea, cum s-o stingă cu dezmințiri. E la fel de adevărat că dl Radu Vasile are un talent ieșit din comun de a-și stîrni adversități în propriul partid, prin declarații inabile sau prin decizii întempestive care uneori fac vid în jurul lui.

Premier într-o coaliție a neînțelegerilor de tot felul, dl Radu Vasile nu putea adopta stilul ritos al d-lui Ciurbea fără riscul de a se trezi în aceeași situație în care a ajuns fostul prim-ministru. Din acest motiv, probabil, s-a spus despre el că e omul PD-ului în PNȚCD și a stîmmit serioase dileme apropo de proiecțiile sale politice post-electorale cînd

excesiv pro-PDSR, cînd total contra acestui partid.

Dl Radu Vasile, ca mulți politicieni autohtoni, e un *inspirat*, calitate care nu se prea potrivește cu funcția de prim-ministru într-o țară așezată. Mă tem însă că ea nu e incompatibilă cu premieratul în România.

Căci, așa cum susțin sursele, păcatele reprobabile ale d-lui Radu Vasile sînt tot de *inspirația* sa, cu care și-ar fi stîrmit inamicității în propriul său partid, la Cotroceni, în Convenție și așa mai departe.

Nu aș vrea să se înțeleagă din cele scrise pînă acum că aș fi un susținător al premierului. Există însă citeva probleme ale României pînă la alegeri, probleme care trec prin stabilitatea politică pentru a-și găsi o rezolvare favorabilă.

Dacă după momentul Helsinki România se dezechilibrează politic, cu siguranță că acest lucru va avea efecte asupra așa-numitului rating de țară în a cărui creștere toată lumea speră, ca și cum acest rating ar pica din cer, nu ar fi legat de cele ce se întîmplă la noi în țară.

Dar simpla idee că România reacționează numai la stimuli externi - și asta pe o durată scurtă - nu prea e de laudă pentru politicienii autohtoni.

De fapt, e chiar umilitor să faci o politică de ochii Europei și alta după ce ea, Europa, te-a bifat ca elev silitor. Iar după aceea are rost să te miri, ca politician, că nu ești luat în serios?

Aceasta nu e problema unei persoane sau a unui partid, nici macar a unei coaliții. Ea e, sau ar trebui să fie, o chestiune de strategie mai largă, în măsura în care, firește, politicienii de la noi chiar vor ca România să intre în rîndul țărilor Uniunii Europene. Altfel spus, e mai important să-ți iei revanșe mici, după Helsinki, sau să lași de la tine, macar din orgoliul de a nu părea manipulat din afară?

Cristian Teodorescu

Pentru cititorii din străinătate

Puteți face abonamente direct la redacție, la tarifele de 104 \$ S.U.A. pe an pentru țările europene și 130 \$ S.U.A. pe an pentru țările extra-europene. Plata se poate face prin C.E.C. la dispoziția Fundației "România literară" pe adresa Fundația "România literară", București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod poștal 71341, România sau prin dispoziția de plată a sumei în contul 251100296100089 deschis la Banca Română pentru Dezvoltare (B.R.D.), Filiala Pipera, București, caz în care vă rugăm să ne trimiteți pe adresa redacției, în plic, o copie după dispoziția de plată și adresa dvs. completă. În sumă sînt incluse toate cheltuielile poștale și de expediere. Se pot încheia și abonamente pe un trimestru sau un semestru, pentru o sumă proporțională.

România
literară

Calea Victoriei 133, București, sector 1. Telefoane: 650.62.86; 650.33.69; 659.35.42. (foto). Fax: 650.33.69. Luni, marți, miercuri, joi: 13-19; vineri: 9.30-13. Abonamente în 1999: 3 luni - 52.000 lei; 6 luni - 104.000 lei; 1 an - 208.000 lei. ISSN 1220-6318

Tipărit la
IMPRIMERIILE MEDIAPRO

24 pag - 4.000 lei
La redacție: 3.000 lei

Cronicar

SĂ NE DUMIRIM

RECUNOSC că am uneori dificultăți în a înțelege logica elementară a concetățenilor mei. Zilele trecute, pe fondul recentelor sărbători compromise de la Arad, minți luminate au venit pe diferite posturi de televiziune pentru a ne spune că restaurarea monumentului cu pricina, ținut până acum ascuns în depozitele armatei, ar leza demnitatea națională a românilor. Plusînd, domnul profesor Dinu Giurescu propunea pe post, ca variantă alternativă, ridicarea unui complex monumental al reconcilierii, format din statuia cu pricina și dintr-o altă statuie, nouă de data aceasta, a moșilor lui Avram Iancu, *la fel de mare ca și prima*. Propunerea de a demonstra egalitatea între etnii cu centimetrul nu e nouă, și dispune de o legitimare istorică. După unirea din 1918, când s-a purces la înălțarea Catedralei Ortodoxe din Cluj, sugestia ctitorilor a fost aceea de a egala în înălțime Catedrala Sf. Mihail, a catolicilor, din piața vecină, în ciuda tezei *sofianice* a ortodoxiei, pe care o formulase tot un clujean, Lucian Blaga. Mai aproape de noi în timp, la ridicarea stilului patriotic clujean pe care se află cocoșat Avram Iancu, s-a respectat aceeași minuțiu de riglă arhitecturală disproporționată: ansamblul statuar trebuia să fie *musai* mai înalt decât statuia ecvestră a lui Matei Corvin, din piața concurentă, "aparținând ungarilor".

Recunosc că, martor fiind la toate aceste inflamări belicoase, mă încercă un sentiment de stupeoare. Întii, nu înțeleg cum de lezează statuia martirilor militari arădeni sensibilitățile specifice ale românilor. Statuia exaltă libertatea ca atare, și rememorează executarea demonstrativă a unui grup de 13 generali maghiari pașoptiști de către armata imperială austriacă. Eventual, lezate s-ar putea simți Ambasada Austriei la București și statul suveran pe care aceasta o reprezintă: românii nu joacă, în simbolistica statuii, nici un loc. Pe de altă parte, e incontestabil că vărsarea de sînge de acum 150 de ani a avut loc la Arad, locul statuii fiind deci acolo. Acum 150 de ani, Aradul nu aparținea României. Atunci, nu înțeleg cum de poate leza statuia cu pricina sentimentele naționale ale românilor de ieri sau de azi, de vreme ce nici nu le implică.

Mi se poate replica de bună-seamă că monumentul incită virtual prin inadecvarea de amplasare: între timp Aradul a devenit pămînt românesc, prin urmare, un monument aparținînd maghiarimii nu are ce căuta aici. Din nou, nu înțeleg obiecția, dar cred că am pus degetul pe rană. Logica unei asemenea întîmpinări sugerează intruziunea neavenită a Ungariei în treburile interne ale românilor: dacă statuia e a lor, să și-o țină acasă, s-o ridice acolo. Ceea ce nu include o asemenea argumentație piezișă este că statuia cu pricina nu face parte din patrimoniul statal al Ungariei, ci din acela spiritual și sufletesc al întregii maghiarimi, dintre care peste un milion și jumătate trăiesc pe teritoriul României. În acest fel, amplasarea pe teritoriul României s-ar justifica afectiv, ca să nu mai vorbim de faptul că ar respecta un adevăr istoric, prin nimic ofensiv la adresa gazdelor.

Mergînd mai departe pe firul sinuos al persuasiunilor ostile, ajungem la concluzia că invocăm imponderabila sentimentului național pentru a interzice amplasarea de obiecte simbolice naționale pe teritoriul altor țări. Statele Unite ale Americii au cimitire militare pe teritoriul Germaniei, dar nimeni nu le-a cerut să-și dezgroape morții, deși cele două puteri s-au aflat în situații de beligeranță în timpul celui de-al doilea război mondial. Rusia are cimitire la noi și, slavă Domnului, nu ne-am gîndit să le oferim Mos-

covei în schimbul tezaurului. Mai mult, trecem repezitor podul de ghimpi de peste Prut, pentru a plasa monumente comemorative într-o țară care nu ne recunoaște oficial limba, deși o vorbește. Cum ne-am simți dacă un patriot sincer de acolo ar cere îndepărtarea lor, pe motivul că evocă sentimente *românești*, și nu *moldovene*?

Unde am ajunge, dacă am duce la extrem intoleranța simbolică aici, la noi? La dezasamblarea tuturor monumentelor, conacelor, castelelor maghiare de pe teritoriul Transilvaniei? La nivelarea tuturor urmelor materiale și spirituale care duc la anii de dinainte de 1918, altfel spus: la falsificarea deliberată a istoriei? Ce obținem prin creșterea unor generații "din ce în ce mai românești", cum s-a exprimat unul dintre liderii naționaliștilor autohtoni? Enclavizarea socio-istorică și industrială a României? Insularizarea orgolioasă, perdantă, neproductivă, într-o epocă a globalizării, a pașapoartelor libere și a integrării europene? Cine va suferi, în cele din urmă, consecințele unei asemenea sirme ghimpate tricolore inefabile? Nu tot românii, aduși la sapă de lemn, ca acum, cînd sint amăgiți de patrioții de mucava cu iluzia resurecției miraculoase prin alchimia fierberii în suc propriu?

Țara a fost devalizată sălbatic în cei zece ani care au trecut de la revoluție, atît de către cele două regimuri Iliescu, cît și de către mai blajinul - în aparență - regim Constantinescu: ne mai putem permite acum aventuri socio-politice și economice autohtonizante? N-ar fi mai bine dacă în locul unor asemenea isterii discriminative, am strînge la un loc toate competențele, indiferent de apartenența lor națională, pentru a evita sinuciderea colectivă din ceasul al 12-lea? Ce cîștigăm sfredelind tot timpul cuțitul în rană, sugerînd tenebros, la tot pasul, că trăim în ogradă cu un dușman perfid, gata mereu să ne sară la beregată pe la spate? Cine are de cîștigat, în afara unor partide extremiste, și a unor organisme interne care le deservesc, de pe urma psihozei colective de periclitare? Groaznic în România de azi nu este că am ajuns în marasmul marasmului, la fundul cel din urmă al sacului, că expulzăm mizeria din noi aruncînd-o sub formă de deșeuri în stradă, ci că sintem, psihologic, tot așa cum eram și acum un deceniu: chircoți, suspicioși, gata de ură, dar bătoși și puși pe hartă.

Recentul diferend de la Arad mai stîrmește o dilemă, de rezolvarea căreia depinde maturitatea de mîine a României și, eventual, chiar platforma psihologică de integrare a țării în comunitatea *umana* - deci nu instituțională - europeană. A venit, poate, timpul să separăm grîul de neghină și să întrebăm deschis, bărbătește, cît spațiu de manevră sint dispuși să lase românii patrioți maghiarilor din România? Avem voie să ne cultivăm morții, cultura, valorile simbolice? Ni se îngaduie să ridicăm capul cu demnitate, sau ni se rezervă doar dreptul de a trece umbrat, cu privirile plecate, asemenea unor răufăcători, pe lîngă uluci? Cit anume din noi sint dispuși cei din jur să recunoască? Sintem chiar lipsiți de orice credit uman și moral, percepți doar ca dușmani virtuali, prin tot ceea ce întreprindem? Facem parte din patrimoniul diacronic al României, în acord cu adevărul istoric, sau ni se condece doar statutul parazit, cancerigen, de organism strain, grefat pe trunchiul falnic al unei identități naționale unitare?

CINE are de cîștigat de pe urma urii cu care omul de rînd își privește vecinul de palier,

Ioana

noaptea aceasta
cu sintaxa ușor veștejită
un copil cîntă la tibie
eu stau lîngă rug
și ador mersul tău

ce noroc
să pot să învăț să descriu

stare secundă

stăteam - tineri căliți în palestre
lîngă o pilitură de plumb
și meditam la virtuțile
lucrurilor

de-acum se făcea noapte
dar nu reușeam să orchestrăm
o campanie împotriva zvonurilor
și bătrînii care mîncau arahide
(doamne cum ne mai iubeau ei)
rîdeau de deruta noastră

hai să recităm din Gellu Naum
a spus unul disponibil mai multor
vîrste de cultură
hai am fost noi de acord

și încă:
rîsul lor așă se auzea
de parcă cineva se spăla pe mîini
de parcă păsări palmi pede
lopătau în apele moarte

vasile gârnet

colegul de serviciu? Țara care ni se atribuie - și care nu e a noastră - e deja în NATO, și se află cu zece pași înaintea României în cursa integrării euro-atlantice. N-ar fi mai practic, mai chivernisit și mai înțelept, dacă românii ne-ar integra competențele, în loc să ni le nege, în loc să ne suspecteze global? Nu eram azi cu cinci pași mai aproape de idealul general de bunăstare, dacă îi mai aveam pe sași, în loc să-i vindem? Cu siguranță, Germania ar fi ajutat mai mult România, și de cîștigat n-ar fi cîștigat doar aceia care vorbesc germana.

Ce cîștigăm făcîndu-ne dușmani peste tot, sugerînd Europei imaginea unor regimuri politice slabe, resentimentare, instabile, și a unei populații kosovare, irascibile, imprevizibile ca opțiune democratică pe termen lung? Agitam nervos steaguri în interior, pentru a ascunde frustrarea că nimeni nu se mai uită la ele cînd le fluturăm în afară? Am pierdut, în zece ani, toate micile campanii de ridicare a capului pe care le-am dus semet, galăgios, cu orgoliu, și am rămas cu o economie în ruină, cu un cancer greu de stăpînit al corupției, cu o impotență lucrativă monumentală, paralizantă. Ne pierdem pe rînd competențele, ca o țară bananieră; universitățile noastre creează pentru exterior, tinerii ne fug buluc peste graniță, alungați nu de străinii care le-ar lua chipurile locul, ci de românii înșiși, care nu le recunosc meritele.

NE MAI putem permite să fim o țară de risipitori? Ne mai putem îngadu luxul de a urî autosuficient, de a prosti lumea cu imaginea iluzorie a dușmanului intern, în locul austerității serioase de a construi temeinic?

Stefan Borbély

România literară 3

ÎN VÂRTEJUL PUBLICISTICII

O critică a moravurilor

ÎN ULTIMII zece ani, aproape toți scriitorii români s-au lăsat absorbiți de pasiunea pentru publicistică. Nu mulți dintre ei au avut de câștigat din această experiență, dar publicistica a avut în mod sigur de câștigat.

Până în 1989, Val Condurache a scris exclusiv critică literară, poezie și proză. În critica literară a devenit un nume, remarcându-se prin modul direct de a se pronunța asupra valorii operelor literare și prin dezinvoltura cu care își folosea în interpretări cultura. O anumită superficialitate voioasă nu făcea decât să dea farmec comentariilor sale.

După 1989, criticul ieșean, component cândva al faimoasei echipe de critici de la *Convorbiri literare*, s-a avântat, ca atâția alții, dar în stilul său ușor de recunoscut, în spațiul publicisticii. Ani la rând s-a pronunțat, în publicații ca *Dilema*, *Monitorul* sau *Timpu*, asupra a tot ceea ce se petrecea în România, de la mineriadele din București și până la mine-riadele literare organizate de *Literatorul*. A luat parte și el la imensul talk-show în care s-a transformat viața publică din România după mulți ani de tăcere impusă (sau de dezbateri simulate, ceea ce înseamnă același lucru).

Acum, o parte din articolele din perioada 1993-1998 pot fi recitate în volumul *Exerciții de îndoială*. Subiectele acestor articole sunt de o diversitate caleidoscopică, însă în timpul lecturii se configurează treptat preferința autorului pentru discutarea moravurilor lumii românești. Val Condurache descrie, cu talent de prozator, modul nostru de a fi și apoi, cu talent de eseist, îl analizează. Un text antologic din această categorie este cel intitulat *Soarele era, de-o suliță, pe cer*. "În ochii românului - explică Val Condurache cu umor - punctualitatea e o boală nemțească. Nici despre SIDA nu se știe cu siguranță de unde vine, sunt doar presupuneri în legătură cu ea, dar despre punctualitate se știe cu siguranță că a fost adusă din Germania, de către șvabi." În continuare, scriitorul-publicist desfășoară o întreagă comedie a reprezentării timpului la români: "Pentru români, minutul nu există, ora este și ea o ficțiune. Ziua, de pildă, nu are 24 de ore: ea are doar dimineață, prânz (prânzul se întinde câte-

va ceasuri bune), după-amiază, care e tot un fel de prânz în care te dedai la dulceturi și cafele, seară (seara e intervalul extrem de scurt între siesta de după-amiază și somnul dulce, de noapte) și noapte." Așa stând lucrurile, "ceasornicul a fost la noi, dintotdeauna, un obiect de podoabă. Ceasul de mână a apărut foarte târziu (...). Ceasul de buzunar, cu lanț, e cu totul altceva și nu numai pentru că are capacul aurit, încrustat, iar cadranul împodobit cu stelele cerului. Ceasul de buzunar e făcut ca să pierzi timpul când vrei să știi cât e ora. Mâna se duce leneșă spre buzunar, caută ca într-o scorbură, dibuie ceasul, îl scoate la iveală ca pe o minune a lumii. Ochiul se oprește lacom pe lanț, pe capac. Degetul apasă cu distincție butonul, capacul se deschide greu ca o poartă de cetate medievală și până să te uiți la acele ceasului mai este timp, ai o viață înainte."

Cu același simț al pitorescului, cu aceeași capacitate de a vedea un spectacol în situații pe care alții nici nu le observă, Val Condurache povestește cum se "tocmea" bunica lui cu țigani cărora le dădea haine vechi în schimbul unor crăițe noi, compară înjurăturile rusești cu cele românești, evocă viața comunității evreiești din Iași (care număra în 1958 20.000 de oameni pentru ca în prezent să nu depășească 3.000), face considerații asupra boemei din România, denunță contradicția dintre antipatia față de "străin" și cultul obiectelor fabricate în "străinătate" etc. Nimic din ceea ce se petrece în jurul lui nu-i rămâne indiferent.

Este adevărat că reflecțiile asupra moravurilor sunt uneori improvizate și banale: "Filantropia e ipocrită. Ea anulează, pentru o clipă, distanțele sociale și-i dă filantropului sentimentul că a reparat o nedreptate. E un alt fel de a-ți adormi conștiința." Ș.a.m.d. În general, însă, cartea reușește să redeschidă discuția în legătură cu fenomene care păreau de multă vreme clasate și să trezească gustul pentru comunicarea liberă, lipsită de ipocrizie.

Opiniile lui Val Condurache despre scriitorii care l-au susținut în mod declarat pe Ion Iliescu sunt exprimate la fel, fără menajamente, cu o naturalitate care ar trebui să placă chiar și celor incriminați. Nu există urma de perfidie în aceste luări de atitudine. Publicistica lui Val Condurache se caracterizează printr-o desăvârșită "transparentă". Autorul spune exact ceea ce crede și mai explică și cum a ajuns să creadă ceea ce spune.

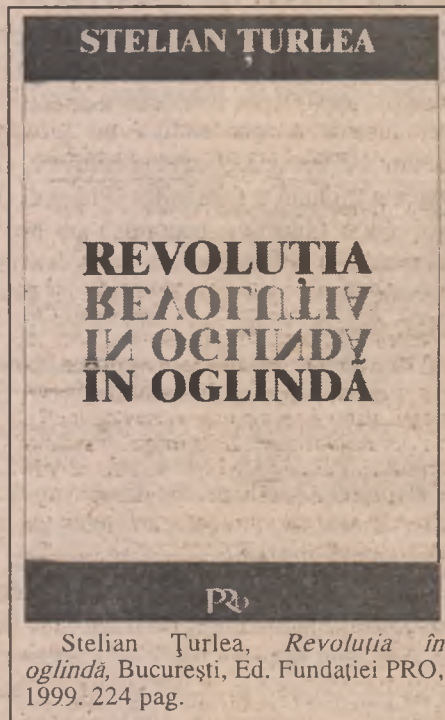
Adeseori își divulgă și își reneagă propriile prejudecăți sau se dezechide de texte naive scrise în tinerețe. Este un interlocutor inteligent și plăcut, cu care - în timpul lecturii - ai impresia că stai de vorbă la o cafea.

Filmul evenimentelor din decembrie 1989

STELIAN ȚURLEA a fost și a rămas un ziarist profesionist. A lucrat peste douăzeci de ani la revista *Lumea* (ca simplu redactor, pentru că evita să scrie articole omagiale despre Nicolae Ceaușescu), a condus la un moment o revistă de mare tiraj, *Zig-Zag* (creată și abandonată de Ion Cristoiu), a lucrat apoi la postul de televiziune Antena 1, unde a impus un stil modern, occidental în conceperea emisiunilor informative, iar în prezent se numără printre oamenii de bază ai PRO TV, impetuosul post de televiziune condus de Adrian Sârbu. Același Stelian Țurlea este însă și un prozator experimentat, autor, printre altele, al unor romane - *Pavană în peisaj marin*, 1988, *Iubire interzisă*, 1995, *Fă-ți patul și dormi!*, 1997 - care i-au cucerit pe cititori prin simplitatea lor rafinată. De curând, acest autor înzestrat și discret a publicat și el o carte de publicistică, *Revoluția în oglindă*, care se citește cu mare interes, atât pentru valoarea ei documentară, cât și pentru frumusețea literară sobră a fiecărui text din sumar, inclusiv a celor cu valoarea unor profesioniști de credință.

Tocmai pentru că își supraveghează scrisul și nu cultivă exaltarea, Stelian Țurlea este extrem de convingător în rarele cazuri când devine patetic. Un articol publicat inițial în *Lumea*, din 28 decembrie 1989, înregistrează trăirea intensă pe care i-a provocat-o revolta românilor împotriva dictatorului comunist: "Una din cele mai emoționante imagini pe care le-am văzut în viața mea a fost câmpia Albei Iulia, unde, la 1 decembrie 1918, sute de mii de ardeleni au făcut Unirea cu Țara. Unul din cele mai emoționante momente pe care le-am trăit a fost al mulțimii de sute de mii de oameni adunați, la 22 decembrie 1989, în Piața Palatului, hotărâți să doboare dictatura și să redea libertate Țării. Inima tremură când evocă fiecare din evenimentele acestea și cuvintele nu sunt atât de inspirate pe cât ar voi să fie."

De altfel, în mod curent scriitorul se oferă să exprime ceea ce publi-

Stelian Țurlea, *Revoluția în oglindă*, București, Ed. Fundației PRO, 1999. 224 pag.

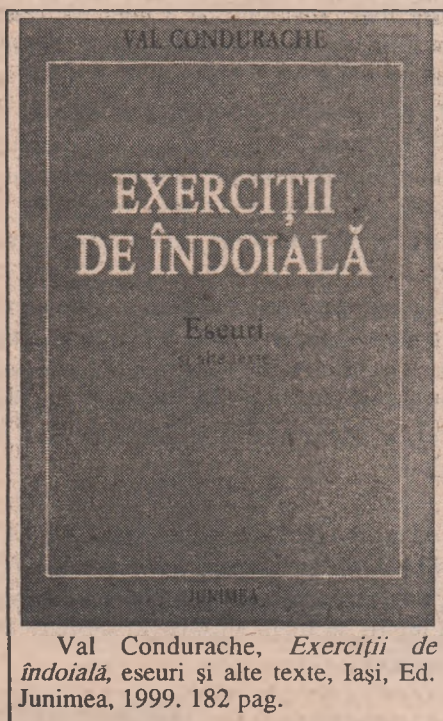
cistul vrea să comunice, pentru a nu fi sacrificată nici o nuanță și mai ales pentru a realiza cu cititorul acea conectare afectivă care înseamnă mai mult decât simpla transmitere de informații:

"Ne asemănăm mișcării browniene, acele particule în neîncetată mișcare, și nu o dată mă întreb dacă știm cu toții sensul mișcării noastre, dacă nu sunt mulți, prea mulți cei care se lasă pur și simplu purtați de val, ca într-un spectacol, fără opinie personală, deși de acum până la alegeri, poate mai mult ca oricând, e nevoie tocmai de asemenea opinii ce dau discernământul." (3 mai 1990)

Demn de remarcă este faptul că descrierea stării de spirit dominante din societatea românească din primele luni de după revoluție nu și-a pierdut nici azi actualitatea. Și nu este vorba doar de agitația noastră haotică, ci și de alte caracteristici ale sentimentului românesc al politicii, pe care Stelian Țurlea le sesizează clarvăzător. Aceste caracteristici sunt în continuare în vigoare, astfel încât cartea pare să se refere la prezent și nu la situații de acum nouă-zece ani. Autorul este un observator exersat al societății românești; el surprinde esențialul, iar esențialul nu se perimează atât de repede.

Și mai interesante - de-a dreptul captivante - sunt reconstituiriile principalelor momente ale revoluției. Comentariile lui Stelian Țurlea - scurte, funcționale - alternează cu depozițiile unor participanți direcți la evenimentele, ca Laszlo Tokes, Constantin Dascalescu, Ion Iliescu, Ion Caramitru, Mircea Dinescu, Petre Roman, Dan Iosif sau Victor Atanasie Stănculescu. Autorul stăpânește arta montajului, creând din cuvinte un film al evenimentelor din decembrie 1989, un film alert și dramatic.

Istoricii de profesie vor utiliza, fara îndoială, asemenea cărți ca "materie primă" pentru studiile lor docte și riguroase. Peste mulți ani, însă, când un cititor va dori să reînfrunze tot ceea ce am trăit noi în decembrie 1989, el nu va recurge la un studiu de istorie, ci va trebui să citească tot o carte ca aceea a lui Stelian Țurlea, pentru că în paginile ei sunt înregistrate, cu mijloace literare, *emoții* pe care numai un scriitor poate să le înregistreze.

Val Condurache, *Exerciții de îndoială*, eseuri și alte texte, Iași, Ed. Junimea, 1999. 182 pag.

Cărți primite la redacție

- Lucian Boia, *Două secole de mitologie națională*, București, Ed. Humanitas, seria "Istorie" coordonată de Sorin Antohi, 1999. 136 pag.
- Constantin Buiciuc, *Un strigăt sub Turnul Eiffel*, Timișoara, Ed. Marineasa, 1999 (impresii de călătorie). 84 pag.
- Felicia Moșneang, *Zodia lupilor*, Cluj-Napoca, Ed. Clusium, 1999 (versuri). 80 pag.
- Sânziana Batiște, *Miei de lumină*, Cluj-Napoca, Ed. Clusium, 1999 (versuri). 80 pag.
- Dan Lungu, *Cheta la flegmă*, Iași, Ed. OuTopos, 1999 (proză scurtă). 152 pag.
- Alexandru Cazacu, *Capcanele inserării*, București, Casa de editură EOLIA, 1999 (versuri). 40 pag.
- Dan Florița-Seracin, *Tunelul verde*, Timișoara, Ed. Helicon, 1999 (proză scurtă). 112 pag.
- Ioan Găbudean, *Între viață și moarte/Suspendue entre vie et mort*, ediție bilingvă româno-franceză, versiunea franceză de Constantin Frosin, Târgu-Mureș, Ed. Brăduț, 1999 (versuri). 48 pag.
- Nina Ceranu, *Cartea morților*, roman, Timișoara, Ed. Augusta, 1999. 252 pag.
- Prof. Petronela Negrescu, preot Sever Negrescu, *Biserica și societate*, mărturii din arhiva parohiei Eșelnița-Mehedinți (1783-1883), București, Ed. Tradiție, 1999. 80 pag.

Cioran pe față și pe verso (I)

NE-AM deprins - nu-i așa? - a-l venera pe Cioran ca pe un zeu acceptat benevol, după suita de zeiță impuse, în totalitate ori în diverse procente, sub regimul comunist. Dar venerația (componentele ei fiind admirația, respectul, iubirea etc.) nu poate fi reală fără a fi testată continuu prin libertatea spiritului. Am putea spune, încercând un paradox, că alimentul său e dubiul. Altminteri riscăm a cădea în mecanica artificiosului cu aspect pios, atât de ușor de manipulat, atât de frecvent manipulat. Iată de ce ni s-au părut pline de interes intervențiile celor câțiva tineri inteligenți și cultivați din *Dilema*, în legătură cu Eminescu, care, în pofida unor note poate prea îngroșate, au avut meritul de-a da un brînci hagiografiei, din ce în ce mai ostenite, închinăte genialului poet. Înfruntînd scandalul intrutotul previzibil, ei au deschis o cale către Eminescu cel viu, cel autentic. Mitul n-a fost anulat (nici nu s-ar fi putut întâmpla așa ceva), ci doar supus la o probă care-i îngăduie o legitimare într-un context critic înnoit, pe temeuri și ele revizuite. Același lucru se petrece și cu autorul *Silogismelor amărăciunii*, în cartea lui Livius Ciocârlie, intitulată *Caietele lui Cioran*. Într-o dedicație către subsemnatul, pe care imi îngădui a o divulga, autorul imi adresează "aceste exerciții de dragoste nerespectuoasă, cu îngrijorarea din ce în ce mai acută de a nu-l dezamăgi". Cum m-ar putea dezamăgi Livius Ciocârlie? Aș vrea s-o văd și pe asta! Mai cu seamă scriind despre Cioran, adică exercitându-se pe un strat ultrageneros, în stare a oferi spiritului critic inombabile prilejuri de afirmare. Dar să urmărim câteva faze ale acestei lupte dintre Iacob-critic și Îngerul-filosof, încercînd a le comenta ca un cronicar... sportiv, *sui generis*.

"Încep să citesc Caietele lui Cioran (Gallimard, 1997) cu o curiozitate puțin morbidă, repede dezamăgită: curiozitatea cititorului de jurnal. Nu-i un Cioran în halat și papuci. E același, din cărți. În cărți e un histrion al disperării sceptice. Nu mă întreb cit de sincer. Problema sincerității nu se pune în literatură. Literatura este mincinoasă prin chiar formula ei. Important e ce rezultă din comedia pe care o joci. Dar să-ți-o joci și tie, într-un jurnal «întim», parcă e prea mult". Livius Ciocârlie pune astfel două chestiuni (vrea să impună doi iepuri dintr-o singură lovitură): cea a jurnalului și cea a sincerității în creația literară: "Devenit specie literară, jurnalul a decăzut de la sine. Rostul lui fusese să fie sincer și postum. Să nu fie «literatură». Devenit specie, a întilnit în schimb ceea ce imi apare a se găsi în inima secolului douăzeci: pe omul desfăcut de iluziile lui. «Nu mă inspiră decît spectacolul, sau ideea decăderii» (313), spune Cioran". Așa să fie? De partea lui Livius Ciocârlie pare a fi G.R.Hocke, care se străduiește a delimita, grație diaristicului, o istorie a sufletului și destinului european, pe care o măsoară de la Hesiod la Hesse. Din punctul său de vedere, cultura se împarte în două: diaristica și beletristica. Diaristica ar alcătui doar o bază documentară, necesară tuturor textelor, fie că ajung a o converti artistic, fie că nu... Simțul comun nu poate exclude însă jurnalul din zona în care-și dau mina literatura în sens larg și literatura în sens restrîns. El face parte din tiparele curente prin care scriitorul se poate rosti, monitorizîndu-se, după pofa inimii și după... înzestrarea de care dispune. Livius Ciocârlie continuă astfel: "Acum, scriem jurnal pentru alții, din histrionism. Facem literatură. Mînjim. Rostul literaturii este ca, mînjind, să scoată la iveală un adevăr.

Soluția, pentru autorul de jurnal, este să aleagă din sine numai ce-l face să fie expresiv. Să fie personaj: nesincer, lacunar, exagerat față de persoana reală, dar potențial revelator. «A avea un *acasă*, să mă ierte Dumnezeu pentru decăderea asta» (61), spune. N-ai cum să-l crezi. Și-a dorit locuința, o are, e mulțumit. Dar *adevărul* Cioran e unul lipsit de *acasă*, un exilat dintr-o țară, din lume, din orice. Despre el vorbește fraza, nesinceră în plan personal". Deci e pusă pe tapet sinceritatea. E adevărat că malițiosul Wilde spunea: "Puțină sinceritate e periculoasă, iar o doză mare e cu totul nefastă". Însă nu există o sinceritate mai adîncă, una de ordinul revelației profunzimilor, aptă a se integra estetic prin chiar substanța sa? E neapărat nevoie să opunem, histrionic, "adevărul" și "minciuna" pentru a evidenția scriitura, stilul, poza etc. pe care le poartă, ca o fatalitate, experiența creatoare? Mai clar: ar fi acestea cu puțință fără concursul "primitivei" suspectei sincerității? "Minciuna" în artă e doar deficitul de artă, doza ei de fals. "Știu prea bine, nota Gide, că tot ce alcătuiește originalitatea artistului vine mai presus; dar vai de acela care se gîndește la personalitatea sa cînd scrie; ea apare privirii, în suficiență măsură, dacă e sinceră..."

E reconfortant faptul că, ținînd mereu a-l cîrți pe Cioran, exegetul său nu-l scoate din cercul marilor referințe. Loviturile sînt astfel amortizate, abstractizate, îndreptate în mai multe direcții deodată. Unele sînt atît de înalt orientate, încît au aerul unor blesteme împotriva Providenței, care, firește, nu pot degrada Providența: "Chiar și «bătrînii» mari au fost puternici în rău. Răul în sine, fără vreun alt înțeles. Shakespeare, Dostoievski, Pascal: răul mai convingător decît Dumnezeu. Iar despre Dante ce să mai vorbim! În infern ești în plină viață. În paradis, parcă ai fi la Letzeburg. Cioran, în plină temă. Un dandy al răului. Un snob. Se joacă de-a răul, dar știe multe despre el. Spune: «...sînt beat de decăderea mea» (143)". Sau încă o raportare, care dovedește că Livius Ciocârlie n-a coborît ștacheta exigenței nici față de gînditorul comentat, nici față de sine însuși: "Cioran se definește bine ca unul ce are un ritm organic care-i vine din neliniște și isterie (cf. 333), formulă ce i s-ar potrive și lui Céline. Numai stilul, pe care și-l contestă, îi deosebește. Astfel se exprimă pentru amîndoi: «...am o nevoie organică de a bodogăni, mi-aș pierde echilibrul dacă aș reuși să-mi neutralizez nemulțumirile. Să lăsăm deci umorile să se manifeste și să se dezlănțuie, să le urmăim fiindcă fără ele ne lipsește identitatea, nu sîntem nimic» (333). Au aceeași capacitate de a urî, mai puțin intensă, în parte jucată, la Cioran. Paradoxul lui este de a fi grefat pe o nervozitate orbitoare nevoia de luciditate". Să adăugăm prin cuvintele comentatorului, și portretul, nu tocmai măgulitor, făcut romancierului francez: "Simte nevoia să se innegrească. În *Voyage au bout de la nuit*, toate datele personale, onorabile în realitate, sînt deturnate spre rău. Apare pe copertă, la *l'Illustration*, ca viteaz, în roman e un laș care nu visează decît să dezerteze. Etc. Totul, ca să ajungă la capătul nopții. Nu dincolo de ea, nu în zori. În bezna cea mai neagră. Treptat, reușește. Devine o lepădătură și în viață. Reacție neprevăzută: protestează vehement împotriva tuturor. Vinovați sînt toți, numai el nu. Atunci e cel mai jos. Viteaz fusese în realitate. Dezertor, în adevărul lui". A se reține observațiile pe muchie, greu de fixat, greu de analizat, precum un joc fascinant al unor spade scilpitoare. Și cite manevre nu săvîrșește Livius Ciocârlie pentru a-l pune în dificultate pe Cioran!

Deoarece acesta vorbește mult despre degradare (*déchéance*), criticul său face teoria evoluției romantismului, în următorii termeni a căror concluzie e... degradarea nelimitată, perdiția absolută: "A fost experiența limită a secolului douăzeci. În vederea ei s-a inventat naratorul la persoana întii, ca să ne facă să-l simțim pe om dinăuntru, de dincoace de toate iluziile lui. De aceea, naratorul acesta - fictiv în primă instanță, ambiguu mai pe urmă, mărturisit autobiografic în sfîrșit - nu are nimic comun cu naratorul romantic, și el la persoana întii. În romantism, omul s-a vrut angelic (*sic!*). Potrivit cunoscutului adagiu pascalian, *qui fait l'ange, fait la bête*, romanticul, după ce a încercat să fie măcar luciferic, adică angelic cu semn schimbat, l-a produs, prin reacție, pe abjectul, pe amărîtul, pe în starele de orice om modern". Nici măcar cinismul nu i se recunoaște cinicului prin definiție Cioran. Acesta e stors ca o lămie pentru a i se colecta, pînă la ultima picătură, sevele contradictorii: "E un foarte bun analist al stării de cădere și al premiselor ei ontologice, dar un mai puțin creditabil exponent al ei, în jurnal. Are dreptate să se prezinte ca eseist al degradării și nu ca *poet* al ei: «Singurul lucru care ar putea să mă pasioneze acum ar fi să scriu un interminabil eseu asupra Decăderii, sub toate formele pe care le ia; dacă n-o fac, e pentru că tot ce am scris pînă în prezent se referă la asta. Ar însemna să degradez, să comprim în sistem fragmentele contradictorii pe care le-am conceput purtat de umori» (334). Umorile, acesta e cuvîntul. Un jurnal despre viața proprie și a celor dimprejur are un titlu generic (mă gîndesc și la al lui Mircea Zăciu), dat de Sainte Beuve: *Mes poisons*. Dar există nuanțe. Greșeala lui Cioran a fost, trecînd de la cărți la caiete, de a-l schimba pe cinic cu o bocitoare. Vai, vai, cit de mult sufăr! vai, vai, cit sint de nefericit. Nu omite avertismentele, inutile de altfel, că nu trebuie crezut pe cuvînt: «Orice ficțiune e salutară și, nu mai mult decît alții, nu mă pot lipsi de ea» (47). Evocă, tot atunci: «latura de șarlatan a oricărui om de talent». Culmea! Execuția gînditorului are loc pe un rug în care, în locul lemnului, figurează un braț de carte, de cea mai bună calitate. Flăcările ce-l mistuie sînt flăcări livrești. Părînd a-și însuși maxima lui Amiel, conform căreia "orice ficțiune se plătește, căci adevărul se răzbună", exegetul pare a trata textul cioranian drept exclusiv o ficțiune, păstrînd adevărul exclusiv pentru sine..."

Un capitol savuros cu osebite al adnotărilor lui Livius Ciocârlie îl alcătuiește cel în care sînt consemnate opiniile lui Cioran asupra unor scriitori, filosofi, artiști. Criticul se comportă aci ca un regizor. D-sa îl pune pe Cioran să joace, într-un anume fel, un rol. Și anume rolul de reprezentant al propriilor sale opinii, pe care, din varii pricini, ezită a le declara de-a dreptul. Cioran devine astfel mijlocitorul, interpretul, purtătorul de cuvînt cu atît mai convenabil, cu cît autoritatea sa, deși mereu hărțuită, rămîne considerabilă. Și ce poate fi mai măgulitor decît să delegi pe un "mare artist", "creator", fie și pînă la un punct, "histrion", să-ți reprezinte gusturile, reacțiile, atitudinile? Propozițiile sînt, așa cum se cuvine, translucide: "«Din reușită în reușită, X s-a golit de-a binelea; s-a înglodat în succesele lui» (402). Să fie Eugen Ionescu acest X? Îl mai ghicesc și într-un *el* anonim: «ieri seară era, să zicem, beat. A vorbit pe un ton pe jumătate glumeț, pe jumătate serios despre «opera» lui» (405). De altfel, aproape că-l citează, din *Nu* și *l'Impromptu de l'Alma*, chiar în fragmentul următor «Mi-e absolut imposibil

Livius Ciocârlie, *Caietele lui Cioran*, Ed. Scrisul românesc, Craiova, 1999, 272 pag., preț nementionat.

să știu dacă mă iau sau nu în serios» (405). Răspunsul ar fi: te cam iei. Acum, pe față: «Gloria lui nesănătoasă, absurdă...» (499). Pare invidie și este, probabil, dar nu-i numai atît. E.I. se internează într-o clinică, băutor deprimat. De-acolo, îi telefonează: «Nu mă mai joacă în Germania» etc. Într-adevăr, tristă speță, artiștii, fie ei și mari bieți bufoni. În ziua alegerii lui la Academie (în vederea căreia făcuse vizitele de rigoare), Ionesco exclamă patetic: «E pentru totdeauna...» (787). Mai poate să scape, dacă va comite vreo infamie, ca generalul Pétain, îl consolează Cioran. Ionesco: «Mai sînt speranțe, deci». Doi români cu umor. Profund nesianos. Ionesco, regretînd că a acceptat să fie academician (905). Avea și de ce, dar numai după primul Ionesco, din *Nu*, din *Cîntăreața cheală*. După cum a evoluat mai încolo, a avut ce a meritat. Cam de după *Rinocerii* semăna, bucățică ruptă, a academician". Sau: "Alți câțiva români. Scrie cu multă căldură despre Mihail Sebastian (cf. 317). (Mai încolo, va vedea în el pe cel mai european dintre români.) În josul paginii, o notă semnalează pudic: la rîndul lui, Cioran e evocat în jurnalul lui Sebastian. Nu se spune cum. Aflăm despre Sebastian că tocmai fusese numit atașat cultural la Paris. Dacă e adevărat, nu s-a ținut chiar atît de departe de noua putere cit se spune. Poate au dreptate cei care susțin că trebuie citit cu unele precauții. Ca oricare autor de jurnal. Ca Cioran, de exemplu: poate nu e adevărat". Sau: "Formidabil portret al lui Constantin Virgil Gheorghiu pe care, pare-se, nimeni nu l-a putut suferi. «Un amestec de nebul, de pișcher, de reptilă și de Smerdiakov». «O combinație de român, de rus, de țigan și de grec». «Extrem de smerit, dar în fond agresiv și calculat...» (614). Desfășoară atîtea forțe fiindcă nu e sigur pe el, nu știe dacă l-a surprins. După o asemenea pagină, romanul e gata, nu mai e nevoie de alte dezvoltări. De *A douăzeci și cincea oră* în nici un caz". Sau, cînd regizorul stă cu un picior pe scenă: "Regăsesc la Cioran rezervele mele față de unii scriitori mult lăduși (poate de aceea îl cred foarte bun critic): «Să fii original e ușor; ajungi la asta prin trucuri (Borges, de exemplu)...» (790). Păcat, mare păcat că nu i-a citit pe Eco, Sollers, deși, orice aș spune, Borges nu e de teapa lor. Pe el l-aș pune împreună cu Marquez și ar fi amuzant fiindcă s-ar întilni omul lui Castro cu omul lui Pinochet". Și ce diabolică plăcere îi face analistului nostru cite-o reacție cioraniană "ireverențioasă" și mai și: "Criticul, mereu la pîndă, mereu gata să ardă un clișeu: nu există un atom de poezie în teatrul marelui, șecspirului de la un moment dat, Bernard Shaw". Să adăugăm în treacă că și Lucian Blaga, în cursul convorbirilor noastre, dădea glas decepției sale față de autorul lui *Pygmalion*, socotindu-l "sec", "lipsit de mister", din cauza probabilă a unei copilării ratate.

Cealaltă Arkadia

DUPĂ un volum de nuvele apărut în 1998 la Polirom, Anamaria Beligan revine în atenția cititorilor români cu un roman, *Scrisori către Monalisa*, publicat anul acesta la aceeași editură, cu sprijinul guvernului Australiei unde autoarea trăiește de mai mulți ani. Dacă se știe că Anamaria Beligan (fiica Danei și a lui Radu Beligan, "formidabilii părinți" cărora le este dedicat romanul) a mai publicat nuvele în reviste australiene și românești, romanul de față pare să fie inedit, chiar dacă scris inițial în engleză și tradus de Dana Lovinescu și Anamaria Beligan.

Acțiunea se petrece în 1982 într-un burg din Germania unde mai mulți est-europeni și alți defavorizați de istorie se află în lagăr. Autoarea s-a documentat de la sursă, pentru că în același an 1982 ea însăși a părăsit România și a petrecut șapte luni de lagăr în Germania înainte de a emigra în Australia.

Hotelul Arkadia unde se află cazați Asylbewerber-ii este populat cu figuri (poate prea) simbolice, iar atmosfera, și așa încarcată de frustrări și sărăcie, e mai ales complicată de felul în care sunt priviți azilanții de către populația legitimă a burgului, reprezentată de Herr Kowalski, un director nu prea onest, de Frau Kohl, o asistentă socială ineficientă și de Frau Husserl, sexagenara gimnastă, fostă victimă a soldaților ruși. Dincolo de aceste figuri individuale, mult mai apăsător e disprețul oamenilor respectabili în general care, "atunci când treceau prin fața Hotelului Arkadia, traversau șoseaua.../ Toți procedau la fel, după un tipic la fel de puternic și de indubitabil ca instinctul. Explicația putea fi foarte simplă, ca de pildă putoarea pe care o emana Hotelul Arkadia. Căci, pentru nasurile neobișnuite cu el, amestecul ala de miroasuri - curry, și usturoi, și cârnați sărbești și vinjak, și remarcabil de rezistentă duhoare a picioarelor lui Cotenet - însemna o insuportabilă insultă. Sau putea fi ceva mai complicată, ca de pildă o teamă difuză... Teama de acele suflute necunoscute ce trăiau dincolo de ziduri, purtân-

Anamaria Beligan, *Scrisori către Monalisa*, roman, versiune în limba română de Dana Lovinescu și Anamaria Beligan, Editura Polirom, 1999, 312 pag., preț neprecizat.

du-și fiecare necunoscutele speranțe, necunoscutele obsesii" (51)

Romanul înaintează tocmai făcând lumină în aceste suflute și mai ales în cel al amnezicului Matei, a cărui poveste e mai întâi sugerată în frânturi tulburătoare - apa plină de cadavre a Dunării, "coșmarul lui obișnuit și acvatic", "elicele nesățioase de șalupă", palida Angelica și Veronica-de-carne, toate aidoma unor "fotografii nedevelopate și nedevelopabile". Tehnica autoarei este tocmai reconstituirea din frânturi, progresiva revenire a memoriei umple golurile, straniile amănunte disparate se organizează într-o poveste melodramatică: Matei încercase să treacă ilegal Dunărea ducând-o în spate pe fetița fără identitate legală a Angelicai, la rândul ei o victimă a regimului; reperați fiind, fetița dispăre fără urmă în apele Dunării.

Fiecare dintre figurile azilului e într-un fel eroică, pe toți îi leagă formidabilul curaj de a se fi opus față de regimul de acasă; în plus fiecare poartă cu sine o poveste stranie. Pe voluptoasa Vera o cunoaște toată lumea pentru că și-a tăiat venele de trei ori în fața sediului Securității din Timișoara; obsesia ei este epilatul continuu, ceara brună, "radicală" e singura avere pe care a luat-o cu sine.

Croatul Radovan Baleu visează și obiectele din visele sale se intrupează în cameră: cârnații Debrețin, ceapa, Șlibovița sunt nelipsite, dar și paiele aurii din căpița unde o iubește pe Katarijka. Vasil din Zaporojie prevestește căderea comunismului prin soacra sa Larissa Petrovna care adoarme și (iarăși prin vise) "găvărește" viitorul. Bunica Persida hrănește cu mămăligă statuile din cimitirul burgului și așteaptă chemarea fiului Florentin Rege Leordeanu (numit așa din dragoste pentru regele surghiunit). Numai că Florentin, imblânzitor de lei din vocație absolută, moare într-o grădină zoologică în Australia, după care leii de acolo încep să răspândească cuvântul Domnului. Nae Lebdăru, țiganul mâncător de lebede, duce la extrem această permanentă tendință de simbolizare, sordidul consum de lebede se transformă într-o adevărată vânătoare ritualică: "Să fi mâncat o lebdă-două la viața mea", răspunde țiganul, cu prefăcută modestie. «Eram la Viena, într-o duminică... Nu mâncasem de trei zile... M-am acuiet într-un parc, undeva pe lângă un lac, să trag un pui de somn... Când mă scol, văz frumusețe de lebdă că-și ațintește ochii drept în suflul meu negru de țigan. Era o lebdă neagră și mi-am zis în sine mea că e o țigană printre lebede, lebdă asta. Parcă ne cunoșteam de când lumea, să mor dacă te minț. Am făcut-o la grătar, acolo pe loc» (24).

Lumea Asylbewerber-ilor nu e însă calmă din punct de vedere moral, cum s-ar conveni, ea fiind alcătuită din cei care au ales. "Ciripitorul" e un personaj fără formă, dar cu atât mai amenințător. Punkistii conduși de Beno îi hărțuiesc la rândul lor, arătând cealaltă față a amabililor funcționari germani.

Scrisorile pe care Matei le scrie necunoscutei Monalisa sunt simbolice pentru amestecul de "dragoste și abjecție" definitoriu pentru lumea acestui roman. Învinși și învingători, sinucideri și plecări, violența și visul Occidentului, toate se petrec pe fundalul refrenului obsedant și ironic: "La feliță... e un bicchiere di vino, con un panino..."

Luminița Marcu

Klein c'est moi

EU SE intitulează noul volum de poezie al lui Mihai Ignat. "Nouă" cu adevărat este secțiunea intitulată "și alte secvențe". Multe dintre poemele reunite sub titlul *Klein* sunt deja la a treia apariție în volum: mai întâi, în 1995, în *Tablou de familie* unde Mihai Ignat debutează alături de alți cinci tineri scriitori; urmează apoi un *Klein* "complet" la Editura Timpul din Iași în același an; în sfârșit, anul acesta, la Paralela 45, aceste poeme apar ca o primă parte din cartea *Eu. Klein c'est moi*, ar putea spune poetul fără să greșească.

Cuvintele lui Mircea Cărtărescu din prefața la *Tablou de familie* (cuvinte care priveau întreaga generație '90) i se potrivesc foarte bine lui Mihai Ignat: "nici o preocupare generaționistă", nici o ambiție de a schimba fața literaturii române, nici un complex și nici o obrăznicie față de eventualele modele - sau anti-modele - literare". O poezie cu adevărat postmodernă, relaxată, promovând cu nonșalanță un discurs oarecum ermetic care i-ar fi contrariat pe optzeciști. De altfel, poetul brașovean "se joacă", nu de puține ori, cu seriozitatea și spiritul polemic al postmodernismului timpuriu. Celebra sintagmă "poetul a coborât în stradă" cunoaște replica: "Post-scriptum:/ părți smulse și proiectate pe carosabil". Și acest accident rutier are loc după ce poetul a avut la îndemână și altă opțiune (mai

postmodernă), aceea de a rămâne lângă televizor ("mai degrabă zapper").

"Teoria în versuri" ocupă foarte mult spațiu în poemele lui Mihai Ignat. Diverse probleme de filosofie limbajului sau de teoria literaturii cunosc răspunsuri poetice. Tocmai aceste mize non-poetice îi modelează discursul. Poemul "Klein" începe cu o frază ruptă din vreun manual de pragmatică însă pasajul se termină cu un ermetism împrumutat din poezia modernistă: "intrând în detaliu, trebuie precizat că/ soarele intrând în nori, umbrele s-au estompat/ și genunchiul s-a încrâncenat/ să despice aerul" etc. Amator de "teoreticale", Mihai Ignat își construiește parodiile introducând un dicteu automat ce pare a fi parte integrantă a tipului de scriitură ales. De aici urmează firesc punerea în abis reprezentată de ciudatul personaj numit Klein: "Tentația întezării./ Klein/ surprins de Klein?" ("intezării" și un mare înaintaș: Mopete). Klein este eroul "poemului-travesti" - poemul care parazitează diferite texte, care își însușește textul-model preluându-i înfățișarea. Procesul are loc printr-o poetică a lui "altceva" sau "altcineva": "Despre conversații, dar și despre altceva, "poem-travesti pentru altcineva". Sunt transmise mesaje prin intermediul unor purtători de sens complet diferiți. "Să te retragi sub chip. Ce desfătare!"

Ca un demn reprezentant al Școlii brașovene, poetul exploatează la maxim interacțiunea corp-text. Astfel, zâmbetul iubitei devine o "cutie neagră" "după care vor fi reconstituite întâmplările acestui trup" pentru ca în poemul "Anamorfoza" actul sexual să fie travestit (după un preluu de semiotică a corpului) într-un act textual: "și la sfârșit e ca atunci când eitești/ Aventurile lui Huck și observi/ că peste câteva pagini vei ajunge la capăt/ și panica/ și disperata/ nevoie/ de text."

Mihai Ignat evită, pe cât posibil, indemnurile (devenite locuri comune) primilor postmoderni: biografismul, cotidianul, intertextul sunt ele însele deconstruite, parodiate. Discursul său poetic se naște dintr-o indiferență asumată față de tot ce înseamnă "program".

C. Rogozanu

Mihai Ignat, *Eu*, Ed. Paralela 45, colecția '80, seria Poezie, 1999, 84 pag., 7500 lei.

CALENDAR

24.X.1863 - a murit *Andrei Mureșanu* (n.1816)
24.X.1909 - s-a născut *Ion Calboreanu* (m.1964)
24.X.1911 - s-a născut *Sergiu Ludescu* (m.1941)
24.X.1921 - s-a născut *Veronica Porumbacu* (m.1977)
24.X.1940 - s-a născut *George Gibescu*
24.X.1943 - s-a născut *Cornel Moraru*
24.X.1949 - s-a născut *Ion Burnar*
24.X.1983 - a murit *Darie Magheru* (n.1923)
25.X.1890 - s-a născut *Eugen Constant* (m.1975)
25.X.1900 - s-a născut *Elena Eftimiu* (m.1985)
25.X.1902 - s-a născut *D. Popovici* (m.1952)
25.X.1914 - s-a născut *Alexandra Bărcăcilă* (m. 1993)
25.X.1923 - s-a născut *Toth Istvan*
25.X.1928 - a murit *Savin Constant* (n.1902)
25.X.1929 - s-a născut *Mircea Lerian* (m.1988)

25.X.1934 - s-a născut *Hans Schuller*
25.X.1943 - s-a născut *Mircea Oprea*
26.X.1624 - s-a născut *Mitropolit Dosoftei* (m.1693)
26.X.1673 - s-a născut *Dimitrie Cantemir* (m.1723)
26.X.1843 - s-a născut *Gr.H. Granda* (m.1897)
26.X.1844 - s-a născut *Neculai Beldiceanu* (m.1896)
26.X.1873 - s-a născut *D. Nanu* (m. 1943)
26.X.1877 - s-a născut *D. Karnabatt* (m. 1949)
26.X.1884 - a murit *Ion Codru Drăgușanu* (n.1818)
26.X.1941 - s-a născut *Vasile Speranția* (m. 1996)
26.X.1949 - s-a născut *Dumitru Radu Popa*
26.X.1993 - a murit *Valentin Deșliu* (n.1927)
27.X.1924 - s-a născut *Vasile Nicorovic* (m. 1992)
27.X.1934 - s-a născut *Elena Dragos*

27.X.1938 - s-a născut *Alexandru Brad*
27.X.1976 - a murit *Szilágyi Domokos* (n.1938)
27.X.1985 - a murit *Alice Botez* (n. 1914)
28.X.1920 - s-a născut *Andrei Ciurunga*
28.X.1923 - s-a născut *M. Petroveanu* (m. 1977)
28.X.1930 - s-a născut *Eugen Mandric*
28.X.1936 - a murit *Bogdan Amaru* (n.1907)
28.X.1938 - s-a născut *M.N. Rusu*
28.X.1939 - s-a născut *Ion Mărgineanu*
28.X.1960 - a murit *Peter Neagoe* (n.1881)
28.X.1983 - a murit *Ionel Marinescu* (n. 1909)
28.X.1991 - a murit *Petre Solomon* (n. 1923)
29.X.1921 - s-a născut *Kovacs János*
29.X.1918 - s-a născut *Ștefan Baci* (m.1993)

29.X.1930 - s-a născut *Radu Cosău*
29.X.1994 - a murit *Titus Popovici* (n. 1930)
29.X.1996 - a murit *Constantin Crișan* (n. 1939)
30.X.1858 - s-a născut *Duiliu Zamfirescu* (m.1922)
30.X.1900 - s-a născut *Veronica Obogeanu* (m.1986)
30.X.1918 - s-a născut *Mihail Bădescu*
30.X.1926 - s-a născut *Valentin Vasiliev*
30.X.1943 - s-a născut *Aurel M.Buricea*
30.X.1960 - a murit *Mircea Florian* (n.1888)
30.X.1976 - a murit *Barbu Solacolu* (n. 1897)
30.X.1989 - a murit *Frida Papadache* (n.1905)
31.X.1881 - s-a născut *E. Lovinescu* (m. 1943)
31.X.1920 - s-a născut *Henri Wald*
31.X.1953 - a murit *Petre Dulfu* (n. 1856)
31.X.1960 - a murit *I.O. Suceveanu* (n. 1905)

31.X.1972 - a murit *Onisifor Ghibu* (n.1883)
1.XI.1887 - s-a născut *N. Davidescu* (m.1954)
1.XI.1902 - s-a născut *Constantin Chioralia* (m.1986)
1.XI.1908 - s-a născut *D. Almaș* (m. 1995)
1.XI.1926 - s-a născut *Ion Ruse*
1.XI.1929 - s-a născut *Vasile Nicolescu* (m.1990)
1.XI.1930 - s-a născut *Ion Toboșaru*
1.XI.1934 - s-a născut *George Boitor* (m.1976)
1.XI.1940 - s-a născut *Victor Marin Basarab*
1.XI.1942 - s-a născut *Gabriel Iuga*
1.XI.1944 - s-a născut *Mircea Muthu*
1.XI.1946 - s-a născut *Eugen Uricaru*
1.XI.1960 - a murit *George Mathei Cantacuzino* (n.1899)
1.XI.1961 - a murit, în SUA, *Aron Cotruș* (n.1891)

DIAGONALEde *Monica Lovinescu*

"Scriitura infernală"

ÎNTR-O "Diagonală" deplăsesem absența studiilor despre mărturiile din Gulagul românesc. Îmi replicase Ruxandra Cesereanu, foarte decent - și acum îmi dau seama cât de justificat - reproșându-mi că nu țin seama de ceea ce a fost publicat și lăsându-mă să înțeleg că ea însăși scrisese pe această temă. Căutând, câțva timp după aceea, în bibliotecă o carte anume care nu mi-a fost mirarea dând, în rafturile unde n-ar fi trebuit să se afle decât volumele deja citite, peste acest titlu *Călătorie spre centrul infernului*. Eseul era semnat tocmai de Ruxandra Cesereanu și apăruse anul trecut.

Lectura lui a însemnat pentru mine o reală îmbărbătare. Obsedată de amnezia ce caracterizează în clipa de față largi sectoare ale societății românești, de moliciunea unei vieți literare ce întârzie să-și așeze noile ierarhii și să despartă grâul de neghină, aveam în mâini un model de abordare a acestui nou gen literar.

Exemplar din mai multe motive. Demersul comparativ mai întâi. Luându-și drept subiect cărțile scrise despre Gulagul românesc, autoarea a început prin a merge la sursă: Siberia lui Soljenițin și Șalamov, primul umanizând, creștinând într-un sens "planeta de putrefacție" care era Kolyma pentru cel de-al doilea. Lui Soljenițin îi datorăm desigur în Apus revelația Gulagului prin *Arhipelagul* a cărui lectură este totuși suportabilă deoarece câțiva deținuți reușesc să-și mențină o statură umană. Șalamov însă evacuează din viziunea sa și eroii și victimele, condiția umană de aici este paranormală, lui i-a fost dat să vadă ceva ce omul n-ar trebui să vadă, prin el, ne amintește și André Glucksmann. Infernul este acela ce depune mărturie, iar scriitura ea însăși devine infernală.

În felul de a se sluji de o biografie aproape exhaustivă, Ruxandra Cesereanu dă dovadă de o inclinație deosebită pentru frazele și definițiile cele mai semnificative. Hannah Arendt ori Glucksmann devin astfel companioni de lectură și, pentru oricine a urmărit analizele lor, este clar că autoarea alege esențialul.

Chiar titlul cărții *Călătorie spre centrul infernului* trebuie citit alăturându-i-se sintagma "scriitura infernală", astfel scapă de monotonia repetitivă a comparației cu *Infernul* lui Dante și-și dezvăluie unicitatea.

După ce părăsește "scriitura infernală" a mărturiilor, Ruxandra Cesereanu se oprește la antiutopii aflând firește în Zamiatin mai tuturor antitutopiștilor, și ajunge la alegorii, la parabole, la încifrările prin care scriitorii încă ne-arestați încercaseră să comunice con-

temporanilor incomunicabilul.

Răsfângerea modelului în memorialistica română nu se datorează în primul rând faptului că diverșii autori i-ar fi citit pe Soljenițin, pe Șalamov, pe Nadejda Mandelstam, pe Zinoviev etc., ci exportului de Gulag realizat datorită Armatei roșii la sfârșitul celui de-al doilea război mondial. Aceleași metode creând aceleași condiții regăsim și reacții asemănătoare.

Din câte ne putem da seama, nu lipsește la capitolul mărturiilor nici un titlu, culminând firește cu *Închisoarea noastră cea de toate zilele* a lui Ion Ioanid. Mărturiile sunt trecute în revistă și analizate cu de-amănunțul chiar dacă n-au uneori nici o valoare estetică. În final, autoarea va face deosebirea dintre mărturiile ce aparțin literaturii și cele - nu mai puțin valoroase din punct de vedere documentar și etic - ce n-au cu literatura și cu esteticul nici o graniță. Ea evită însă ca judecata de valoare să devină un criteriu. Și aceasta în ciuda unei salubre severități critice, ca atunci când constată, cu notabile excepții, că o bună parte a acestor texte a fost redactată fără talent "într-o limbă de lemn anti-concentraționară".

Acolo unde opoziția română, nu mai răspunde modelului sovietic; în cazul rezistenței înarmate din munți, Ruxandra Cesereanu insistă cum se cuvine asupra acestei originalități "haiducești".

În sfârșit, după ce a epuizat mărturiile sau chiar romanele (prioritar, ale lui Paul Goma) despre închisoare, ea trece la proza scrisă și publicată oficial. E prima oară când sunt studiate metodice romanele "obsedantului deceniu", cele între "disidență și oportunism". E o operație necesară pentru care criticii români n-ar trebui să se lase doar în grija lui Gheorghe Grigurcu și să contribuie și ei la această încălțită operație de descifrare. Trăim, după un deceniu de la revoluția ce-ar fi trebuit să schimbe totul, prefăcându-ne că ne-am revăzut ierarhiile literare, dar în fapt le respectăm, la modul moale dar perseverent prin manuale, comentarii și uneori... premii.

Ruxandra Cesereanu, care vede în romanul obsedantului deceniu coexistând o relativă disidență față de regimul comunist și o "indenabilă impostură", socotește chiar că această categorie socio-politică ce "sfida comunismul dar nu-l nega" ar fi făcut parte din strategiile comuniste de manipulare a conștiințelor spre a distra atenția de la esențial. S-ar putea să n-o urmăim, cel puțin pentru unele din aceste cărți cu "oglindea aburită", într-o acuzație atât de gravă.

Autoarea ne mărturisește, în incheiere, că a avut intenția cu acest eseu să obțină "o exorcizare a terorii comuniste din România". În ce privește "exorcizarea" cred că e prea devreme. Cum să exorcizăm ceva pentru care evităm să ne exersăm și memoria și răspunderea?

Studiul Ruxandrei Cesereanu este excepțional și în măsura în care nu ține seama de această stare de spirit, propunându-și, dimpotrivă să-și considere cititorii însuflețiți de dorința de afla și înțelege ce s-a petrecut cu ei și al lor timp de o jumătate de veac. Ramâne să sperăm că, luând-o drept ghid, mulți se vor avânta pe tărâmul "infernal" până în centrul căruia a explorat cu rigoare, pasiune și inteligență Ruxandra Cesereanu.

PĂCATELE LIMBIIde *Rodica Zafiu*

Ca simplu cetățean...

DIVERSITATEA de conotații a substantivului *cetățean* e mascată uneori de definiția neutră din dicționare; în DEX, de exemplu, apare doar sensul "locuitor al unui stat, care se bucură de drepturi civile și politice și care are anumite obligații față de acel stat", însoțit de o explicație discutabilă, cel puțin incompletă, pentru valoarea substantivului la vocativ: "termen oficial de adresare; cuvânt cu care ne adresăm unei persoane al cărei nume nu-l cunoaștem". Cuvântul e unul dintre cele care au acumulat, prin evoluția semantică îndelungată (bogat ilustrată în dicționarul academic al lui Sextil Pușcariu, DA), mai multe valori, dintre care cele mai importante corespund unui uz strict juridic, unuia politic și unuia al limbii curente, al conversației cotidiene. Se mai poate adăuga la această listă și un uz religios: cuvântul era folosit în textele coresiene cu sensul de "locuitor", în sintagma "ai cerului cetățeani" (ap. DA); de altfel, și în prezent apar în textele bisericesti formule de tipul "cetățean al cerului/raului". Uzul juridic specializat, selectat de definiția din DEX, este de obicei restrâns de determinări contextuale: "cetățean german". Mai importantă e folosirea lui *cetățean* în practica juridică, în special ca termen de adresare care exclude formulele de politețe: din unele situații de comunicare de acest tip (de exemplu, din procese) poate proveni o anumită devalorizare a cuvântului. Uzul politic al substantivului e, până la un punct, pozitiv, continuând ideile egalitariste ale revoluției franceze; sensul modern e de altfel calchiat chiar din franceză și apare cu conotații politice în scrierile secolului trecut: "Onorabile domn, permite-mi pentru ca să-ți prezint pe *cetățeanul* Dumitrache Titircă, comerciant, apropiat și căpitan în gvardia civică" (Caragiale, *O noapte furtunoasă*). *Cetățean* are și o istorie politică mai recentă: ar merita să fie urmărită folosirea lui în perioada comunistă, semnificativă inclusiv prin faptul că servea la a evita deopotrivă termenii marcați *domn* și *tovarăș*, apoi uzul curent, global, din aceeași perioadă - "în vaste manifestații populare, la care au participat milioane de cetățeni ai României" ("Steaua", 1, 1982, 2); în fine, folosirea lui de către Ceaușescu însuși, de la formulele de adresare din discursurile publice - "Stimați cetățeni" - până la sintagma repetată obsesiv la judecarea sa din decembrie 1989 - "ca simplu cetățean". În limbajul presei de azi, "simplul cetățean" este în genere opus celor ce dețin puterea, în texte dominate de o compătămire vag depreciativă, subliniată de determinările contextuale: "un simbol... al disprețului foștilor puternici ai zilei față de *cetățeanul de rând*" ("România liberă" = RL, 2028, 1996, 1); "asistă nepăsător la o controversă pe spațele *amărîtului de cetățean*" ("Evenimentul zilei" = EZ, 1051, 1995, 1).

Din toate aceste surse, mai cu seamă din conotațiile uzului pentru "ins nedeterminat" și "ins supus legii", s-a constituit tendința de a-l folosi pe *cetățean* în contexte negative și de a-i asocia o valoare depreciativă. Aceiași proces s-a produs de altfel și cu *ins* și *individ*, desemnarea generică fiind în unele cazuri ofensatoare pentru persoana umană. Determinat sau nu, "cetățeanul" nu e privit cu simpatie: "Un individ dubios bagă spaima în fochistele din cartierul Colentina (...) *Cetățeanul* se furișează noaptea și dă buzna peste fochiste" ("Libertatea" 2199, 1997, 1); "Pe *cetățeanul* X.Y. îl lasă rece scrierile lui Eminescu." ("Dilema", 269, 1998, versiunea pe Internet).

Și mai puternică mi se pare această nuanță depreciativă în cazul femininelor *cetățeană* și în special *cetățeancă*. Ultimul e derivat cu sufixul *-că*, azi simțit ca popular și învechit. (Oscilația formelor feminine este imperfect demonstrată de secvența următoare, în care apare mai întâi un derivat al substantivului *cetățeanca*: "Focșănenii o cinstesc pe marea lor *concetățeancă*"; "o stradă a orașului să poarte numele *cetățenei* sale de onoare" - RL 2692, 1999, 24).

Oricum, conotațiile peiorative ale cuvintelor, mai ales în măsura în care nu sînt deductibile din sensul de bază, ar trebui studiate și indicate în dicționare: în cazul dat, s-ar evita astfel mai ales riscul de a fi luată în serios explicația formelor de adresare *cetățene!* *cetățeanco!* - pe care e greu de acceptat că le-am putea folosi pur și simplu pentru o persoană "al cărei nume nu-l cunoaștem".

 Editura „Casa Radio” Punt către o nouă vârstă a comunicării	
 Colecția „Tezaur” - Seria Societate SĂRBĂTORI FERICITE! Antologie de conferințe radiofonice din Arhiva Societății Române de Radiodifuziune volumul I, 1932-1935	
 Colecția „Biblioteca Radio” Octavian Lazăr Cosma SIMFONICELE RADIODIFUZIUNII ROMÂNE	
 Colecția „Reper XXI” - Seria Biografii LEOPOLDINA BĂLĂNUȚĂ - ȘOAPTE ȘI LACRIMI Interviu radiofonice consemnate, selecționate și prezentate de VIORICA GHIȚĂ TEODORESCU	
Societatea Română de Radiodifuziune Departamentul Secretariat General - Direcția Patrimoniu Str. General Berthelot nr. 60-64	

Dinu FLĂMÂND

Tăcerea se descojea în adîncul șopronului unde
miazănoaptea
celor două zăpodii gemene își aducea de cîteva
generații finurile
cosite în august prin ani fără secetă. Era o desime
de colburi și timp uneori despicață pieziș de o
rază de soare ce străbătea prin gaura unui cep de
scîndură
de dincolo. Era o rază de miere încendiată
înainfînd prin uimirea privirilor noastre cu nepăsarea
unui pește primordial ce își lasă în urma lui lapții
prin oceanul
nocturn. Încremenii în această ploaie uscată ne
întindeam
mîinile spre o nepricepută senzație cu atingeri și
neatingeri,
lente înmugurite de dincolo, iar mișcarea în lungul
spadei clare făcea să tremure spori în întunecimii.
În suspensia zilelor de atunci am trăit cîteva
din primejdiiile abandonului și ne pregăteam să
primim
mîngîierea altei lumini din lăuntru acelei lumini
de noîntimp.
Imaginea mai persistă-n memorie ca o rană de
ploaie pe zid;
uneori trupul meu transpiră în somn
roua invizibilă a primei iluminări.
(Raza)

Dis-de-dimineată scui pați afară printre dintii
știrbiți ai zeilor
înotăm cu spatele înainte prin această lumină săracă,
încă mai simțim mîna nopții pe față apăsîndu-ne
are inele fosforescente pe degete, cu parfumul
jerburilor sălbatice din marginea galaxiilor.
Întunericul ne ia masa mortuară, conturul
buzelor noastre supte de golul cuvintelor,
aerul rece scormonește-n labirintul plămînilor,
răscolește pe sub pietrele din adîncul spaimei
cum ai căuta prin rîuri de munte, cu mîinile goale,
racii.

leşim bezmetici din somn absorbiți
de nerăbdarea nimicului cînd i se face foame de
sete.

De jur-împrejur - doar acest mare inest al spațiului
unde moartea se înmulțește fractal...
(Fractal)

Uitat în marele grînar al nimicului, în silozurile
vidului quantic, în această
supă a trecutului vărsată pe cer,
în venirea ce se anunță inventîndu-se,
în praful stelar ce se ține pe propriile-i palme,
în pliurile stomacului la o uriașă rumegătoare
în adîncul dospit al măruntaielor ei sonore,
în sporiile moleculelor, în miceliile
neutronilor ce continuă să sporovăiască profitînd
de golurile ecoului și de tăcerea din gura tăcerii;
uitat în apele freactice ale absentei
pe care le adapă seceta norilor,
plutești înconjurat de toate fostele tale zile
- plaur obscur al afitor mîluri -
învăfînd să iubești această indiferență...

Iar zeii aduc seară de seară oglinda de bronz a
lacurilor
să verifice dacă ziua muribundă și-a dat
ultima suflare.
(Oglinda)

Puritatea întunericului are mirosul
de aluat proaspăt pe care mîini nevăzute-l frămîntă
unde va pe mesele de la marginea universului,
semn că mamele noastre ne pregătesc pîinea!

Brusc treziți sub cupola absentei ne învățăm
ochii să rămîna deschisi locuind în vîntul
valurilor de invizibil, și-n sunetul
de la origini unde e calcinată fosila timpului.

Deseori mai păstrăm, ca pe un vag reflex,
pumnii strînși în îmbrățișări sfînjite cînd
ne arătăm și ne lingem singurătățile
de ființe abandonate în cîte-o naștere.

Noaptea aduce prin fereastra deschisă o mireasmă
de timp fanat, ca o iederă întinsă pe zidul
vechilor case în care trecutul nostru
zace poros de acum pe dezmembrate mobile.
(Tăcerea)

Uneori spaima pîndind la marginea somnului
se anunță ca un fulger ivit departe,
dai să te prinzi de tot felul de muchii,
întinzi mîinile spre mînerile universului.
E o cădere în sfîrșitul unui vulcan mocirlos,
ești înghițit continuu, scui pat, înghițit din nou,
ejectat din moarte,
pompele ce drenează subteranele nopții,
ca un sughiț ironic de veche mașină.

Transpirația rece te îmbracă-n lîntoliul
millei tale neputincioase față de tine însuși...
Dar timpul continuă să-ți bată la fîmplă
dar timpul, desigur, timpul, la fîmplă,
cît timp...
(Mîner)

Cineva este așezat pe locul absentei mele,
existînd cu tot ceea ce eu nu exist.
Mă privește în față și nu mă vede,
ca un cititor de nori întins pe spate în iarbă.

Uneori închi puie un ochi de al meu, o mîină
ieșită din somn, o voalată ureche,
respiră direct în plămîni mei
cînd eu trag aer în piept și inspir.

Cineva este propria mea invizibilitate
absorbit în propria lui absență,
are aerul unui bolnav abătut,
privind în gol, așteptîndu-și rîndul
într-o sală de așteptare;

și deodată începe să compună în joacă
profilul meu, combinînd linii, figuri geometrice
pe mozaicul murdar, în sala tuturor pașilor.
(Mozaic)

CERȘETORUL DE CAFEA

de Emil
Brumaru

TAMARETE

1. Să-nvățăm iubirea pînă cînd
Surizînd oh surizînd ah surizînd
Vom avea uimiți același gînd

Și atunci treziți moale-n zori
O să înțelegi atît de ușor
Că-s un botanist fermecător

Care în crivat să nu te zbați
Goală dintre crinii pi-părați
Șoldurile-ți zmulge cu nesat

Și le strînge-n brațe și-n coperti
De atlas nepus încă-n comerț
În genunchi rugîndu-te să-l ierți

2. Dacă ai vrea să mă iubești
Și să m-aștepti numai pe mine
Ți-aș face un palat din cești
Pline cu miere de albine

Și ți-aș aduce un motan
De dimineață ca să-ți spele
Sîinii de optsprezece ani
Și pletele pîn'la podele

Și ți-aș tocmi un crin la uși
Să te sărute pe picioare
Și-un gramofon cu gîlbenuș
Pentru de-amor și de mîncare

Lumina se îneacă năvălind în umbra platanilor
sub care dormi tu ca o apă abia ghicită,
este un du-te vino continuu între umbrele de pe chi-pul
tău
și visele zvîcnind de sub fruntea ta.

Este un foșnet de mîini pline de nerăbdare
prin frunzarul unor vii inundate de soare
căuțînd ciorchinii copti în adîncul umbrei,
este o invazie de arome defuncte.

Profit de faptul că vîntul e nelocuit
ca să pătrund în respirația ta
și te sărut de îndată ce deschizi ochii
culegîndu-ți cu limba din gură silabele somnului.

Încă mai afirmă de lobul urechii tale,
pe care se zărește marginea unei constelații,
confuzia ce ne ține aproape-depart
și resemnarea acestei precare eternități.
(Somn)

Există o absență ce dă fircoale poemului,
poemului mușuroi care zumzăie neînmugurit
unde va sub pielea aparentelor. O presimți
din agitațiile tăcerii care înghite umbrele.

E un du-te vino de spaime miriapodice
care transportă-n spinare vagi miracole
spre cămările întunericului unde tribul depozitează
zilele scuturate deasupra trecutului.

Ți simți în unele zile privirile căuțîndu-te
parcă din varul zidurilor, parcă din licăriile
apei care învie sub răsufierea ta cînd o bei
dintr-o ceașcă ce se golește repede, repede...

Alteori are gustul fad al ambrei cleioase
pe care o secretă cireșii primăvara din cîte-o rană;
te trezești sus de tot în frunziș, legănându-te,
o îndeși cu cireșele coapte sub cămașă.
(Poemul mușuroi)

CRONICA
EDIȚIILOR

de
Z. Ornea

O anchetă literară

ÎN TRE războaie, și chiar mai înainte, presa cotidiană avea întotdeauna, în fiecare număr al ziarului, o pagină culturală. Aici se inserau informații despre lumea scrisului și a artelor, recenzii, cronici, interviuri scurte menite să dea de știre cititorilor despre ce se întâmplă în acest micro-univers, mereu agitat și mișcător. Era pur și simplu de neconceput un ziar respectabil fără pagina culturală, obicei care, astăzi, s-a pierdut aproape cu totul. *Facla* era un cotidian de stînga democratică, pe care îl conducea Ion Vinea. Dar cum directorul era mereu ocupat, lipsind uneori zile și chiar săptămîni, ziarul îl făcea și îl conducea, de fapt, N. Carandino, secretarul general de redacție. În 1935 *Facla* a inițiat, pentru pagina ei culturală, o anchetă printre scriitorii, cu tema *De ce scrieți?** Interviurile le luau și N. Carandino sau Oscar Lemnaru dar, mai ales, tineri publiciști însă mai toți cu haz și cu har. Se începea, invariabil, cu un *chapeau* al interviuevului despre scriitorul chestionat (aici darurile publicistului trebuiau să se dezvolte lămuritor), apoi, firește, se consemna răspunsul scriitorului și un final al celui ce conducea conversația. Aceasta ancheta din *Facla*, împreună cu câteva altele din alte publicații, au fost adunate într-o ediție de doi cercetători ieșeni, regretatul Gh. Hrimiuc-Toporaș și Victor Durnea. Știu cât efort, erudiție și consum de energie intelectuală presupune o astfel de ediție (aș asemui-o cu aceea, în patru masive volume, a d-lui Aurel Sasu și d-nei Mariana Vartic despre *Romanul românesc în interviuri*, deși aceasta din urmă a fost mai complicată pentru că a fost necesară despuieră întregii prese) și, de aceea, merită stima și recunoștința. Este aici, în această bună ediție (are și note), un eșantion reprezentativ despre gândurile unor scriitori pe marginea sensului stradaniei lor.

Greu de ordonat aceste răspunsuri la ancheta *Faclei* din 1935 sub raport tematic. Mă voi rezuma la a menționa răspunsurile în funcție de importanța literară a interviuevului și de dimensiunea spațiului de care dispun. Astfel, de pildă, Lovinescu declara: "Nu știu dacă am mai răspuns la o astfel de întrebare de felul celeia ce-mi puneți, dar, în orice împrejurare și oricare ar fi culoarea momentului, de depresiune morală sau de euforie, n-aș putea avea decît un răspuns invariabil: scriu pentru că nu pot face altceva și o spun nu ca o simplă expresie stilistică, ci în mod absolut, cuvîntul acoperind integral noțiunea. Mă uit citeodată cu obida la mîna aceasta dreaptă, care nu știe umbla cu un comutativ electric sau cu manivela și resorturile celei mai simple mașini; știe însă să scrie cu satisfacția unei stăpîniri de sine în continuă creștere. Scrisul este pentru mine o fatalitate, pe care nu am a o discuta, ci

numai a o suporta ineluctabil; scopul ei e în sine și în nimic; pasiunea literară se mistuie și nu lasă nici o cenușe; combustia interioară arde toate rezidurile eterogene; aș putea-o numi pasiune pură, întru atît se dispensează bucuros de satisfacții exterioare, fie ele de ordin moral. Cu toată modestia vieții ce o duc, nu-mi lipsește nici conștiința vieții de sine: am convingerea că numai puțin administrată sau «dirijată» cum se spune astăzi, din activitatea mea s-ar fi putut tăia cîteva cariere academice și universitare". Cum se știe, acest final de răspuns explica drama tăcută a marelui critic: refuzul de a i se acorda o carieră universitară și laurii Academiei. Argezi răspunde spiritual: "Enormă întrebare! Într-adevăr, de ce-o fi scriind, cum se cheamă? De ce m-am apucat de meseria asta, după ce m-am lăsat de altele, o grămadă, și de ce mă țin ca scaiul de ea. Atît timp cît voi mai putea mișca dintr-un deget și se va găsi o știință de lumină și o dioptrie pentru nasul meu încălecat de un ochelar, simt că nu mă voi lăsa". Răspunsul Hortensiei Papadat-Bengescu e lung, explicativ, mărturisind trecerea ei de la *Viața Românească* la cenaclul "Sburătorul", și lămurește fenomenul gestației unei scrieri. "În fiecare carte, începe mărturisirea roman-cierei, mă întreb de ce scriu. Am avut, desigur, o vocațiune inconștientă; de mică". Și, apoi, o mărturisire de tehnică a creației ei: "*Nu scriu, de altminteri, decît cînd vine*. Aștept să se închege viziunea panoramică a cărții... Astăzi, înainte de a scrie, *vad* integral. Am avut, astfel, în față arhitectura completă a celor patru romane înainte de a le așterne pe hîrtie. În momentul scrisului, nu m-a interesat niciodată altceva decît veridicul. Poezia, romantismul dispăreau dintrodată în fața paginii albe. Nu fiindcă le-aș disprețui, dimpotrivă. Socoteam însă că ele aveau o realitate a lor, alta, care trăia independent... Scriu, de obicei, într-o mare retrospectivă. Port în mine aventura, personagiile, simțirile și aștept să se decanteze... Romanele mele sînt toate de imaginație. Nu am niciodată model. Nu pot face «transpuneri». Aflu citeodată de la cei care-mi sînt aproape că «seamăna». Îmi pare rău, fiindcă în realitate nu am avut model; și îmi pare bine... fiindcă seamăna". Sarcastic e, în răspunsul său, Camil Petrescu. "De ce scriu? Cred că din aceleași motive - desigur metafizice - pentru care au scris atîția înaintea mea. Socot însă că întrebarea d-tale e mult prea generală. Am putea s-o dezghiocăm în cîteva mai deosebite. De pildă, printre acestea, și «de ce public?». Iar atunci răspunsul meu ar fi mult mai greu. Am crezut multă vreme că parerea publicată poate modifica materialul istoric, am crezut în eficacitatea ideii, mi s-a părut cu puțință o legătură logică între gîndire și act concret. S-ar putea ca, aiurea, aceasta să fie așa. La noi nimeni nu pricepe cu adevărat nimic...

sau pe aproape. Legea gabariturii intelectual e absolută... Îți explic fără să vreau de ce nu mai public, în orice caz de ce mă cuprinde un soi de silă invincibilă cînd îmi vîd scrisul tipărit. Dar cînd mă gîndesc că atîți confrăți ai mei merg în librărie și semnează pasionați autografe, mă întreb dacă, la urma urmelor, dreptatea nu e de partea lor".

Ion Barbu se confesa mai mult decît se explica: "Am început să scriu în vederea unui singur cititor, Tudor Vianu, însă un Tudor Vianu adolescent și mai aparent genial, elev în clasa VII-a liceală și tînar maestru. Ne vedeam pe atunci destul de des; urmăream exercițiile lui literare cu un amestec de admirație și deșartă invidie. (Reamintesc cîitorilor că Vianu a început prin a scrie poezie simbolistă n.m.). El compunea și traducea. Am căutat să-l imit. Versul baudelairian m-a demontat; m-am imbarcat însă, în același timp, pentru o carieră literară de 15 ani... În sfîrșit, sufletul meu are acum dezlegare și pot trece liniștit la lecturile matematice întrerupte, mi se pare, cam la această epocă".

Trecînd la generația mai tînără, atunci, în 1935, să reproduc, mai întîi, răspunsul lui Anton Holban (care, tragic, va muri la ceva peste un an - ianuarie 1937 - de la data anchetei). Holban, deci, crede că (teribilă premoniție!) răspunde nu la de ce scrie ci la de ce a scris. Așadar: "De ce am scris. Dintr-o mulțime de sentimente, dintre care nu lipsea decît sentimentul estetic. Adică (nu sînt complezent cu mine) din imitație, din orgoliu, din răzbunare. Pretutindeni există un motiv personal pe care m-am căznit să-l mistific. Este un mijloc să ți se dea dreptate și care îmi aparține temperamental: autoflagelarea. De ce voi mai scrie? Nu sînt absolut convins că voi mai scrie. Afară doar de articolele întâmplătoare care nu te preocupă prea multă vreme. Dar nu mă închipui deloc construind un nou roman." Și, iată, opinia lui M. Sebastian: "Dacă n-ar exista edituri, tipografii, ziare, reviste, public - dacă n-ar exista, cu un cuvînt, o *industrie literară* - cîți din «stigmatizații» scrisului ar mai scrie? Dacă cumva literatura a creat tiparul, în sensul în care o funcție creează un organ, nu e mai puțin adevărat că și tiparul s-a răzbunat, creînd și provocînd, la rîndul lui, literatura. Să nu uităm că literatura este o muncă organizată. Ea are cadre, funcțiuni, de bușeuri, oferte, cereri, contracte, obligații. E o mașinărie care trebuie să funcționeze, pentru că există. O mașinărie ce trebuie alimentată. Odată angrenat în această industrie, un scriitor scrie inevitabil. Nu e, de altfel, nici o rușine. Așa scria Molière, care crea pe măsură ce trupa sa avea nevoie de repertoriu. Așa scria Balzac. Nici Molière, nici Balzac nu s-au considerat vreodată «blestemăți». Poate că nici la București nu se scrie, în definitiv, altfel. Supunem această banuală modestă atenției confrăților noștri". Să transcriu și destăi-

De ce scrieți?

De ce scrieți? Anchete literare din anii treizeci. Text cules și stabilit de Gh. Hrimiuc-Toporaș și Victor Durnea. Prefața, note și index de nume de Victor Durnea. Editura Polirom, 1998.

POLIROM

De ce scrieți? Anchete literare din anii treizeci. Text cules și stabilit de Gh. Hrimiuc-Toporaș și Victor Durnea. Prefața, note și index de nume de Victor Durnea. Editura Polirom, 1998.

Anchete literare din anii '30

nuirea unui poet din aceeași generație: Virgil Gheorghiu: "Presimțeam existența unui limbaj esoteric, care poate dărîma și înlocui lumea ireală de toate zilele. Ceea ce oamenii își comunicau mi se părea anost. De multe ori, în plină lumină, vorbeam singur ca să realizez plastic o minune. Deși nu vedeam, aveam certitudinea că trebuia să se petreacă ceva uimitor, ca o dislocare de armonii și forțe, undeva, departe. Credeam în puterea magică a verbului. Alteori o singură silabă îmi sugera, într-o intuitivă străfulgerare, existențele mele anterioare. Mai ales una, umilă și simplă, o evocare ca predilecție, deoarece cu timpul am învățat tehnica acelor reîncarnări spirituale care mă fac de nerecunoscut celor mai aproape de mine. Astăzi scriu îngîndurat de tînguirea voșilor care-și caută cuvintele. Cu fiecare rînd, ele se liniștesc". Și un alt poet, Emil Botta: "Scriu, fiindcă ar trebui să tac, umblu incovoiat, fiindcă ar trebui să merg drept. Scriu din exasperare, din dezgust, din consternare, scriu atunci cînd mă devorează pofta de a fi teribil de singur. Clipele mele de chietudine, de bien-être, freneziiile și ferverile mele (dacă sînt) nu aparțin literaturii. Ei nu-i dedic decît orele negre, orele absurde, acelea în care, de-aș fi sincer cu mine însumi, ar trebui să mă innec. Iată dar, după falsul meu tratat de logică, scrisul, actul intelectual, egal cu o sinucidere? Și, pour la bonne bouche, iată un fragment din interviul lui Eugen Ionescu: "În clipa cînd n-am mai iubit literatura, ci am devenit vanitos, mi-au primit publicațiile, a vorbit despre mine la Radio d. Perpessicius însuși și m-am înjurat, în scris, ca de la egal la egal, cu foștul meu profesor, d. Pompiliu Constantinescu. Dar despre faptul că am scris din vanitate am vorbit pe larg în *Nu*. Astăzi disprețuiesc prea sincer pe toți literații și neliterații, ca să mai pun accentul pe vanitatea literară. Mai scriu însă din deprindere; dintr-un obicei prost; dintr-un viciu contractat din copilărie. Și am să mai scriu pentru că, neputînd face politică și nefiind filosof, trebuie să-mi trec timpul cu ceva pînă la moarte, ca s-o uit și ca să nu mă plictînesc de tot".

Și, mărturisesc, am lăsat destule alte interesante răspunsuri la această anchetă, ca și, toate, la celelalte anchete din această ediție. Recomand cu stăruință cititorilor această ediție, care se constituie drept un veritabil instrument de lucru.

* Vezi și *România literară*, nr. 28/1999, p.1

Sub pecetea tainei

DUPĂ o notiță a autorului, reproducă de Perpessicius în ediția sa din 1936, Mateiu I. Caragiale ar fi conceput *Sub pecetea tainei* în anul 1930. În traducerea din limba franceză, textul însemnării suna astfel: "Conceput în 1930. Început scris 18.V. 1930. Început fixat 8.X.1930. Titlul fixat primăvara lui 1930." De asemenea, pe dosul celei de-a doua file - prima nu s-a păstrat - din articolul neterminat despre politica externă a regelui Carol I (B.C.U., Fondul Saint-Georges, CXIX 2-12) există următoarele însemnări cu tuș negru, într-un cartuș, în josul paginii: "Sub pecetea tainei timide", apoi la stânga acesteia, la aceeași înălțime: "Right hon. M.I. Caragiale" - iar dedesubt *Sub pecetea tainei*, subliniat de o ghirlandă stilizată, de aceeași mână.

În Agenda lui Mateiu, lucrul la *Sub pecetea tainei* este urmărit în toate fazele, între 30 decembrie 1930, când autorul termina partea I-a și 14 aprilie 1933, data apariției în *Gândirea* a celei din urmă expediții. Ultima însemnare din Agenda referitoare la scrierea romanului este din 21 ianuarie 1935. Și mai există o foaie, adăugată în textul Agendei, în care sunt, după obiceiul scriitorului, trecute toate zilele în care acesta lucra la *Sub pecetea tainei*.

O examinare atentă a însemnărilor de atelier ne atestă cum, pe măsura ce se apropia de sfârșitul narațiunii, Mateiu îi acorda tot mai puțină vreme. Datele privind același interval de timp din Jurnal certifică tot mai mult sporirea tensiunii pasionale pentru E.B., dimpreună cu măsurile compensatorii severe luate. Dezamăgirea sentimentală a mers în pas cu pierderea interesului pentru încheierea ultimului episod din *Sub pecetea tainei*. Legătura dintre Eliza Băicoianu și Lena Ceptureanu este un mai vechi câștig al istoriei literare.

În ediția sa, Perpessicius afirmă a fi utilizat textul din *Gândirea*, revizuit de autor, cu adaosul câtorva file, păstrate în manuscris. În fapt, textul trimis la tipar de Perpessicius a fost unul transcris de văduva scriitorului, text pe care editorul a mai efectuat mici modificări ortografice. Tot în Fondul Saint-Georges, la aceeași cotă (2-4,3-4 și 9-5) se află trei caiete dictando, scrise de mâna Marichii M. Caragiale, respectiv unul nenumărat și scris pe ambele fețe și alte două, scrise pe o singură față și numerotate. În Arhivă nu se găsește nici un text de roman scris de mâna lui Mateiu.

În cel de-al doilea caiet (pp.41-97) aflăm textul cu care se încheie episodul Lena Ceptureanu - atâta cât a fost scris - deci fără vreă scenă a confruntării dintre polițist și intruși. Contractul încheiat între Fundațiile Regale și Mateiu I. Caragiale la 19 ianuarie 1934 privea predarea manuscrisului până la 25 mai al aceluiași an, sub amenințarea unor penalități. Împrejurarea că un scriitor așa de grijuliu cu ultima formă a scrisului său acceptase un termen scurt ne lasă impresia că el considera a avea încă foarte puțin de lucrat la carte. Cum *Sub pecetea tainei* este o narațiune cu sertare, autorul ar mai fi putut-o îmbogăți cu alte episoade, însă ținând seama de incetineala cu care scria, de termenul pe care-l acceptase, inclinăm a crede că intenționa să sfârșească romanul cu episodul Lenei Ceptureanu, dus în acel moment într-un punct înaintat.

O însemnare văzută de Perpessicius conținea trasarea de portrete personajelor Mielușică și Baronul Flaimic, de unde logic rezultă că aceștia urmau să joace un anumit rol în avansarea intrigii. Ultimul paragraf ("Peste toată această păclă roșie...") era mai dinainte elaborat, textul s-a oprit la "Voi să mă rețină și ea

la masa..." În respectivul paragraf final este vorba de un bărbat și de o femeie, pe care conu Rache nu i-a mai văzut apoi vreodată - cei doi bandiți, dintre care unul femeie deghizată în bărbat. Este, totuși, o simplă ipoteză, întrucât o singură întorsătură de frază putea introduce, eventual, femeia cu ochi de pisică, aceea a cărei amintire îl obseda pe polițist și despre care lectorul ar avea un început de indiciu că ar fi putut fi conducătoarea bandei internaționale de hoți de bijuterii. Așa cel puțin au văzut lucrurile Radu Albala, cât și Alexandru George, în tentativele lor de a duce la bun sfârșit ultimul episod.

Ceea ce, desigur, implică ideea că romanul a rămas neterminat, precum de altminteri s-au și pronunțat majoritatea exegeților mateini, cu excepția notabilă a lui Nicolae Manolescu: "În ce mă privește, *Sub pecetea tainei* nu mi se pare nicicum o operă neterminată în sensul reducerii firului epic până la capăt. Cel mult, ea nu a fost finisată estetic cu aceeași șansă și îndelungată trudă ca operele mai vechi." Nicolae Manolescu ia în considerație structura intimă a tuturor episoadelor - în care explicația unor fapte izolate este lăsată în suspensie, spre a conchide că, dacă episodul final nu este terminat, atunci nici celelalte nu sunt, cu atât mai mult cu cât ultima narațiune n-ar fi "nici mai misterioasă, nici mai laconică decât precedentele."

Un argument material că episodul final nu a fost lăsat neterminat - sau mai precis că aceasta a fost voința autorului de a lăsa cititorului ultimul cuvânt - ar fi folosirea, cu oarecare frecvență, de către Mateiu, a punctelor de suspensie... Iar pentru a clarifica întregul curs al episodului final, N. Manolescu susține existența unei anumite succesiuni între episoade, din care ar rezulta că femeia cu ochi de pisică din fotografia ce-l fascina pe conu Rache nu putea fi altcineva decât Albina, căpetenia bandei "stupului" și, deci, personajul feminin care, în fapt, nu apare ca atare în episodul Lena Ceptureanu.

Este un punct de vedere și, oricum lectorul nu are la îndemână decât două ipoteze, fiecare cu latura lor slabă. Pilonul critic al celor care nu admit elementele de legătură între episoade - cel cu ministrul de externe se exclude din cauză oricum - lasă liberă ideea că paragraful final ar fi putut tot atât de bine aparține unui al patrulea episod pierdut sau rămas în schemă și că ar fi fost greșit adăugat de editor sau de transcriptorul textului, poate după o filă stingheră, cum sunt destule în Arhiva prozatorului. Caz în care nici nu s-ar mai ridica problema schimbării de sex a celui de-al doilea vizitator al Lenei Ceptureanu.

E aici, în fapt, o dispută între lectori convinși de aserțiunea lui Mateiu că nu scria primul cuvânt dintr-o narațiune înainte de a-i fi stabilit în amănunțime resorturile și chiar cuvântul de încheiere (în care caz paragraful final cunoscut ar fi putut fi elaborat chiar primul!) și un posibil diletantism al autorului care și modifică registrul, trecând de la romanul de moravuri la cel detectivistic. Dar acesta din urmă este numai un subprodus al celui dintâi, chiar dacă și are regulile sale - de fier. Oare în acest joc a stăpânit Mateiu I. Caragiale toate piesele? Dacă nu, știm atunci și din care motiv n-ar fi fost terminată narațiunea, în care n-am mai recunoaște o succesiune, o coerență internă.

De remarcat, cu titlul de anecdotă, că la apariția volumului, critica vremii nu a dat o atenție deosebită ultimei opere românești a lui Mateiu. În prefața la volumul de *Opere* Perpessicius se mulțumește să nominalizeze *Sub pecetea*

tainei. Șerban Cioculescu credea chiar că "fragmente rămase din *Sub pecetea tainei* pare-se n-ar fi dat un roman propriu-zis. Sau altminteri zicând, statismul concepției, ritmul domol al evocării, n-ar fi ieșit din formula așa de personal realizată în *Craii de Curtea-Veche*." În schimb, în monografia sa din 1981, Alexandru George opinează că ultimul roman al lui Mateiu întregeste caracterul de confesiune al prozatorului. Analiza sa stăruie în special asupra constituției sufletești a lui Teodor Ruse, cu observația justă că misterul din ultimul episod - rămas, în credința sa neterminat - este unul al situațiilor de toată ziua, al unui univers banal, deci, practic, un non-mister! Ba chiar criticului i se pare că în ultimul episod din *Sub pecetea tainei* proza mateină atinge nivelul cel mai limpede al prozaismului, întrucât de această dată perspicacitatea polițistului va dejuca în fața o intrigă ce se îndreaptă către un deznodământ tragic. În schimb, scria Alexandru George, "putem admira încă o dată, și poate mai mult, ușurința cu care autorul manevrează datele evocării, precizia cu care ține să consemneze elementele de realitate, ușor de controlat de oricine prin prozaismul lor voit."

Stilistic, Alexandru George observa, ca specific ultimei creații mateine lapidăritatea și ritmul alert, direct - deci, am spune, supunerea la gen? - fără să uităm însă, aminti noi, că, prin însăși vocea conului Rache, romanele polițiste sunt luate în derădere, pentru strictul lor determinism - vezi vorbele legate de sâmburele de cireasă! Desigur, Mateiu năzuia la mai mult. Trama polițistă îl interesa doar și numai ca deschidere către adâncirea tainei. Modul grosolan în care, la cele mai multe romane polițiste este dezlețat în final misterul nu putea să nu-i repugne.

Prin ce mecanisme ale schimbării gustului public a ajuns, în zilele noastre *Sub pecetea tainei* să intereseze în prim plan, ar necesita un popas hermeneutic ce ar avea în vedere aplecarea de astăzi pentru opera neterminată în genere. Ca probe ale acestei reveniri în forță stau două majore cărți-argumente, prima apărută la Cluj, în 1994 și purtând titlul romanului matein, dar conținând, pe lângă acesta, două adaosuri, al lui Eugen Bălan - o rescriere a episodului Gogu Nicolau - și al lui Radu Albala, intitulat *În deal, la Militari*, încheind episodul Lena Ceptureanu - ediție concepută și îngrijită de Marian Papahagi, cu o prefață de Nicolae Manolescu și o postfață de Ion Vartic. Cea de-a doua lucrare, de asemenea cu titlul romanului matein cuprinde în plus continuarea, sub pana lui Alexandru George, a episodului Lena Ceptureanu.

Vom spune, de la bun început, că toți trei întregitorii au pornit la drum în deplină posesie a expresiei mateine, dacă nu chiar cu asupra de măsură, ceea ce n-ar fi un cusur, ținând seama că, pe un drum ce aveau să-l traseze, acesta era singurul material cert și imediat sesizabil. Evitarea simplei paștise și oferta celei mai credibile versiuni au fost cu precădere avute în vedere. Prozator inzeștriat, Eugen Bălan a propus, în textul lui, soluționarea dispariției fără urmă a lui Gogu Nicolau, imaginând o ingenioasă intrigă ce pornește chiar de la femeia bănuită de conu Rache a ști ceva, văduva care primise cu o ciudată placiditate vestea dispariției sotului, adaptându-se spontan la viața în singurătate.

Este o povestire densă în care, cu măiestrie, nu apar personaje noi. Povestitorul rămâne același, cu specificarea că de data aceasta se implică. Detectivistic, suntem puși în fața unei crime perfecte,

MATEIU I. CARAGIALE SUB PECETE TAINEI

TEXT ÎNTREGIT ȘI ÎNCHIEIAT
DE

ALEXANDRU GEORGE

ALBATROS

Mateiu I. Caragiale, *Sub pecetea tainei*, text întregit și încheiat de Alexandru George, Editura Albatros, București, 1999, 96 pag.

de natură să scuze în mare parte eșecul conului Rache. Atât de perfectă, încât urzitoarea crimei nici nu va vedea chipul ucigașului pe a cărui mână va conta, cu succes. Într-o tenebroasă afacere cu timbre filatelice, o scrisoare anonimă trimisă cui trebuie va curma viața pașnicului funcționar. În realitate tiran domestic - forțase prin șantaj mâna viitoarei soții - el își asigura venituri ascunse prin trafic de timbre rare. Crimă îndelung pregătită, răzbunare la rece, târzie, ca în *Năpasta*. Tur de forță, desigur, însă un dublet la textul matein, cu străpungerea tainei.

Sarcina celor doi exegeți mateini - Radu Albala și Alexandru George - continuatori ai ultimului episod din *Sub pecetea tainei*, a fost, la alegere, mai ușoară sau mai grea. Vom opta pentru cea de-a doua ipoteză, iată de ce: aparent, acestui din urmă episod, al primejdurii Lenei Ceptureanu, pare a nu-i lipsi mai mult de două-trei pagini - la cât se reducea o obișnuită expediție tipografică mateină (la *Gândirea*, de pildă). Câteva paragrafe, deci, pentru că, cel puțin acum o latură a tainei urma să fie cu necesitate dezvăluită, anume identitatea presupușilor tâlhari/asasini. Prin intervenția lui Teodor Ruse, intențiile răufăcătorilor ar fi fost dejucate, cu singura excepție în care vizitatorul n-ar fi fost chiar monarhul Bulgariei. Insinuări din text trimit la necunoscuta din fotografie - mai cu seamă schimbarea de sex a celui de-al doilea vizitator, din paragraful final. Însă rămânem neapărat în domeniul ipotezelor.

Polițistul, care nu se îndoiește a-l fi identificat pe bandit, stă numai în cumpăna alegerii celei mai potrivite tactici de a-l îndepărta, și pentru totdeauna. Pentru aceasta, simpla lui deconspirare ar ajunge, dar nu fără a fi, la rândul ei, lipsită de pericole. De toate aceste nuanțe, Alexandru George a ținut seama, mizând, în stratagema pe care o inculcă polițistului, pe aportul celor doi, cu probabilitate cunosători ai lumii celor cerțați cu legea - Mielușică și baronul Flaimic. Cititorul va afla și în ce măsură a făcut sau nu o alegere bună. Și va participa la pândă și urmărire din trasură, ca în vechile mistere ale Bucureștilor.

Vom incuviința, așadar, propriile afirmații ale lui Alexandru George (volumul Mateiu I. Caragiale, *Sub pecetea tainei*, Ed. Albatros, Buc., 1999) de a fi încheiat și întregit textul matein al povestirii, fiind de acord că cel mai recent întreprinzător a evitat să-și pună la contribuție fantezia - cum au procedat predecesorii săi, luând doar ca pretext ceea ce lăsa autorul -, ci a păstrat toate datele factuale și personale pomenite, sporind taina și nu anulând-o, în cel mai pur spirit matein.

Aceasta nu înseamnă, firește, că un câmp așa de fast deschis ar constitui de acum încolo un loc interzis. Competiția continuă!

Barbu Cioculescu

Cu documentele pe masă

O DATA cu inaugurarea sezonului literar de toamnă, revine în atenție proza lui Petru Dumitriu, grație volumului scos la Cluj sub auspiciile "Bibliotecii Apostrof". Volumul, alcătuit și comentat de Ion Vartic, cuprinde patru capitole, destinate inițial, în viziunea autorului, să facă parte din fresca epică *Biografii contemporane*, la rândul ei concepută a da o replică la *Cronica de familie*. Similitudinile de substanță se vroiau puse în evidență, de către scriitor, chiar prin aspectul imediat, formal: *tot 3 volume, tot 24 de capitole*. Semnalăm această simetrie intenționată, când divulgăm, la începutul anilor '90, dintr-o arhivă manuscrisă incredințată de prozator, excelenta narațiune *Proprietatea și posesiunea*, desprinsă de asemeni din *Biografii*. Semnalăm doar, fără a insista, fiindcă nu era locul unei discuții mai aplicate și, apoi, contam pe oarecare credit din partea oricărui lector. Ceea ce afirmam se baza pe documente certe, proiecte așternute de Petru Dumitriu, *manu propriae*, la diverse stadii de elaborare a uriașei sale compoziții. Întrucât s-au ivit unele indoieli, mă văd îndemnat să revin asupra chestiunii, ceva mai amănunțit.

Întâiul neîncredător este însuși Ion Vartic: "Deocamdată, în acest stadiu precar al cercetării, pot fi detectate numai douăsprezece părți..." Deunăzi, în *România literară*, Alex. Ștefănescu inclina la fel, în sensul diminuării, conform surselor ce ar fi deținute de colega noastră Andriana Fianu.

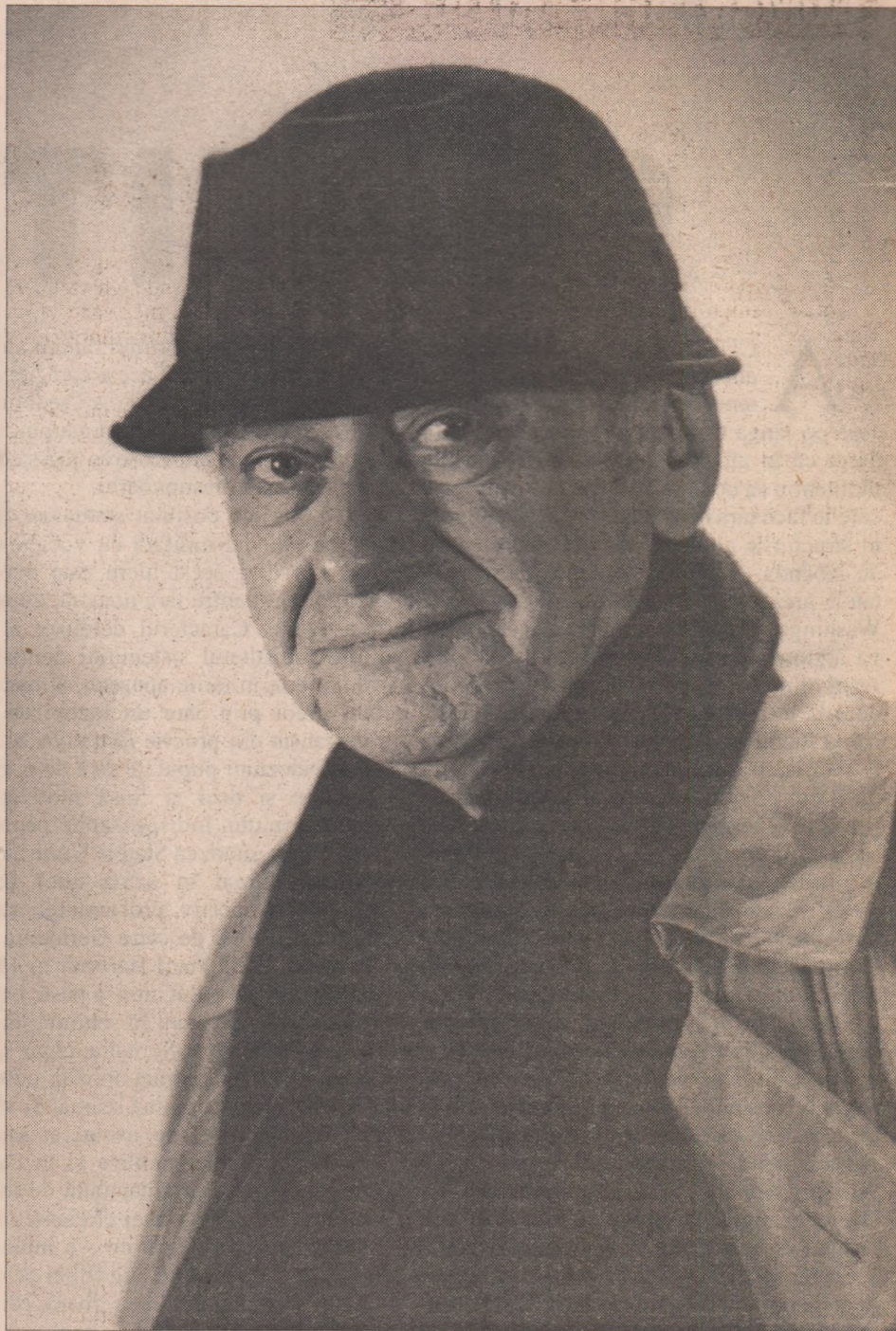
Pentru o mai bună clarificare, e de luat în seamă procedura prozatorului încă de la fundamentarea *Cronicii de familie*. Aceasta a crescut, treptat, din nucleul *Bijuteriilor de familie*. Prima încercare de extindere a fost *Davida*, când scriitorul a avut aproape revelația posibilităților de a relua unele personaje, și de a le urmări destinul de-a lungul mai multor generații. Vorvorenii s-au adăugat Cozienii, apoi diverșii Lascari, câțiva Negruzzi și o întreagă societate aristocratică lua ființă aievea. Încet, încet s-a constituit o vastă rețea de relații umane, creatorul fiind, în final, de-a dreptul uimit de soliditatea punților aruncate între 24 de episoade.

La apariția *Cronicii de familie*, Petru Dumitriu se găsea într-o stare efectiv euforică și, imediat, i-a dat prin gând că ar putea repeta performanța, împingând radiografia socială până în mediile proletare, pe dimensiuni similare și cu un suflu narativ identic.

Cu experiența acumulată, îndrăzneala scriitorului se alia cu o anumită nerăbdare. Nici nu apuca să finalizeze primele capitole (inaugurate în *Steaua de Nexus*) și pe foi volante aproxima viitoarea arhitectură. Într-o primă fază, îi ieșeau la socoteală 14 episoade, repartizate în două pachete compacte, în următoarea succesiune: *Vârsta de aur*, *Când se deschide o ușă*, *Ars amandi*, *Fără acte de identitate*, *Cafiră*, *Coborârea în iad*, *Pierdut în extaze*. Con-

stantin Andreica și, mai departe, alt eșalon: *Problema sexuală*, *Nexus*, *Ierni calde*, *Viața de provincie*, *Proprietatea și posesiunea*, *Graal*. În dreptul fiecărui titlu era indicat numărul probabil de file. Calculele pentru fiecare calup: 720 și 620 - fără a fi fost integral puse pe hârtie. După socoteala gospodăreană a scriitorului, în acel stadiu, mai avea de realizat cam 80-120 de file din prima serie și 340-400 din secunda. Era încă de muncă! Deocamdată, își fixa doar reperele, câteodată, simple titluri, spre a nu le pierde din memorie. Pe jumătatea de jos a paginii, schița scenariul uneia dintre narațiuni: *O coborâre în iad*, programată a se întinde pe 60 de pagini.

Însemnările sunt extrem de lapidare, adesea comprimate la câte un singur cuvânt (nume de personaj ori indicație asupra locului acțiunii), ceea ce lasă a se ghici teribila febrilitate cu care prozatorul imagina totul. Sub presiunea inspirației, înșira, din fugă, zece puncte ale viitoarei desfășurări: 1) Greva forestierilor. Andreica - 2. Pericolul. Arestarea. Anchetă - 3. Tatăl. Confruntarea (?) - 4. Andreica. - 5. Văcărești - 6. În tren - 7. Pușcărie; Bătaie. Demoralizare - 8. Sosirea lui X. "Nu bate!" - 9. Învățătură. Transmiterea Scânteii. Bocancii - 10. Atelier. Evadarea. Imediat, dedesubt, o serie de nume proprii: Gârlaru, Borș, Mierloi, Cotighera, Zimnicaru, Socol, Trandafir. Nici nu se uscaser bine cerneala, și Petru Dumitriu relua scenariul, ușor îmbogățit: 1. Podul - 2. Un om bătrân (? - semn de întrebare al autorului) - 3. Primejdia - 4. Arestarea. Prima anchetă. Salt pe fereastră - 5. Tata. Confruntare - 6. Singurătate. Toți împotriva - 7. Andreica! (-Butonii. Copii) - 8. Văcărești - 9. În tren - 10. Pușcărie. Bătaie - 11. Venirea lui V.P. (și altora?) - 12. Nu bate! Ne omoară asasinii! - 13. Transmiterea Scânteii - 14. Atelierul. Bocancii - 15. Învățătură. Plecare. În tren: viețășii - 16. At. Anghel. Fac mobilă. Andreica. Evadarea. Sosirea într-o curte de țigani (1. Trăsură; 1. Mașină. Soldatul jandarm; 3. Oprîți: ia-mă și pe mine; 4. Oprîți: placa cu numărul; 5. București). În ambele versiuni, este pomenit un personaj, al cărui destin urma să reprezinte figura centrală din episodul catalogat la poziția 8 din planul general; povestea avea să capete o turnură dramatică, după cum sugerează titlul ei final: *Viața și moartea lui Constantin Andreica sau "Ca un ostaș, ca un muncitor cu ziua"*. Din formulare răzbat rezonanțe biblice. Povestirea a luat amploare excepțională. N-a fost tipărită niciodată (un mic fragment doar, puțin înainte "evadării" autorului). Manuscrisul, pe care îl păstrez, cumulează 201 pagini. Aproape un roman de sine stătător. Ca și *Proprietatea și posesiunea*. E de reținut data înscrisă de Petru Dumitriu, chiar alături de titlu, în colțul din stânga paginii: 23.6.58 (în vreme ce *Proprietatea și posesiunea* era inscripționată

anterior: 21.4.58). Era momentul când se așternea pe scris sau când încheia? Nu se știe. În schimb, rezultă clar că în intervalul a două luni, prozatorul era în stare să închege perfect o lucrare de amplă respirație.

Altă filă, umplută cu calcule, probabil ceva mai târziu, atestă aceeași febrilitate. În miezul paginii, sunt listele, de astă dată, 16 bucăți: *Vârsta de aur*, *Copilăria*, *Cafiră*, *Coborâre în iad*, *Ars amandi*, *Problema sexuală*, *Stenoheria majoră*, *Paella*, *Secretul*, *Un om în loc*. *Cheia*, *Pe Victoriei*, *Proprietatea și posesiunea*, *Viața de provincie*, *Nexus*, *O seară de lieduri*, *Graal*. Apar unele inversări în ordinea titlurilor, altele noi (în parte, pierdute pe drum) și de jur împrejur coloane de cifre, numărători înfrigurate ale paginilor, ca - în concluzie - să explodeze exasperarea: "565+150 inutile anul asta! anul trecut, 760! din care 300 inutile. Prea multă muncă. Am obosit!"

Și totuși, lucrurile nu puteau fi lăsate baltă. O soluție (de compromis, evident) rămâne apelul la unele texte mai vechi. La o dată greu de precizat, planul era restructurat. Mai întâi, un pachet de 12 piese, certe, și anume: *Vârsta de aur*, *Autobiografia lui Panait Petre(a)*, *Fără acte de identitate*, *Autobiografia lui Panait Petre(b)*, *Constantin Andreica*, *Autobiografia lui Panait Petre(c)*, *Nexus*, *Autobiografia lui Panait Petre(d)*, *Ars amandi*, *Viața de provincie sau locul unde nu s-a întâmplat nimic*, *Proprietatea și posesiunea*, *Graal*.

Sub o linie de demarcație, se specifica: Volumul 3 (proiect vag). Pentru a ajunge la lotul râvnit de 24 de capitole, autorul recurgea la bucăți de altădată

(cu vizibila nemulțumire, trădată de frecvențele ezitări și semne de întrebare): *Ilustrul șarlatan (?)*, *Vântul de martie (?)*, *Dușmănie (?)*, *Bedros (?)*, *Exaltarea și prăbușirea lui...*, *Construcția paradisului*, *Panait Petre, jongleur, scamator*, (11 iunie 1948), *Distracție de revelion*, *Dracie*, *Tristan*, *Vânătoare de lupi* (înainte de *Construcția!* De-aici urmează *Justiția*, *Puritatea*, *Stârpirea ereziei*), *Noaptea din iunie*, *Dreptate*, *Iacob*.

Privită în ansamblu, ultima grupare suferă de improvizație, agravată prin flagrante denivelări calitative: pagini dintre cele mai rafinate (*Proprietatea și posesiunea*) alături de produse de serie ale supunerii la normele realismului socialist (*Noaptea din iunie*), când nu e vorba, mai rău, de execuții la comandă, îmbăcșite de sloganuri ticaloase ale epocii (*Vânătoare de lupi*). Carențe de fond și de structură subminau ambițiile lui Petru Dumitriu de a egala forța și anvergura *Cronicii de familie*. Era dureros, desigur, să constate eșecul, încă din fașă, al proiectatelor *Biografii contemporane*. Nu puțin va fi cântărit sentimentul acesta la decizia plecării sale definitive din țară. Între însemnările din urmă, cu privire la prezumtive narațiuni niciodată finalizate (*Tagada de sine*, *Mersul pe jăratec*), rețin atenția izul amar al unor reflecții cu caracter de spovedanie: "Identificarea launtrică cu opera, dispariția sentimentului de exterioritate, pe care-l ai când faci ceva meșteșugărește; garanția că ai dat maximul tău. Maximul acesta valorează, firește, proporțional cu valoarea ta ca artist".

Geo Șerban

CERTITUDINI SAU

ACUMA că s-a consumat și aniversarea a 50 de ani de existență a NATO, aniversare la care pe lângă șampanie a curs și sânge (e drept că în altă parte a lumii), este poate momentul să ne întrebăm dacă eforturile pe care le face țara noastră pentru a fi integrată în structurile nord-atlantice au sau nu sorti de izbândă. Nu vrem să comentăm rezultatele prezenței noastre la festivitățile de la Washington considerând că a adăuga câteva argumente pro sau contra nu mai folosește nimănui, dar vom încerca să răspundem la întrebarea formulată mai sus analizând lucrurile dintr-un alt punct de vedere și avertizăm că respectivul punct de vedere nu îl considerăm un adevăr absolut ci dorim să-l enunțăm fiindcă îl apreciem ca ceva nou, poate chiar și pentru politicienii noștri. Dar să recapitulăm pe scurt faptele.

Ofensiva diplomatică pentru admiterea țării noastre în NATO a fost începută încă sub președinția domnului Iliescu. Departe de noi de a crede că domnul Iliescu, și odată cu dânsul și PDSR-ul, ar fi dorit sincer integrarea în structurile nord-atlantice, considerăm mai degrabă că această manevră servea unui scop exclusiv electoral în urma părerii care s-a format după niște discutabile sondaje de opinie care spuneau că 90% din români doresc intrarea în NATO. Dar cum mult mai probabil e că 90% din români nu știu exact ce reprezintă NATO, acest motiv electoral nu a jucat nici un rol în alegerile din Noiembrie 1996. Dacă pentru PDSR intrarea în NATO era o simplă speculație electorală, pentru actualii guvernanți ea este o chestiune de viață și de moarte.

Într-adevăr, primirea României în rândul membrilor alianței Nord-Atlantice ar însemna victoria definitivă împotriva totalitarismului sau neo-totalitarismului, indiferent de ce orientare ar fi el și cu asta, eliberarea de spaimele trecutului comunist.

Dar exista oare la momentele cheie, Madrid și Washington, o șansă cât de mică pentru ca efortul, extrem de costisitor și economic și politic, să dea rezultatul așteptat? Este ceea ce ne propunem să analizăm în cele ce urmează.

În acest scop, trebuie să enunțăm câteva postulate în jurul cărora să graviteze diversele argumente puse în discuție și este necesar acest lucru pentru că, după opinia noastră, argumentele avansate în campania pro-NATO au fost impregnate de subiectivismul dictat de dorința arzătoare de a convinge, ceea ce nu s-a întâmplat.

De la început trebuie să fim de acord că NATO s-a născut din temerea națiunilor occidentale, autodenumite la acea vreme "libere", față de posibilitatea unei agresiuni sovietice, precum și din grija că un atare eveniment, considerat ca foarte probabil, să nu le găsească nepregătite și neorganizate, așa cum s-a întâmplat în anii 1939-1941 când Germania nazistă făcea legea pe continentul european. Faptul că sovieticii au intrat repede în posesia bombei atomice, moralul de învingători, resursele umane și materiale, materialul de tot felul numeric superior, pozițiile extrem de amenințătoare pe care le dețineau în acea perioadă în inima Europei, au grăbit desigur formarea alianței și mai ales prezența Statelor Unite și a Canadei în rândurile ei.

Toate acestea ne conduc în mod firesc spre cel de al doilea postulat și anume acela

că, NATO este în primul rând o alianță militară și și-a păstrat acest caracter cu toate încercările stângace de a "redefini" rolul alianței într-o lume presupus pașnică (evenimentele din Kosovo par să dezmințim însă această presupunere).

Al treilea postulat statuează că NATO este o alianță militară cu vocație exclusiv defensivă și acest lucru este deosebit de important pentru țara noastră, după cum se va vedea. Caracterul defensiv al alianței este rezultatul sistemului democratic ce domnește în țările apusene, al mecanismului greoi prin care un război ar putea fi declanșat din proprie inițiativă, al absenței unei adevărate adreziuni populare față de o asemenea acțiune și deci și lipsa motivației și a entuziasmului indispensabile pentru victorie. Să nu uităm că Statele Unite au intrat în război numai în urma unor provocări directe, respectiv proclamarea războiului submarin total de către Germania în 1917 și atacul de la Pearl Harbour în 1941. Numai astfel s-a putut arunca peste bord izolaționismul american. În schimb, intervențiile din Vietnam și Somalia, chiar și cea din Kuwait, au întâmpinat opoziții puternice de care a trebuit să se țină seama. Sovieticii nu cunoșteau astfel de ezitări și scindări în rândurile opiniei publice și în consecință reprezentau o forță capabilă de intervenții mult mai rapide și mai eficiente în Europa decât apusenii. Dacă nu s-a întâmplat așa asta se datorează nu atât forței pe care ar fi putut să o opună lumea liberă, cât opțiunii conducătorilor sovietici pentru o politică de subminare din interior, prin intermediul partidelor comuniste, a țărilor definite de ei drept "capitaliste". Că această opțiune a fost o eroare e un fapt pe care neîndoios că îl deplânge și acuma o bună parte a foștilor cetățeni sovietici. Înainte de a termina cu aceste explicații care ar părea că intră în contradicție cu părerea că atacarea Iugoslaviei de către NATO ar fi o operațiune ofensivă, anunțăm că pe parcurs vom încerca să dovedim contrariul, respectiv că operațiunea în cauză conține un fond strict defensiv.

Mai adăugăm și că influența opiniei publice este așa de puternică în țările democratice încât până și Israelul a fost nevoit în 1973 să aștepte lovitură egipteană, deși cunoștea toate detaliile ei, iar un atac preventiv l-ar fi scutit de multe pierderi și dureri. Toate acestea numai pentru că să nu apară în ochii opiniei publice democratice drept agresor și să piardă sprijinul acesteia.

Argumentele aduse până la acest punct îmbracă numai aspectele politice care determină caracterul defensiv al alianței Nord-Atlantice. Nu se poate face însă abstracție de latura militară care, după analiză, va conduce la aceeași concluzie, anume că NATO are un caracter defensiv.

Dacă lucrurile nu ar sta așa, posibilitatea unui atac al forțelor NATO asupra Uniunii Sovietice ar fi trebuit să fie luată în calcul. Nu credem însă că cineva, militar sau politician din cadrul NATO, ar acorda vreodată șansa unei astfel de acțiuni. Până astăzi nimeni nu se poate lăuda că a reușit să ingenuchieze Rusia printr-un atac direct înspre est. Toate armatele care au încercat o astfel de lovitură s-au dizolvat în spațiile răsăritene și nu există vreun motiv care să susțină teza că o nouă încercare s-ar termina în alt mod. Această certitudine ca și probabilitatea ca un astfel de conflict să

fie de durată, lucru ce ar afecta mai mult națiunile apusene decât pe ruși, exclud o astfel de evoluție. De aceea credem că NATO este condamnat la o defensivă care se dovedește însă activă din perspectiva evenimentelor din Kosovo.

Deocamdată persistă întrebarea, fără răspuns satisfăcător până acuma, de ce NATO nu s-a desființat după încetarea războiului rece, dispariția Pactului de la Varșovia și fragmentarea politică a URSS, premise optimiste pentru înlăturarea temerilor față de un al treilea război mondial? Singurul răspuns posibil este că *pericolul de război nu a trecut și asta cel puțin în concepția planificatorilor NATO!*

În fond, de când există istoric Rusia ea nu a urmărit decât să câștige poziții strategice cât mai bune. URSS a moștenit această tendință și dacă nu a reușit s-a datorat, considerăm noi, faptului că, pe de o parte ea în afară de ajutor militar nu a oferit nimic, iar pe de altă parte că și-a ales prost momentele de acțiune directă. Cât privește interesul constant al Rusiei pentru Balcani, interes care ne afectează în mod cel mai direct, el nu a slăbit nici o clipă. Să nu uităm că primul lucru pe care sovieticii l-au făcut imediat după război, a fost podul de la Giurgiu și de asemenea nu trebuie să trecem cu vederea nici faptul, deosebit de actual, că pentru a păstra controlul asupra podului de la Tighina au creat o republică, pe care nimenea nu o recunoaște, dar ei puțin îi pasă de părerea altora. Cele două poduri fac parte din categoria celor de interes strategic ofensiv, nu este nici o îndoială în această privință, deoarece ele asigură un acces rapid înspre Balcani de unde de fapt nu vine nici o amenințare pentru ruși. În schimb, stăpânirea Balcanilor de către ruși ar fi o amenințare cumplită pentru apuseni.

POLITICA sovietică de asigurare a unor baze puternice îndreptate împotriva apusenilor nu a cunoscut răgaz. Criza din Marea Caraibelor este o dovadă; instalarea în Egipt de unde puteau controla canalul de Suez se înscrie și ea în acest scenariu. Eșuând în cele două încercări au purces la controlul strâmtoării Bab-el-Mandeb prin guvernul democrat instalat în Aden. Invazia în Afganistan nu a avut alt scop decât apropierea de sursele de petrol ale occidentului; din sudul Afganistanului fiind un zbor de avion până la strâmtoarea Ormuz și astfel petrolul orientului mijlociu era pierdut pentru occidentali. Nu s-au mulțumit cu atât, ci au început construirea unui aeroport în insula Granada de unde circulația din și spre golful Maracaibo era la discreția lor. Ca nu au reușit în planurile lor asta e un fapt indiscutabil ca și cel că nu au renunțat încă la această politică deși, momentan, trec printr-o eclipsă pe toate planurile.

Față de această perspectivă ipotetică a unui nou război în Europa, NATO își ia măsuri în primul rând de descurajare prin tehnologia militară pe care o dezvoltă și în al doilea rând, prin împiedicarea Rusiei de a câștiga poziții de mare valoare strategică. Cea mai importantă dintre ele este extinderea NATO spre est prin cooptarea Poloniei, Cehiei și Ungariei sustrăgându-le prin acest pas influenței ruse pe de o parte și îndepărtând de centrul Europei bazele militare ruse care s-au văzut împinse în interiorul propriilor granițe, pe de altă parte. Pot

fi considerate cele trei țări proaspete membre ale NATO drept niște forțe militare și cu performanțe economice uluitoare? Nu pe departe! Cooptarea lor a pus câteva sute de kilometri între Rusia și țările din centrul Europei și interesul pentru acest spațiu e așa de mare încât pătrunderea rușilor în una din aceste țări, indiferent dacă ele au fost sau nu membre NATO, reprezenta un pericol suficient de mare pentru a declanșa o reacție militară a alianței. Prin integrarea celor trei țări în alianță, s-a tăiat unul din accesesele spre Iugoslavia, celalalt fiind controlat de România. Ca urmare, angajamentul de a interveni în sprijinul oricăreia dintre cele trei țări în caz de atac putea fi luat fiindcă el oricum coincidea cu interesul țărilor occidentale. E totuși mai bine să ducă un război pe teritoriul altei țări decât pe propriul teritoriu. Foarte interesant pentru NATO va fi fost și Slovacia, dar siguranța legată de tendințele ei politice făcut-o să rămână deocamdată în afara a zisului "prim val". Revenind la situația Iugoslaviei, Ungariei și Cehiei în urma primului lor în NATO, ne întrebăm dacă și-ar putea asuma NATO un angajament similar cu cel luat față de acestea și în ceea ce privește România sau țările baltice de exemplu. Vom încerca ceva mai încolo să dam răspuns acestei întrebări.

STRATEGIA NATO nu putea fi construită pe baze decât pe situația politică a Europei din perioada dinaintea și de după 1989, Balcanii jucând un rol deosebit în cele două perioade de timp. Că motivațiile diferă. Înainte de anii 1989, în urma războiului lor rasturnări, Balcanii erau împărțiți în două grupe: prima era aceea a României și Bulgariei, țări membre ale Pactului de la Varșovia, pact dominat de URSS și interesat de ea; a doua era a țărilor membre NATO, Grecia și Turcia care se opuneau prin grupări, iar a treia o constituia Iugoslavia, practic, separată de celelalte două dar împregnată de antisovietism, moștenire politică a lui Tito. Albania socialistă nu intra în calcul datorită izolării ei geografice față de URSS și prinsă în clește de Grecia și Iugoslavia, țări cu care era în dușmănie, avea nici un rol serios de jucat. Orientarea politică și starea de spirit internă exclud până la acea dată posibilitatea ca trupele pactului de la Varșovia să se isntaleze în Iugoslavia, arme și bagaje în Iugoslavia. După 1989 statele socialiste au dispărut, cele noi aparute, Croația, Slovenia, Macedonia și Bosnia sunt prea slabe ca să însemne decât doar că Iugoslavia a basculat puternic spre stânga creând un nou și real pericol pentru dispozitivul defensiv al NATO prin accentuarea politicii pro-ruse promovate de conducerea de la Belgrad. Dezmembrarea Iugoslaviei și pericolul ca Iugoslavia să se redueze la teritoriul sârb, a făcut ca liderii țării, Miloșevici, un naționalist intransigent, să clănșeze evenimentele din Bosnia care lipsit de un sprijin militar rus efectiv și eficient, a trebuit, vrând-nevrând, să le pușcă pe capăt. Miloșevici și-a dat seama de asta și pentru el și politica lui singura alternativă este să se asigure de sprijinul Rusiei. Dacă Boris Elțin nu agreează o confruntare militară cu NATO, poate numai pentru Rusia nu e suficient de pregătită și ca mare nu l-a susținut pe Miloșevici cur fi dorit acesta, nu este mai puțin adevărat că zilele politice ale țării lui Boris sunt

DOAR SPERANȚE?

urate. Urmasul lui va fi fara nici o indoiala un extremist dur, al carui capital politic va fi decat promisiunea de reinaltare a saiei la rangul, respectul si teama de care bucura disparuta URSS, pentru aceasta erantă rusii fiind in stare sa suporte orice isitudini. Acest lucru se va intampla nu departe de anul 2000 si acest fapt explica nervozitatea si actiunile NATO din ultima vreme. In fond, daca lui Hitler i-au bucit șase ani ca sa puna la punct o arata formidabila pomind de la zero, Rusiei i vor fi necesari mai mult de doi-trei ani sa-si refaca potentialul militar.

Criza din Kosovo a izbucnit pentru ca rțile sunt atât de inverșunate încât ea ctic era înevitabilă. Dar efectele ei neave trebuie evitate cu orice pret, ele puind depăși de departe granițele Iugoslaviei. Într-adevăr, fără intervenția NATO, eședintele Miloșevici ar fi devenit stăpân situație, iar dacă NATO ar fi permis acest lucru știind că Miloșevici flutura ideea ei uniuni politice (și desigur și militare) Belarus și Rusia, pasul următor ar fi fost ezența trupelor și a bazelor militare ruse teritoriul Iugoslaviei, marcând prin aceasta o evoluție cât se poate de logică din nctul lor de vedere. Dar o astfel de desurare reprezintă o răsturnare dramatică a hilibrului în Balcani și în plus, un pericol ortal pentru Italia aflată în raza bazelor litare din Iugoslavia în cazul unui contact armat. Nu că Italia nu ar putea fi apăa, dar prețul ar fi subțierea dispozitivului litar NATO din centrul Europei unde, n punct de vedere numeric, efectivele ei depășesc pe cele ale NATO în caz conflict armat. Rusia poate face față pe le două direcții de acțiune, Europa cenlă și Balcani, în timp ce indispensabila arire a NATO cu forțe masive americane canadiene va cere un timp poate chiar de linul a doua-trei luni. În plus rusii cusc la perfecțiune câmpul de luptă din lonia și fosta R.D.G., au experiența unui boi dus pe acele meleaguri și toate acestcântăresc greu în favoarea lor. Evident traversarea Poloniei va consuma și ea un erval de timp important, dar probabil că nu va fi suficient ca să împiedice o pândere spre centrul Europei, poate chiar a la Rin.

Dacă regimul Miloșevici supraviețuete, în caz de conflict armat Rusia va acia din primul moment pentru a face cțiunea cu iugoslavii traversând spațiul stânga Dunării spre sud, întreprindere nu pare prea dificilă. Întâlnind în Serbia populație cu puternice resentimente la esa NATO și care i se va alătura și inteîn structurile militare fără întârziere, rta celorlalte țări balcanice va fi la o maascruce a istoriei lor; Bulgaria slava nu ezista în fața inevitabilului, nimeni nu o putea apăra și lasând la o parte ce se va mpla mai departe cu alte țări, România va găsi inconjurată literalmente de reuri care numai amicale nu vor fi.

TOATE elementele prezentate ne îndreptătesc să afirmăm că intervenția NATO în conflictul din ovo nu urmărește decât îndepărtarea Miloșevici de la putere și instalarea i regim care, dacă nu va fi public ional, să nu fie în nici un caz atât de fil încât să se lase angrenat într-un sisde securitate al cărui pilon să fie Rusia.

Pentru un astfel de scop nu era destul timp la dispoziție nici pentru obținerea unui mandat ONU, nici pentru discuții despre legitimitatea intervenției, embargou sau altele, totul trebuie să fie tranșat cât mai trăiește politic Boris Elțin și armata rusă nu e încă în deplinătatea potențialului minim necesar unei intervenții în forță. Forțele NATO s-au grăbit de altfel să distrugă podurile peste Dunăre, deși pentru operațiunile lor ele nu au mare importanță, doar ca nu cumva ele să fie utilizate de eventuale ajutoare. Puse cap la cap, toate amănuntele pledează că acțiunea NATO urmărește excluderea prezenței militare ruse la țărmul Adriaticei. Aceasta este în realitate miza conflictului din Balcani nu alta. Desigur că se va ajunge la o soluție politică a acestui conflict dar nu fără concesii reciproce fiindcă în acest moment nu se poate altfel. Una din acestea ar putea fi neutralitatea Iugoslaviei fără Miloșevici și renunțarea la uniunea cu Belarus și Rusia în schimbul renunțării la o nouă extindere a NATO spre est. Cu aceasta ajungem cu scenariul la punctul care ne interesează direct: ce se va întâmpla cu țara noastră într-o asemenea eventualitate?

România are o poziție geo-politică de prim ordin în Balcani. Ca bază de atac în orice direcție teritoriul țării noastre optim plasat. Deși nu mai are graniță comună cu Rusia, nu trebuie să ne îndoim de faptul că cel puțin țările europene din cadrul CSI vor acționa alături de aceasta. Dacă NATO ar dori să atace, o direcție principală de atac ar trebui să plece de pe teritoriul nostru, exact așa cum s-a întâmplat și în 1941 cu deosebirea că, acum, intrândul format de teritoriul României în flacul sudic al dispozitivului rus o fac și mai amenințătoare. Dar NATO, cu vocația ei defensivă nu va face un astfel de pas și credem că nici mijloacele nu-i permit să se gândească la așa ceva. În consecință ar însemna ca România, membră NATO, să aștepte atacul bizuindu-se pe ajutorul aliaților săi. Dar cei cca 1300 km de graniță cu răsăritul nu pot fi apărați de armata noastră care se găsește în netă inferioritate numerică mai ales că o defensivă este defavorizată și de morfologia teritoriului român, Prutul nefiind o piedică serioasă iar un atac dinspre nord ar curge de-a lungul obstacolelor naturale în loc să trebuiască să le depășească frontal.

EVENIMENTELE din 1916-17 ca și cele din 1944 au demonstrat că de unii singuri și chiar cu un aliat alături, apărarea țării nu a fost posibilă, spațiul de apărare s-a dovedit prea mare dacă atacatorii erau superiori numeric și în tehnica de luptă. Așa cum în 1940 Anglia nu și-a angajat aviația deasupra câmpurilor de bătălie din Europa, preferând să o conserve pentru propria apărare cu riscul abandonării francezilor, așa nu credem că nici NATO nu se va angaja masiv în apărarea unui spațiu greu sau chiar imposibil de apărat cum este cel al României. Și dacă tot nu poate să-l apere de ce s-ar angaja să intre într-un conflict de anvergură în cazul unui atac împotriva României, un conflict pe care nu-l dorește, primind România în NATO cu riscul de a nu-și putea respecta angajamentele. Același lucru se poate spune și despre țările baltice; ele nu vor fi niciodată membre NATO fiindcă, practic, alianța nu-și poate onora obligațiile față de

ele. Din această perspectivă primate lucrurile putem considera că în situația actuală nu poate fi vorba de un interes al NATO de a integra România în structurile sale. Miza momentului nu mai este un conflict regional ci câștigarea unor poziții de mare valoare strategică în scopul descurajării acestora pentru care un nou război ar fi singura soluție de viitor. Astfel de personaje au apărut dintotdeauna pe scena politică și cum istoria se repetă, e bine să întâmpini o astfel de eventualitate pregătit, asta fiind tot o lecție a istoriei. Un indiciu important că situația este așa cum am descris-o, este faptul că până acuma, la orice implicare a USA într-un conflict, protestele interne și externe erau vehemente și de masă în timp ce acuma vedem că ele sunt foarte firave. Să se fi convins popoarele american și cele ale țărilor NATO din Europa că de data asta însăși securitatea lor e în joc? S-ar părea că da după reacțiile lor ferme și sprijinul opiniei publice din țările implicate în conflict. Amânarea extinderii NATO pentru secolul următor este dictată de o atitudine de expectativă față de posibilele evoluții politice din Rusia. Dacă aceasta se radicalizează, România va mai suporta o nouă amânare. Așa numitul mit al "capului de listă" nu are nici o valoare, este o ierarhie a amăgirii și nimeni nu o consideră ca o ordine de preferință. Cu totul alta ar fi fost situația dacă ar fi existat garanția că armata română, cu sprijin material și susținere aeriană NATO, ar fi capabilă să reziste măcar 5-6 luni pe o linie care unește Halmeu de gurile Dunării închizând drumul spre Balcani. Am fi văzut atunci emsiarii NATO perindându-se pe la București cu tolbe pline de angajamente și invitații, fără a mai pune condiții de "performanțe economice" și altele la fel de lipsite de fundament. Într-o astfel de ipoteză, NATO s-ar putea concentra unde il doare cel mai mult, în Europa centrală, scăpat fiind de griji în Balcani cel puțin până ce obține o decizie pe frontul său principal. Poate că într-o zi vom ajunge să avem și capacitatea de a interzice accesul spre Balcani din oricare parte s-ar face încercarea, trebuie doar să dorim și să acționăm în acest sens.

CE SE va întâmpla însă în ipoteza că scopurile NATO vor fi atinse în Iugoslavia și pericolul unui război în Europa îndepărtat dar nu evitat? Pentru România ipoteza pare să fie de bun augur chiar dacă dificultățile de apărare deja menționate nu dispar. E de presupus că în timp, NATO va întări puternic zona sensibilă de pe teritoriul Ungariei pentru a împiedica traversarea ei, o Iugoslavia neutră ar micșora interesul Rusiei pentru o acțiune în acea direcție așa că efortul principal în caz de război s-ar îndrepta spre centrul Europei. România, membră sau nu a NATO, ar fi susținută și modernizată și să-și întărească armata dar asta nu va înlătura pericolul și urmările unui atac. Căile de asigurare materială a României în caz de conflict sunt foarte lungi, respectiv ele vor trebui să traverseze Bulgaria, care nu se știe ce atitudine va adopta, iar cele dinspre Ungaria sunt expuse, practic vor fi sub foc. În timp și armata română își va mări potențialul și va deveni un partener viabil pentru alianță.

Dar toate acestea nu vor înlătura suspiciunile dintre ruși și occidentali. Oricât de inclinate spre defensivă ar părea opțiunile

politice ale țărilor din alianța atlantică, nimeni nu poate ști dacă într-o zi ele nu se vor hotări să tranșeze pe cale militară diferențele de opinii cu Rusia. Rușii cel puțin nu pot să nu ia în seamă o asemenea eventualitate, au și ei dreptul, ca și occidentalii de altfel, să-și asigure securitatea. Ca urmare ei se vor opune din răspuneri oricărei noi largiri "spre est" a NATO și în acest context, prima vizată va fi România care deține poziția cea mai amenințătoare pentru moment. Credem că occidentalii, ca să-și arate buna credință, vor accepta să nu se mai extindă spre răsărit și astfel România va fi lăsată în afara structurilor militare ale NATO care însă va urmări pregătirea ei pentru o integrare rapidă în caz de nevoie. Acest interes va depinde în principal de evoluția politică din țara noastră. În fond și în trecutul istoric, țara noastră a fost la confluența intereselor marilor puteri, Rusia, Turcia și Austria și numai lipsa lor de interes în a fi în contact direct a asigurat existența pe harta politică a românilor până în 1877. Această soluție ar putea fi preferată și în actuala conjunctură politică.

IATĂ deci că perspectivele integrării în NATO nu sunt numai o chestiune de timp sau de performanțe economice, ci sunt în primul rând dependente de evoluția relațiilor dintre marile puteri. Lumea este însă binară și existența unui al doilea pol al puterii, în speța Rusia, nu trebuie să ne dea motive de îngrijorare atât timp cât cele două puteri nu intră într-un conflict deschis. Scopul care ar trebui să fie urmărit în Europa este restabilirea unui echilibru al rațiunii în locul celui dispărut al terorii nucleare, numai astfel micile națiuni vor fi apărate de eventuale excese din partea uneia sau alteia din marile puteri. Deocamdata, în problema conflictului din jurul provinciei Kosovo, interesul nostru este să fim alături de NATO pentru că numai instalarea la Belgrad a unui regim care să fie favorabil păcii în regiune garantează îndepărtarea pericolelor pentru siguranța, integritatea și neangajarea României într-un conflict de amploare.

Dacă pentru moment șansele ca NATO să coopteze România sunt foarte mici din cauza incapacității alianței de a-și extinde perimetrul defensiv, asta nu înseamnă că trebuie să fim alături de ea în acțiunile ei fiindcă pentru moment NATO este singura garanta a pacii în Europa până la era echilibrului despre care am vorbit deja. Trist este faptul că efortul de a se crea un echilibru costă vieți omenesti și că lecțiile istoriei nu sunt prea bine învățate de vreme ce tot forța e pusă să soluționeze problemele planetei pe care locuim.

Concluzia expunerii de față este că România nu poate să se aștepte la a deveni membră a alianței nord-atlantice într-un timp apropiat dar asta nu trebuie să o împiedice să se pregătească pentru acest pas, indispensabil pentru a-și asigura securitatea.

Poate că scenariul expus este unul peste măsură de pesimist dar, chiar și așa, ca orice scenariu, el merită să fie luat în seamă măcar și numai pentru a fi combătut căci numai în acest mod se pot îndepărta îngrijorările ce-l framântă pe cetățeanul României care și fără acestea are destule necazuri de suportat.

Alexandru Fucieac

În Atelierul Școlii Naționale de Arte Frumoase, la București, în 1900

DE CĂȚIVA ani și cu tot mai multa asiduitate se încearcă - mai întâi prin diverse perioade mai mult sau mai puțin obscure,¹⁾ ajungându-se treptat până la revista *Academica*²⁾ - autentificarea unor lucrări presupuse a fi create de Brâncuși înainte de plecarea lui la Paris pentru desăvârșirea studiilor.

Toate aceste întreprinderi (precedate și de o serie de emisiuni la TV, au culminat în august 1999 cu un simpozion la Muzeul Literaturii intitulat "De la antumele lui Eminescu la postumele lui Brâncuși" - prilej bine scontat și al lansării unei luxoase broșuri,³⁾ (ilustrată cu 45 de imagini color și alb-negru - imagini variate ale celor 17 piese, toate executate în marmură, afara de Capul lui Eminescu și *Laocoon*, în gips.

Însă apogeul cât și reușita acestor ofensive este, desigur, înscrierea în Planul de cercetare al Institutului de Sociologie al Academiei Române a unei teme complexe, distonând oarecum cu specificul acestui Institut, și intitulat "Brâncuși - deschiderea românească spre universal". Evenimentul a fost vestit și printr-o serie de adrese semnate de directorul Institutului, dl. prof. univ. dr. Dan Banciu, însoțite fiind de un detaliat "Proiect de cercetare" eșalonat pe o perioadă de șase ani, cu un deviz estimativ de 300.000 USD numai pentru anul 1999; iar atașat se mai află și un "Memoriu" de 7 pagini, semnat încă din noiembrie 1998, de dl. prof. dr. Ștefan Costea și în care se prevede și publicarea unei fabuloase lucrări intitulate *Albumul Brâncuși - capodopere necunoscute*, care să prezinte "tezaurul celor peste 20 sculpturi și 50 (cincizeci!) desene inedite descoperite, atât de minunate, de variate, de multe". Se mai anunță ca *Albumul* va avea "o formă monumentală demnă de Brâncuși, asemănătoare celui editat de Alexandru Odobescu în secolul trecut: *Tezaurul de la*

alte, "fotografii de la mănăstirea Tismana unde Brâncuși a învățat doctrina secretă a bisericii ortodoxe".

Se precizează dintru început că "publicarea *Albumului* sub patronajul Academiei Române este firească când este vorba de descoperiri atât de importante care aduc lumini noi asupra formării personalității unui geniu de mărimea lui Brâncuși, descoperiri care dovedesc că el este un produs desăvârșit al culturii române".

Toate aceste inițiative și demersuri sunt de natură să suscite și unele întrebări privind proveniența celor 15 sculpturi executate în marmură (la care se adaugă și un set de "50 desene inedite", fără a se preciza dacă și ele au fost executate de Brâncuși).

În ceea ce privește proveniența marmurei, se știe că în micul regat al României marmura statuara nu se găsea, ea fiind importată din Italia ori din

Întru apărarea

C.A. Rosetti. Cât despre inițiativa particulară, aceasta se mărginea fie la propriile busturi ale comanditarilor, fie la monumentele funerare a căror execuție era fără îndoială încredințată la câțiva sculptori ori pietrari notabili din acea epocă. Așadar, este greu de imaginat că s-ar fi găsit vreun excentric bucureștean care să-i comande ori să achiziționeze de la un june student lucrări precum *Păsări pe butuci* ori *Soarele și Luna*, *Cometa* ba chiar și *Columna Nemuririi*... în ceea ce privește marmura statuara - marmă scumpă și rară în vechiul regat.

Este încă mai puțin probabil ca modestul bursier al Așezămintelor Madona Dudu să fi cărat în spate cele peste 50 kg de rocă de la cine știe ce îndepărtată carieră și să le urce în mansarda-atelier, prefăcând totul în cele 15 simbolice sculpturi - fiindcă în acel început și sfârșit de veac junele Brâncuși mai avea și anumite bizare premonițiuni stilistice; astfel, din acest material brut greu agonisit el s-a apucat să zamislească - și asta încă din 1899 cel dintâi *Sărut* (anticipând miraculos pe cel din 1907!) - apoi tot în 1899 el întrezărea și ciopla o *Pasare pe butuc* - anticipând-o firesc pe aceea din 1910 - poposită astăzi tocmai la Museum of Modern Art din New York. Și tot antrenat în asemenea incursiuni ornitologice, Brâncuși va crea în mica lui mansardă bucureșteană, și o anticipată *Pasare Măiastră* (1903). Însă cea mai năzdrăvană isprava el o va și înfăptui în 1900 "aprox." când harnicul student va făuri o *Columnă a Nemuririi* înaltă de 52 cm pe care el o va și fixa - nemaipomenită inovație - pe un "soclu de ceramică"! *Columna Nemuririi* va fi cioplită însă nu cum ne-am fi așteptat - din lemn, țărănesc, ca în cerdacurile din Romanesti de pildă, ci tot din bolovanii lui de marmură, visând pesemne în 1900, la aceea din lemn pe care efectiv o va înălța în 1920 la Voulangis, în grădina lui Edward Steichen și, posibil, și pe "desasamblată" și perforată de la Târgu Jiu din 1938.

Și toate aceste fantastice premonițiuni stilistico-protocroniste ce se vor desfășura într-o vreme când, vădit înrăurit de profesorii de la Școala de Arte Frumoase din București, studentul va sculpta admirabilul portret realist al lui Ion Georgescu-Gorjan; precum și în anul următor pe cel al generalului doctor Carol Davila. După cum firesc în același stil academic el va persevera și la Ecole des Beaux-Arts din Paris, unde va regăsi aproape o identică mentalitate academistă și va executa (ca să-și câștige existența) o serie de portrete. Vremelnică, dar copleșitoare, va fi ulterioara apropiere de Rodin de care - precum se știe - s-a

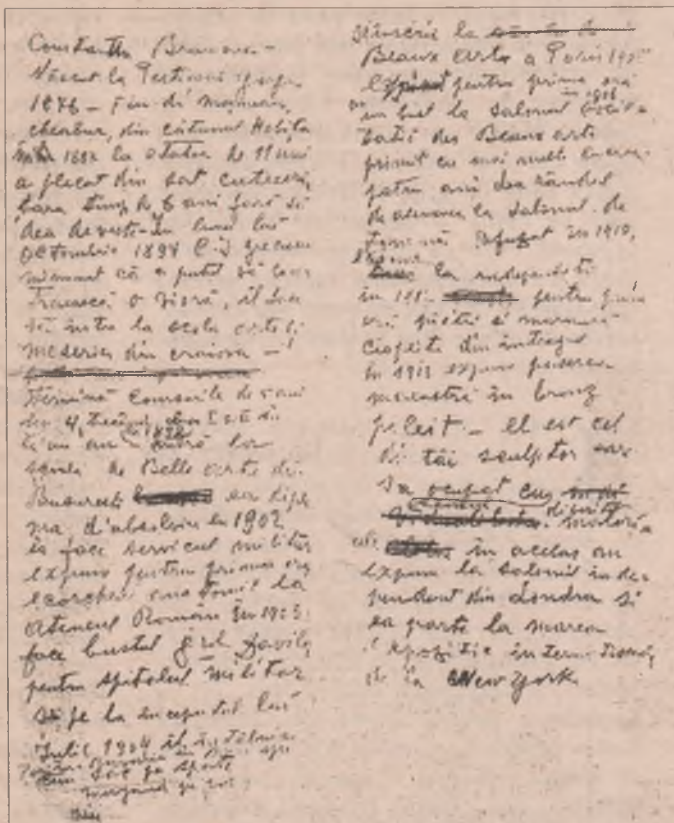
despărțit poetic rostind metafora umbrei falnicului arbore sub ale cărui ramuri nimica nu poate crește...

Constantin Brâncuși începuse să-și croiască - după cum singur spunea - anevoiosul său "drum spre Damasc". În primăvara anului 1907 el va primi și cea dintâi mănoasă comandă: aceea a monumentului funerar de la Buzău care stilistic, face tranziția dintre impresionismul rodinian și noile tendințe de esențializare a formei. Era chiar timpul când - faptă puțin știută - artistul, într-un acces de răzvrătire față de ceea ce zamislise cândva, voind și să elimine din preajmă-i orice urmă a lucrărilor de până atunci, și unde domina monumentală compoziție *Trecerea Marii Roșii* - a luat ciocanul și a făcut-o țândări, după cum a procedat și cu sculptura intitulată *Pielele Roșii*, după cum, cine știe, poate tot astfel va fi procedat și cu prima sa lucrare în marmură din 1907: *Tête de jeune fille*, și ea dispărută...

DAR se mai ivește și o altă problemă legată de șapte semnături repartizate pe șapte lucrări intitulate: *Seninătate* (aprox. 1898), *Iubirea* (1898), *Hangița* (1899), *Columna Nemuririi* (aprox. 1900), *Madona* (1900), *Pasărea Măiastră* (aprox. 1903), *Pasărea de aur* (aprox. 1904), - întregul lot având "inscripționat" la bază doar trei litere: "C.Br.". Or, exceptând sculptura în gips intitulată *Supliciu* (care și ea poartă o discutabilă semnătură incizată, însă, de data asta, cu trei majuscule: "C. BR.", după cum tot astfel aflăm și pe brațul stâng al *Rugăciunii* - ambele sculpturi datând din anul 1907. Dar iată că acum, spre sfârșitul secolului XX, dintr-odată și cu generozitate, ni se ofera șapte (7) lucrări iscalite deopotrivă nu cu "C.BR." ci "C.Br." Este de fapt o precizare desigur minoră.

Oare în vremea studenției sale - între anii 1898 și 1903 - ce motiv să-l fi determinat pe aproape necunoscutul elev de la Bele Arte, să-și încifreze și comprime (și încă de 7 ori) semnătura? Credem că dimpotrivă, era interesul lui Constantin Brâncuși ca să fie cunoscut și recunoscut, precum și să aibă un cât de mic început de faimă. De altfel, după cum a și procedat atunci cînd, în 1903, a expus în holul Ateneului Român *Ecorșeul*, prima lui capodoperă, iscalindu-se cu modestie - alături de profesorul său Dimitrie Gerota; ori când în același an '903 a prezentat placheta în gips reprezentându-l din profil pe Carol Davila - schiță premergătoare *unicei* comenzi obținute la București - Monumentul în bronz al aceluiași General Doctor Carol Davila.

Cu totul altă categorie și având un cu totul alt statut lucrarea intitulată *Capul lui Eminescu*, aceasta făcând parte din lotul "sculpturilor hyperionice ale lui C. Brâncuși acum descoperite". Lucrarea a făcut obiectul unei foarte minuțioase expertize (29 p.) înregistrate

Ciornă autobiografică (1913)

Grecia, în vederea ridicării unor monumente, îndeosebi din inițiativa oficială ori particulară. Astfel s-a procedat cu statuia *Domniței Balașa*, ori a *Spătarului Cantacuzino* înfaptuite de Karl Storck (1826-1887); și tot așa și cu cele realizate de cei doi elevi ai lui Storck, dar și profesorii lui Brâncuși: Ion Georgescu și Wladislav Hegel, autori ai statuilor lui *Gheorghe Lazăr* și

precum și în anul următor pe cel al generalului doctor Carol Davila. După cum firesc în același stil academic el va persevera și la Ecole des Beaux-Arts din Paris, unde va regăsi aproape o identică mentalitate academistă și va executa (ca să-și câștige existența) o serie de portrete. Vremelnică, dar copleșitoare, va fi ulterioara apropiere de Rodin de care - precum se știe - s-a

Iu Brâncuși

Tête de jeune fille

la Biroul de Expertize Contabile și Tehnice Judiciare al Tribunalului Municipiului București: Dosar nr. 10429 din 20.IV. 1999. Analiza a fost executată cu multă osârdie, astfel după cum urmează: "Capul" poetului este "aproape înscris în ovoid, gâtul, redus la un cilindru" - câtă vreme parul este "ordonat, sugerând penajul aripilor și zborul, este doar aparent academicist"... Dacă îl privim "din profil Eminescu devine un sfinx egiptean. Parul său leonin tâșnește în șuvițe late și paralele constituind parcă treptele unei piramide ce se termină cu o culme albă, un Everest". În ceea ce privește iscălitura lui Brâncuși, aflată pe "git sub mandibula dreaptă" expertiza judiciară constată că ea are un "caracter secret, simbolic și ezoteric" precum și "configurarea intenționată a unor abil inserați șerpi" ce s-au furișat în chiar semnătura lui, ei având menirea "de a conserva energia magică și mai misterioasă și

a exprima concepția simbolică a artistului" și implicit de a și păzi "opera de distrugere, pierdere, degradare - având și sarcina de a "conserva energia magică și misterioasă acumulată în masa sculpturii" (p.16, 21, 22).

Acest magic portret în gips a fost descoperit - precum și celelalte lucrări din marmură - prin podurile unor "imobile vechi în curs de demolare pe vremea regimului comunist" și recuperat dintr-o casă în demolare, și "ni se mai indică faptul că imobilul era situat "în Dealul Spirei", (ceea ce coincide poate nu întâmplător cu cartierul în care locuise cu aproape o sută de ani în urmă însuși Brâncuși, în str. Izvor nr. 18. Această promenadă printre dărâmturi ne mai duce cu gândul și la reședința unui autentic și generos colecționar de artă din acea vreme: Alexandru Bogdan Pitești (1876-1923), care locuia și el nu prea departe de aceste locuri, în str. Știrbei Vodă nr. 26, imobil desigur și el spulberat. Bogdan Pitești efectiv cumpărase în 1912 de la Brâncuși, în lei aur, un *Cap de copil* cioplit și el în marmură (deci după 1906), o *Danaidă* din piatră de Vrața și două *Săruturi* (unul de piatră și altul din gips) sculpturi pe care rafinatul colecționar nu le ținea în podul locuinței sale, ci în preajma lui.

Dar să lăsăm în plata Domnului umbra vestitului colecționar, revenind la misteriosul personaj care a păstrat "intr-un pod prăfuit" *Capul lui Eminescu*, atribuit, chipurile, lui Brâncuși. Această lucrare, așa precum am mai scris, are cu totul o altă factură stilistică decât portretele autentice contemporane realizate de Brâncuși - atât a celor dinaintea plecării lui din București: cele două *Capete de expresie* din 1900 și 1901 (pentru care a primit nu numai "mențiuni onorifice" dar și de la Prefectura Județului Dolj, o bursă de 150 de lei pe an). Apoi, cel din 1902

când a executat excelentul portret al lui Ion Georgescu Gorjan iar în 1903 bustul generalului doctor Carol Davila, inspirându-se, riguros, după masca lui mortuară. Toate acestea vor fi urmate de o suită de alte portrete, atât în țară cât și la Paris, - unele după modele, iar altele după fotografii - dar toate modelate cu sensibilitate și vigoare.

Cită vreme acest *Cap al lui Eminescu* academic și rece, lipsit de viață, cu un aspect cvasi-mortuar - amintește mai degrabă de factura unor sculpturi interbelice, unul dintre aceștia având chiar inițialele lui Constantin Brâncuși - ori a lui Oscar Spaete, Schmidt - Faur, dacă nu chiar și a unor contemporani de ai noștri.

INSĂ toate argumentele, presupunerile și ipotezele - ale noastre ori ale altora au mai puțină pondere și relevanță decât aceea indirectă, indubitabilă și categorică dezmințire data de însuși Brâncuși pe spatele unei fotografii originale a unei lucrări în marmură și înfațișând portretul unei tinere îmbufnate, imagine aflată în Arhivele Centrului Național Georges Pompidou (Fond Brâncuși) și înregistrată sub nr. 68 Dn 3886 și având pe verso următorul text: "*BRÂNCUȘI/ Tête de jeune fille/ marbre/ inscription au dos d'une des photographies originales de l'écriture de Brâncuși: marbre direct/ 1907*". Infailibila informație a fost firește întărită de legatarii universali ai lui Brâncuși, pictorii Natalia Dumitrescu și Alexandru Istrati - care în monografia consacrată lui Brâncuși în 1986 confirmă și completează aceste date scriind: "Sur une photo, écrit par Brancusi: *Première oeuvre en marbre, 1907*" (p.279).⁵⁾

Aș fi fost din toată inima cel mai fericit să fi putut afirma că *una* măcar din cele 17 piese a fost cu adevărat zămisliță de mâna lui Brâncuși. Din păcate nu-l putem contrazice și nici să-i punem la îndoială cuvintele chiar de el scrise.

Barbu Brezianu

¹⁾ *Ambient 97, Lumea Magazin, Curierul Românesc.*

²⁾ *Academica*, august 1997; februarie și august 1998. "Un eveniment cultural de excepție: Academia Română îl redescoperă pe Constantin Brâncuși" (în *Opinia*, 14-20 mai 1999).

³⁾ M. Eminescu - *Luceafărul*. Ediție critică de N. Georgescu. Cu ilustrații după sculpturile hyperionice ale lui C. Brâncuși acum descoperite. Tiraj limitat de 1000 exemplare, Ed. Floare Albastră, 1999, 64 p.

⁴⁾ Barbu Brezianu, *Les débuts de Brancusi*, în *Revue Roumaine d'Histoire de l'art*. Tome I, 1964, p. 85.

⁵⁾ Adevărind o dată mai mult buna credință atât a lui Brâncuși cât și a legatarii săi universali - în aceeași a lor lucrare ei reproduc și o altă sculptură, și ea "pierdută", pe spatele căreia sculptorul neamintindu-și data exactă cind a cioplit prima sa lucrare în piatră, a scris doar pe spatele fotografiei: "*Pierre directe 19...*" (fig. 40, p. 279)

Ion
BRAD

Fericita întristare

Fericita întristare
După tot ce nu mai este
Decât umbră călătoare
Și în vis, și în poveste.

N-are față, n-are nume.
Nu mă cheamă peste creste.
Știe pașii să-mi îndrume
Doar în vis, doar în poveste.

Cine strigă? Cine tace?
Cine trece peste-aceste
Luminoase zări opace
Ca în vis, ca în poveste?

Nu sunt eu? Dar altul cine?
Dincolo... Dincoace... Peste...
Întristările divine
Cresc în vis, cresc în poveste.

E și moarte. Și-nviere.
Și pământ. Și zări celeste.
Din furtuni - o adiere.
Numai vis. Numai poveste...

Inscripție

Aseară mi-a șoptit ursita
În ultimul iubirii ceas:
"Nu se dezbracă Afrodita
Ca o femeie de pri pas..."

Biblice

Nici moarte, nici viață - zici
suspendând gândul la jumătate,
opriind respirația, toate
mișcărilor,
chiar și căderea în golul acesta:
nici moarte, nici viață.

Nici îngeri, nici demoni - zici
suspendând gândul la jumătate,
ca și când ar putea să existe
o ființă-neființă numită sublim:
nici îngeri, nici demoni.

Nici cele prezente, nici cele ce
vin - zici
suspendând gândul la jumătate,
ca o cometă ce zboară-n trecut
refuzând să mai vadă-nflorind
nici cele prezente, nici cele ce vin.

Nici înălțime, nici adâncime -
zici
suspendând gândul la jumătate,
sub ochi așezându-ne vasta
câmpie banală a lumii:
nici înălțime, nici adâncime.

O cumpănă pui între toate,
ne-așezi în cântarul de aer
să vezi cât de greu mai atârână
credința în trupul de sânge.

 <h3>Editura „Casa Radio”</h3> <p>Punți către o nouă vârstă a comunicării</p>	
<p>Colecția „Biblioteca Radio”</p>	
 <p>Eugen Denize ISTORIA SOCIETĂȚII ROMÂNE DE RADIODIFUZIUNE Volumul I, 1928-1944 Partea a II-a, 1938-1944 - Dictaturile de dreapta (februarie 1938-august 1944)</p>	
<p>Colecția „Tezaur” - Seria Literatură</p>	
 <p>VOCILE MEMORIEI Antologie de conferințe din Arhiva Societății Române de Radiodifuziune volumul I, 1931-1935</p>	
<p>Colecția „Tezaur” - Seria Arte & Divertisment</p>	
 <p>ORA VESELĂ Antologie de texte umoristice din Arhiva Societății Române de Radiodifuziune (1933-1940)</p>	
<p>Societatea Română de Radiodifuziune Departamentul Secretariat General - Direcția Patrimoniu Str. General Berthelot nr. 60-64</p>	

Superstiții și preziceri

ÎN LUMEA teatrului, piesa Macbeth este însoțită stăruitor de superstiția blestemului, punerea ei în scenă aduce ghinion tuturor: regizorului, actorilor, teatrului, orașului, țării. În orice caz, succesul e rar, în pofida conflictului puternic și a rolurilor generoase. Așa că regizorul Ștefan Iordănescu a avut curaj cînd s-a apucat la Tg. Mureș de această montare, la care l-a invitat în rolul titular pe Claudiu Bleont, și a stimulat printr-un proiect ambițios potențialul de expresivitate, dar și de disciplină scenică al întregii trupe. Pînă una alta, superstiția nu s-a adevărat: în seara premierei, la Tirgu-Mureș, succesul a fost evident, turneul bucureștean a verificat puterea de penetrație a imaginii scenice propuse de creatori. Desigur, nu lipsesc circotașii, purtătorii multelor acre: departe de a fi perfect, spectacolul nu place apărătorilor tradiției pentru că nesocotește clișeele, îi face pe inovatori să strimbe din nas pentru că nouitatea propunerii regizorale nu sare în ochi.

Primul merit al direcției de scenă este alcătuirea unui scenariu limpede în care traiectoria personajelor și dinamica relațiilor dintre ele se descriu în clar, ambiguitate fiind - ca în viață, ca în istorie - motivațiile explicite și implicite. Noua traducere propusă are meritul de a simplifica, de a apropia textul de vocabularul zilei de azi. Sînt replici care șochează și impresionează, sînt cuvinte care șochează prin amprenta lor prea marcat contemporană, global am avut senzația că poezia sumbră a textului se scurge adeseori printre cuvinte.

Al doilea merit al montării este coerența imaginilor și a muzicii, organicitatea propunerii regizorale în raport cu textul. Marea oglindă din decorul lui Horațiu Mihaiu, unde înainte de începutul specta-

Teatrul Național Târgu-Mureș • Compania "Liviu Rebreanu" • William Shakespeare - *Macbeth* • Direcția de scenă Ștefan Iordănescu • Decorul Horațiu Mihaiu • Costumele Krisztina Nagy • Muzica Ildikó Fogarassy • Distribuția: Ion Fiscuteanu, Niculae Cristache, Rareș Budăleanu, Claudiu Bleont, Nicu Mihoc, Ion Rîțiu, Radu Olăreanu, Dan Rădulescu, Dani Făt, Eduard Marinescu, Ion Vântu, Gabriel Dumitraș, Diana Văcaru, Suzana Macovei, Monica Ristea, Dan Glasu, Mihaela Stoica, Serena Mureșan, Elena Pura.

colului vedem publicul în timp ce-și caută locurile în sală, este prezentă în textul piesei; acolo vede Macbeth ajuns rege "înșii mulți, iar unii duc un sceptru, două globuri" (urmașii lui Banquo pînă la a șaptea spiță, adică pînă la Iacob Stuart), împlinindu-se astfel previziunea vrăjitoarelor: el va domni, dar Banquo este strămoș de regi. Instrument magic, oglinda face legătura între cei care se uită și actorii tragediei, între dorințele lor nerostite și înfrumusețarea lor posibilă. Oglinda multiplică acțiunea oferind alte unghiuri, care adăugate privirii frontale, redimensionează personajele și acțiunile lor. În fața oglinzii, scena propriuzisă, este imensa sală de așteptare a Istoriei, cu ușile ei cu turnichete, pe unde se intră și se iese, după ce s-a consumat scurtul răgaz în care oamenii încearcă să marcheze ieșirea din turma anonimă printr-o urmă, printr-un cuvînt, eventual printr-o crimă.

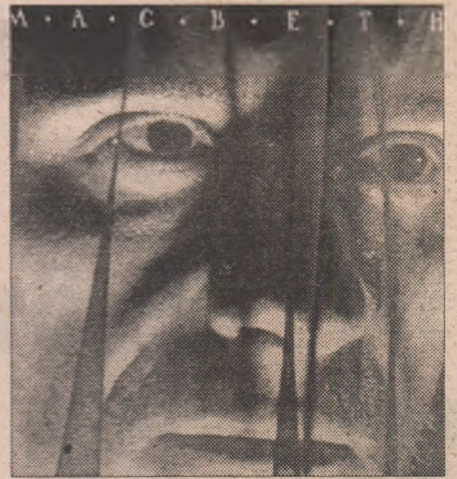
Așa cum de atîtea ori se spune în piesă, haosul se exprimă prin întuneric. Un întuneric modelat cu har de Lucian Moga (ligh design). Penumbra este propice instințelor criminale și o lumină crudă, ireală scaldă doar momentele în care se înfățișează crima. Costumele (Krisztina Nagy) creează ambianța nobil-războinică printr-un negru copleșitor: albul mantalei lui Duncan îl izolează ca victimă, nu este semnul unei imaculări morale. Nu toate victimele sunt inocente. În drumul ei spre nebunie, lady Macbeth introduce alte pete de culoare, dar contrastul puternic al negrului de doliu este giulgiul roșu, dominînd scena încoronării, moment care exprimă sintetic tragedia: triumful este al unor personaje fără față, solemnitatea victoriei prevestește în continuare timpuri sumbre și apăsate de vinovății.

Prima apariție a vrăjitoarelor e din sală, dar apoi din spatele oglinzii își spun ele prevestirile către un om care știe foarte bine că pentru a ajunge rege va trebui să-i facă să dispară pe toți cei care pretind la acest titlu, dar și pe martorii ascensiunii sale. Aburul care cotopește scena șterge din cînd în cînd distanța între ceea ce se întimplă cu adevărat și ceea ce oamenii așteaptă sau ar dori să se întimplă. Îl împing vrăjitoarele cu adevărat pe Macbeth la crimă? Nimic nu este mai puțin sigur. În spectacol, cele trei femei care vestesc, printre hohote de ris, orori, sînt prelungirea bărbatului elegant, cu floare la butonieră, care-și spune Hecate. La Shakespeare, în lista personajelor, scrie "Hecate și trei vră-

jitoare". În mitologia greco-latină Hecate este o zeitate cu trei capete. La momentul oportun, bărbatul desăvîrșește cu grație dezordinea inițiativelor omenești. Zeitățile-regizor al destinului sînt personaje de cafésantan, ispite lipsite de orice măreție sau solemnitate.

Macbeth, "copil al biruinței", cum spune Shakespeare, vrea să-și fructifice victoria. Regele Duncan (Ion Fiscuteanu), nu este decît un semn al puterii: omul este stupid, ușor ramolit, influențabil. Își păstrează coroana pentru că forțele din jurul său sunt aproximativ egale. Dar, de îndată ce Macbeth are dovada, prin victoria împotriva trădătorului Macdonwald, că meritele lui sînt superioare, soarta regelui e pecetluită. Cel mai bine ar fi ca destinul să se împlinească de la sine, dar destinul trebuie din cînd în cînd împins de la spate. În această versiune scenică, acțiunea soților criminali nu clintește morala, ci ordinea. Odată, Macbeth "a fost crezut de toți om de onoare", acum "n-ai să găsești un demon mai hîrșit în rele ca Macbeth". Cînd urmașul legiuit la tron, Malcom, își sondează poftelile, crede despre sine că ar putea fi, fără prea mare efort, mai rău decît Macbeth: "Dă-mi sceptrul și-am să arunc al înfrățirii dulce lapte-n iad, să spulber pacea lumii, nimicînd unirea pe pămînt". Se răzgîndește, pentru că, în acest moment al luptei, își poate găsi aliați mimînd grija pentru "biata țară". Oamenii sînt ceea ce aleg ei să fie, indiferent cîte vrăjitoare inventează și cîte păduri mișcă pentru a pretexta că stau sub semnul necesității. E o vreme a echivocului spune apăsător, poate prea apăsător, Portarul (Eduard Marinescu). "Zgomotul și furia" tulbură sensurile și capacitatea de a emite judecăți. Autorii spectacolului nu acuză și nu condamnă: Macbeth și iubita lui soție nu sînt niște titani malefici, ci doar oameni care fac rău.

Exegeza shakespeariană a observat că dintre toate tragediile, Macbeth este cea mai scurtă. Nu numai pentru că are cele mai puține versuri, ci și pentru că timpul acțiunii este accelerat. În ziua în care Macbeth învinge pe cîmpul de luptă, regele îl înalță than de Cawdor și, în aceeași seară, îl vizitează la castel. Ca într-un serial polițist, lady Macbeth primește scrisoarea care o ține la curent cu evenimentele, în timp ce soțul ei gonește călare pe un drum, iar ilustrul său vizitator pomește la ultima sa călătorie printr-o viață, pe alt drum. În cîteva ore, Macbeth devine dintr-un nobil care

rivnește la tron, cel mai sigur pretendent: "Biata țară" are ritmurile ei, și o ciștișă cine stăpînește timpul. "Cînd soarta mă vrea rege, soarta poate să mă incunune fără să mă mișc". Dar el se mișcă. Și încă repede. Uciderea lui Duncan are un ritm drăcesc: crima, singele îi goneșc și îi cheamă, pentru "isprava acestei nopți". În seara banchetului de încoronare, Macbeth ordonă uciderea lui Banquo, complice tăcut al faptelor de pînă acum: într-adevăr timpul nu mai are răbdare și scenic ritmul este bine supravegheat, nebunia nu provoacă agitație și dezordine, ci, dimpotrivă, un flux care stîmbește emoție: fapta e grabă, dar meditația este cea care îi dă impulsul. Cînd Banquo (Nicu Mihoc), potolește iureșul pentru a-și presimți parcă moartea, spectacolul emite o stare de grație, presimțirea raționalității, a unei lumi care ar putea exista și în afara crimei. În fața suitei lui Duncan, Macbeth justifică uciderea străjilor prin "a dragostei năprasnică pomire care a depășit cumintea judecată". De fapt, nici o clipă, el nu-și pierde cumintea judecată și dragostea nu este decît una dintre componentele energiei sale distructive. Crimele, fantoma lui Banquo, sînt în mod evident procedee scenice menite să marcheze, nu să impresioneze; ele ar trebui să permită focalizarea atenției asupra interpretării rolurilor centrale. Claudiu Bleont alternează tehnic țipătul și șoapta, zbuciumul și împăcarea. Pentru el, ca și pentru noi, Macbeth rămîne un mister. Diana Văcaru transmite raționalitatea voinței antenate în acțiuni iraționale; o feminitate tulburătoare, delir eliberator. Remușcările ei transmit esența fiorului tragic, în mod regretabil absent din evoluția interpretului rolului titular.

Între imaginea spectacolului și vorbele lui apar citeodată distorsiuni: Ștefan Iordănescu e rege, dar fantoma lui Banquo îi dă tircoale.

Magdalena Boiangiu

ADRIAN LUPU

Teatrul Dramatic Galați anunță cu profundă durere stingerea din viața a celui care a fost un remarcabil om de teatru, regizorul ADRIAN LUPU.

Poate că nu există tristețe mai mare pentru un teatru, în special pentru echipa care a lucrat alături de el la acest ultim spectacol, decît să joace premiera fără ca "facătorul" ei să fie în sală. Pentru că sâmbătă, 13.11.1999, ora 19.00, va avea loc prima reprezentație a spectacolului *La umbra vîntului* de Paul Emond, iar creatorul Adrian Lupu nu va fi în sală. Va fi cu noi, dar altfel. Emoțiile care-l încercau la fiecare premieră, și-l îndemnau să nu stea în sală, să se ascundă într-un ungher al teatrului, pe care atît de mult l-a iubit, s-au dovedit acum a fi mai puternice decît poate și-ar fi dorit.

Ceea ce în mod normal ar fi trebuit să fie o bucurie, s-a transformat în mîhnire. Premiera va avea "iz de nefericire" cum spunea unul din actori și nimic împotriva acestui lucru nu se mai poate face.

Sub formă de anunț oficial am putea spune că cea de-a treia și cea mai recentă premieră la Teatrul Dramatic Galați este și ultima din creația Artistului Adrian Lupu.

Dumnezeu să-l odihnească!

CRONICA PLASTICĂ

de Pavel Șușară

DUPĂ mulți ani de absență și de uitare, casa Kalinderu reintră în spectacolul în circuit cultural bucureștean. Acest fapt a fost posibil prin colaborarea Ministerului Culturii, deținătorul spațiului, cu Fundația Anastasia, cea care i-a redat acestuia o funcție culturală foarte apropiată de cea căreia i-a fost destinată de către celebrul său proprietar. Adică el a devenit, cel puțin pentru moment, locul unei importante expoziții de artă. Chiar dacă exponatele de acum nu fac parte din colecția inițială, nu poartă semnele acelor vremuri și nici coordonatele vizuunii de colecționar a lui Ion Kalinderu, ele fac parte, într-o măsură semnificativă, tot dintr-o colecție de artă - colecția Fundației Anastasia -, reprezintă o perioadă istorică determinată - cea contemporană - și se supun unei vizuini artistice și morale ușor de recunoscut - aceea a pictorului, și nu numai, Sorin Dumitrescu. Numită, cu o motivație teoretică bine ținută, *Rudenie și patrimoniu*, această expoziție are cîteva caracteristici care o individualizează decis în peisa-

jul expozițiilor curente din România. Mai întîi, o individualizează faptul că ea nu este o expoziție curentă. Deși, la prima vedere, ar putea trece drept o simplă expoziție de grup, și nu una de grup foarte larg, în intenții și în fapt ea este una de atitudine și de promovare. În mod explicit, expoziția exprimă o atitudine artistică de tip spiritualist, cu accente creștine și neobizantine, iar din punct de vedere fenomenologic și formal ea prelevează acel tip de discurs care poate fi acreditat prin memoria istorică și prin recursul la patrimoniu și la tradiție. Cei nouăsprezece artiști ale căror lucrări sînt prezente în expoziție - Ioana Bătrănu, Gheorghe Berindei, Horia Bernea, Sorin Dumitrescu, Constantin Flondor, Marin Gherasim, Paul Gherasim, Ion Grigorescu, Ruxandra Grigorescu, Henry Mavrodin, Mihai Horea, Dan Mohanu, Adrian Părvu, Horia Paștina, Mihai Sărbulescu, Mircea Tohătan, Aurel Vlad, Bogdan Vlăduța și Vladimir Zamfirescu -, sînt mai degrabă exponenți decît individualități, mai curînd forme de manifestare a unui spirit decît

universuri ireductibile. Prin selecția lucrărilor, prin circuitul expozițional și prin panotarea propriu-zisă, mesajul acestei expoziții este atît de pregnant încît el se poate dispensa de o serie de artiști de primă importanță, care se înscriu profund în același orizont, fără ca această absență să fie sesizabilă. Deși lipsesc de aici Vasile Gorduz, Silvia Radu, Sorin Ilfoveanu, Ștefan Călția, Mircea Roman, Florin Mitroi, Dup Dărie, Laurențiu Mogoșanu și alții, tendința estetică explicită și ideologia artistică subcutanată nu sînt în nici un fel perturbate. Prin acest enunț axiomatic, prin această conturare fermă a unei tendințe spirituale cu o mare continuitate în viața publică românească, expoziția de la Kalinderu nu este atît o expoziție temporară - și cu atît mai puțin o expoziție a unor artiști importanți -, cît o expoziție permanentă cu caracter doctrinar, veritabil nucleu al unui muzeu de artă contemporană, conceput în perspectivă tradiționalist-spiritualistă. Așa cum, platonice, Nichita Stănescu spunea că poetul nu este decît o moașă de țară, prin al

Revansa DaKINO

ACUM un an, chiar în această pagină, am scris despre festivalul DaKINO, așa cum apărea el "în oglinda TVR", într-o serie de transmisii egale cu o revoltătoare vintzoleală anticulturală. Peste un an, surpriza: am primit o invitație în juriul internațional al recentei ediții (a 9-a). După ce, câteva ediții la rând, la *România literară* n-a sosit nici o singură invitație la DaKINO, această invitație în juriu mai întâi m-a amuzat: iată, conform tradiției autohtone, "injurii, deci există!" În ceea ce mă privește, n-am interpretat așa invitația în juriu, nici ca o chemare în Piața Endependenței. Dimpotrivă, am privit cu o ușoară invidie admirativă capacitatea organizatorilor (în frunte cu fondatorul festivalului, Dan Chișu) de a-și depăși reacția subiectivă, în mod natural de antipatie, și de a invita, pe acel cineva care "a criticat", să privească lucrurile din alt unghi. Ceea ce s-a și întâmplat.

Din perspectiva "juratului", vreme de șase zile, DaKINO a fost un clopot de sticlă în care nu mai încăpea nimic altceva decât filmul. O "mașină de vizionat", într-un spațiu care, dacă ar fi renovat și reamenajat, ar fi cu adevărat competitiv - Palatul Național al Copiilor, fost al pionierilor (deocamdată, betoanele sînt înghețate, sălile sînt reci; cînd a intrat acolo, primul gest al lui Vittorio Taviani a fost să se zgribulească de frig!). Am văzut, în secțiunea scurt-metrajelor de ficțiune, peste 60 de filme din lumea largă (cu preponderență francofonă). Selecția "de ficțiune" a fost una foarte bună. Zeci de filme s-au dovedit interesante și "de reținut", chiar dacă palmaresul nu avea să le rețină. Orice selecție înseamnă renunțare: de bună seamă că fiecare jurat a avut "filmele lui", la care, pînă la urmă, a trebuit să renunțe.

Am renunțat, de pildă, la *Pămîntul fagădui* (într-un salon de spital, într-un pat, un bărbat firav scrie într-un jurnal: are 50 de ani, e medic și tocmai se pregătește să moară; constată că "nu e chiar așa de greu să mori. E mai greu să trăiești decât să mori..."). Am renunțat la *Babalon* (desen animat; de la o masă, dintr-o bucătărie, un copil privește afară, pe fereastră, și privește, lîngă el, spectacolul grotesc al adulților din cameră; la fiecare posibil icnet de

greată la ceea ce vede, capul copilășului crește, se rotunjește ca un balon care se umflă de exasperare; balonul o să-l smulgă din scaun, ca o nacelă, și o să-l îndrepte, plutind, spre fereastră pe unde se poate evada...) Am renunțat și la *Quo vadis*, o pilulă de animație inteligentă a lui Horațiu Mălăele (o idee-grafică: să-i spunem "lupta talentului cu sinele, pentru împlinire, și cu "exteriorul" pentru supraviețuire; sub o linie-plafon, peste care face naveta o umbră amenințătoare, o crisalidă se chinuie, se chinuie din greu să ajungă fluture; cînd fluturele va fi mai frumos și mai gata să-și ia zborul, umbra îl inghite...). Am renunțat și la *Negrul* (un scriitor celebru - plin de bani, onoruri, premii - are, de fapt, un condeier anonim, plătit, care scrie cu talent și cu trudă, în locul lui, într-o cămaruță obscură; prestatorul de servicii literare se înțeapă la un deget și degetul i se innegrește; apoi i se innegrește toată mina, apoi și fața; pe măsură ce scrie, cu febrilitate, cartea altuia, devine ceea ce și este: *negru*...). Un film căruia i s-ar fi potrivit, poate, un "premiu Eugen Barbu!". Am renunțat și la *Fanii* (o comedie neagră despre coșmarul popularității televizistice), am renunțat la multe alte titluri în favoarea celor șapte care au rămas, pînă la urmă, în palmares. *Animo-acid* (de Guillaume Bréaud, Franța), Marele Premiu: o fată drăguță, plină de haz (să reținem un nume: Ludvine Sagnier, mențiunea pentru interpretare feminină) scapă ultimul mefro și ajunge să se joace de-a "Vrăjitorul din Oz" cu un necunoscut. În 35 de minute, regizorul face un tur de forță, o montare și o demontare de registre contrastante, de la banalul cotidian la euforia fantastică, de la fantastic la terifiant, de la terifiant înapoi, la cotidian, la apa lui liniștită, care ascunde ațtea alte lumi, pe care ne e frică să le descoperim...

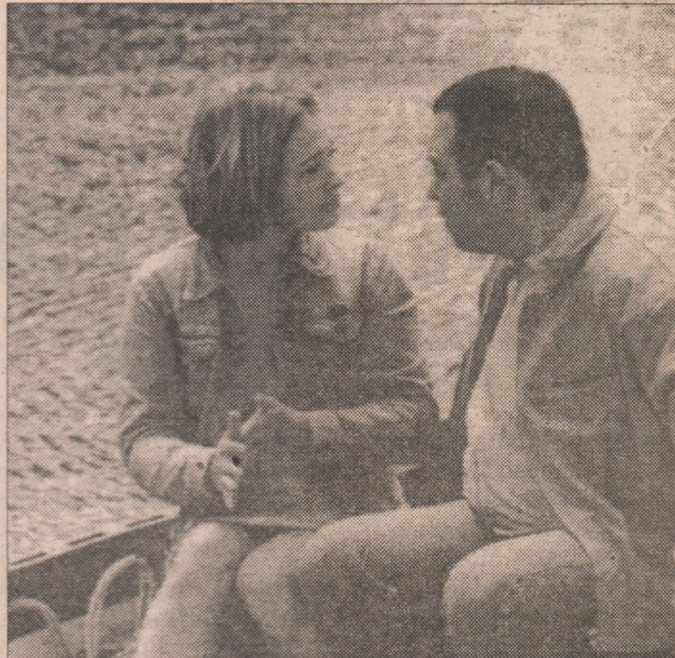
Premiul pentru regie a fost cucerit de un absolvent al UATC-ului, Hanno Höfer, pentru *Dincolo*. Într-un sat de graniță, o nevestă cicalitoare (Coca Bloos) își trimite, cu forța, bărbatul, un grăsan bonom (Nicolae Oprîță), la bisniță, "dincolo" - dincolo, peste graniță, dar omul va ajunge la celălalt "dincolo", pe lumea cealaltă. Grotescul mărunț al fiecărei zile se ciocnește - scurt, mortal! - cu misterul fatalității tragice. De multă vreme un film românesc, fie el și scurt, nu ne-a transmis cu atîta pregnanță faptul că autorul lui are, cu adevărat, talent. Hanno Höfer, în condiții normale, ar trebui obligat să debuteze, neîntîrziat, în

lungmetraj; dar cum noi nu trăim în condiții normale...

Premiul pentru scenariu i-a revenit unui film fără nici o vorbă: *My country* (sirbesc), de Milos Radovic. O comedie mută, la o barieră, pe un drum de țară, într-un cîmp. Succesiunea gagurilor și crescendo-ul catastrofelor sînt nu numai de un umor strălucitor, dar definesc, într-adevăr, "țara mea" (țara lor): reacții brutale, totale, definitive; violența demențială, născută din mai nimic...

Au mai fost premiate și *Maaz* (Franța) pentru o imagine de basm, la propriu și la figurat; *Mîncare pentru spirit* (SUA), o satiră a mecanismului prejudecăților, care ne guvernează ca niște reflexe necondiționate (film selectat anul trecut și în competiția Cannes-ului); și *Un băiat mare* (Israel), o incursiune de mare finete în hățișurile adolescenței, cea plină de farmec și de traume; și *Picnic* (Franța), cu doi îndrăgostiți într-o barcă, pe lac, legănați în plină idilă, pînă cînd un somn uriaș se prinde în undiță; barca se zgîlție, totul se dă peste cap, idila degenează într-un carusel de gesturi neașteptate, culminînd cu cel al gin-gașei fete blonde, care - crezînd că peștele i-a înghițit cățelușul! - înșfacă o umbrelă și pocnește, cu sete, cu nebulie, cu sălbăcie, sub privirile stupefiate ale amorezului, somnul imens care se zvîrcolește pe fundul bărcii!

...Unele filme scurte durează, practic, mai puțin decît durează ca să le povestești. Uneori, dacă ți-a căzut pixul, pînă te apleci să-l ridici, filmul s-a și terminat! Ca un fel de "haiku" cinematografic. Unul din filme chiar încerca să ilustreze, plastic, cîteva haiku-uri. Scenariul se reducea la atît: "Toată lumea doarme./Nimic între lună și mine"...Alteori, un "scurt" poate părea interminabil. Cert e că scurtmetrajul e un gen cu o combustie internă specială și cu un destin, din multe puncte de vedere, ingrat: pentru regizor el reprezintă, de multe ori, doar un surrogat sau un exercițiu în vederea filmului lung; efortul, inclusiv de producție, de a face un scurtmetraj, e considerabil (uneori genericul cu "mulțumiri" e mai

Un Picnic de 10 minute (de Hervé Bastien)

lung decît filmul); apoi difuzarea scurt-metrajelor e, prin natura lucrurilor, oarecum "confidențială", sortită să nu ajungă, decît extrem de rar, la inima marelui public. Păcat că, și la DaKINO, filmele au fost văzute doar de juriu și de spectatori (tineri) prezenți în sală; așa-numitul public de specialiști - critici, cronicari, cinești - a fost cvasiabsent. În locul unor reportaje conjuncturale, mult mai convingătoare ar fi difuzarea *integrală*, pe un canal de televiziune, a celor mai bune filme din festival. Acest pachet internațional de scurt-metraje de calitate rămîne lucrul cel mai prețios oferit de DaKINO.

A existat și un alt public, interesat cu predilecție de "evenimentele paralele" ale festivalului (seara filmului francez, ceh, italian, sau seara teatrului "Nottara", unde, la invitația juratului Vlad Rădescu, s-au văzut "Costumele" entuziasmantului Dan Puric). Cîteva oameni tineri și foarte eficienți (o echipă condusă de directorul executiv al DaKINO, Traian Radu), într-un cadru pitoresc (ca să intri la birourile fundației, trebuie să treci mai întîi printr-un... restaurant chinezesc!), au reușit să pună în mișcare angrenajul complicat al unui festival, deși ar fi avut toate motivele, financiar vorbind, să nu reușească. Am numărat, în caietul program, 39 de sponsori! (caietul program are o grafică impecabilă și o copertă inspirată). Pe viitor, ar fi binevenit, însă, un plus de rigoare și de informație în fișele de prezentare ale filmelor; cine sînt, de fapt, autorii? Ce au studiat? Ce au mai făcut? Cîte ani au? Cine sînt actorii? Mai aflăm nimic.)

După proiectii, în fiecare noapte, urma un program - facultativ - de restaurante, cocteiluri, recepții. Judecînd după efervescența traseului monden, s-ar zice că lucrurile, în România, sînt pe drumul cel bun. Doar că, exact în zilele DaKINO, pe bulevard treceau manifestații, studenții scandau "Scoateți banii!", și toată lumea discuta despre căldura care nu se dă sau despre cît costă o gigacalorie. Nu e o metaforă ieftină, e o realitate: România e o țară de "lumi paralele" din ce în ce mai depărtate - pe cît de depărtat poate fi un somon fumé de o gigacalorie! (îmi place acest cuvînt, deși nu știu exact ce înseamnă).

Ediția a 9-a DaKINO va rămîne în memoria cineaștilor și prin invitații ei speciali: Kusturica (la început) și Vittorio Taviani (la sfîrșit). Plus un compozitor celebru, Nicola Piovani. De reținut cîteva din obsesiile lui Taviani, reexprimate la București: "Problema fundamentală, în Europa, e că nu reușim să vedem filme europene, pentru că totul e ocupat de americani (...). Nici eu nici fratele meu nu am înțeles, pînă acum, de ce facem film împreună. Poate pentru că două nevroze fac, împreună, una singură"...

În ultima seară a festivalului, la coc-teiul de la Premiera, privindu-i pe Taviani și pe Piovani, strecurîndu-se, ca acasa, prin aglomerația de lux și prin zumzetul poliglot -, trebuia să recunoști că imaginea putea fi de la absolut orice festival occidental.

Pentru șase zile, DaKINO a fost în Europa.

Eugenia Vodă

și postmodernitate

cărei ceremonial transcendența se încorporează în text, Sorin Dumitrescu afirmă implicit că individualitatea artistică se resoarbe în transparența sursei și că gestul individual este deplin doar dacă el se găsește la capătul unei mecanici divine. Citită în această cheie doctrinară și privită în ordinea ei interioară de o coerență impecabilă, expoziția *Rudenie și patrimoniu* este unul dintre cele mai importante evenimente culturale din ultima vreme.

În al doilea și în ultimul rînd, expoziția se individualizează prin discursul muzeografic și prin structura ei propriu-zisă. Pot fi percepute, din acest punct de vedere, două coordonate majore: prima, care ar putea fi numită coordonata verticală a expoziției, se referă la succesiunea fizică a lucrărilor, la ierarhizarea lor în spațiu și la componenta simbolică derivată de aici, iar cealaltă coordonată, cea orizontală, se identifică în relația directă dintre lucrări, în dialogul lor simultan și nemijlocit. Din punct de vedere strict spațial, expoziția se întinde pe două niveluri după ce tra-

versează și zona intermediară a scăriilor, iar discursul ei simbolic urmărește îndeaproape acest vector. Astfel, mișcarea în interiorul expoziției este una anagogică, înălțătoare și ea urmărește marile ierarhii ale lumii însăși. Registrul inferior, cel pe care îl impune ca atare parterul, este populat cu personajele butaforice, pe jumătate tragice, pe jumătate groteschi, ale lui Aurel Vlad. Ele reprezintă, în economia întregului, palierul gregarității, împărăția amorului și a masificării. Exploatată subtil, scara preia ascensional, ca un fel de purgatoriu, aceasta viermuială infernală de trupuri și vibratorul este descărcat direct în ceremonialul imponderabilelor de la etaj, acolo unde se întîlnesc și se armonizează nu numai autori, stiluri și viziuni disperse, ci și timpuri istorice și forme de gîndire diferite. În mod simbolic, acest spațiu este acela al împăcării, un loc în care materia se mîntuie și spiritul se devoalează. Pornind de la un material diferențiat în fond, de la tonusuri mentale ireductibile și de la o multitudinea de formule expresive, Sorin Dumitrescu a imaginat, ase-

menea presocraticilor, un Univers finit, de o ireproșabilă acuratețe, înăuntrul căruia marile concepte și cele mai înalte abstracțiuni își găsesc corespondența lor particular și determinat. Însă, în ciuda gravității ei metafizice și a proiectului spiritual pe care și-l asociază, expoziția lui Sorin Dumitrescu are multe elemente de jubilație ludică, preluate parcă direct din recuzita unei narații postmoderne. În această convenție intră deopotrivă înscenarea unei cosmogonii de tip cultural, introducerea obiectelor în subtile jocuri intelectuale (asocierea lui Pallady cu Ioana Bătrănu, de exemplu), exaltarea sincroniei în derimental diacroniei și, finalmente, integrarea tuturor lucrărilor, prin anularea oricărui specificități rebele, într-o demonstrație unitară. Mai mult decît oricare dintre acțiunile anterioare ale lui Sorin Dumitrescu, acesta expoziție devaluie un lucru fundamental: programul spiritual-creștin al Anastasiei este, întîi de toate, o proiectie culturală, o recuperare, un joc rafinat și grav. Dacă mîntuirea așteaptă sau nu la capătul lui, rămîne de văzut. Ceea ce se știe însă sigur este faptul că întreg instrumentarul de lucru face parte din inventarul celei mai stricte actualității și că aparenta constrîngere este un vast spațiu al libertății.

PREPELEAC

de Constantin Toiu

SECRETELE PRINTESEI DE CADIGNAN

ÎN FINE, să auzim un text nu tocmai vibrant sau respectuos despre revoluția franceză, al cărei *Allons-enfants de la patrie* ne-a înfiorat și ne înfioară atât inimile...

Ei bine, inamicul, aici, este unul fără de egal în lume și el se numește *Honoré de Balzac*.

Romanul, dedicat lui Théophile Gautier, începe astfel:

“După dezastrele revoluției din Iulie ce a distrus mai multe averi aristocratice sprijinite de curtea regală, doamna prințesa de Cadignan avu agerimea de a pune pe seama evenimentelor politice ruina completă a averii sale datorită risipei”.

Iată cum este eroina descrisă, succint, în *Dictionarul personajelor*, sub inițiala J. Pa, *Bompiani*, ediția a doua 1962, pag. 410:

“Maufrigneuse Diane d'Uxelles, ducesa de (mai tirziu prințesa de Cadignan). Personaj din *Comedia umană... figurind în deosebi în Cabinet des antiques, în Splendeurs et misères des courtisanes și în Secretele prințesei de Cadignan... Diana aparține, atît prin naștere cît și prin căsătorie, înaltei aristocrații din faubourgul Saint-Germain.*”

Mai întii că ducele de Maufrigneuse acorda cele mai mari libertăți conjugale soției sale care, în *Comedia umană*, fiindu-i socotite toate aventurile, ajunge la impunătoarea cifră de vreo treizeci de amanți.

Dictionarul, simplificînd, continuă pe scurt descrierea eroinei, cea mai complexă și mai perversă curtezană din opera lui Balzac. *Les liaisons dangereuses* pălesc...

Citim din *Bompiani*:

...“Se spune că numele amanților ea i-ar păstra într-un album pe care îl arată bucuroasă cui vrea. Cea mai mare parte a *leilor Comediei* au trecut prin alcovul său, printre care Marsay, Rastignac, d'Escrignon, de Trailles, Mont-riveau, Rubempré - și alții. Ducesa, - mai spune notița, - nu este exact ceea ce se poate numi o femeie interesată sau întreținută, dar are o demnitate a ei, ca bărbatul să se ruineze pentru ea... Prin natura ei, această blondă, albă și plăpîndă este în primul rînd o ființă dedată plăcerilor. Cînd ea alege un bărbat, nu-i scapă, căci Diana știe să-i cucerească pe toți cît ai clipei, făcînd pe îngerul romantic sau pe femeia emancipată... Ea - se mai spune - își încoronează cariera printr-o lovitură măiastră apropiindu-se de vîrsta de patruzeci de

ani (precis, 36 n.n.) și făcînd să treacă prin patul ei aproape tot Parisul (imaginați-vă posibilul serial t.v. ocupînd numai în acest caz cel puțin două decenii și ceva n.n.) prințesa îl întilnește pe nobilul, pe curatul Daniel d'Arthez (care e Balzac însuși, auto-pictat în colțul tabloului, semnat ca marii maeștri ai picturii de odinioară n.n.), îi joacă acestuia comedia femeii calomniată și pune mina pe el...” (Spre dezastrul lui, n.n.).

În personajul d'Arthez însă, Balzac, proiectîndu-se pe sine și văzînd în scriitorul creat un “Bonaparte” al literaturii (ceea ce sună bizar pentru un monarhist, n.n.) înaltă ideea de cavalier fără prihană și, mai mult genial decît *spiritual*, pe culmile nobleții bărbătești, cînd o apără contra tuturor pe prințesa calomniată, deși toți cei ce o foarfecă nu spun decît purul adevăr. Și nu se știe dacă d'Arthez, combătîndu-i, apărîndu-și iubita, nu este convins că adversarii spun adevărul; dar, cînd iubești cu adevărat, trebuie să dai un credit nelimitat ființei iubite. E, poate, ce simte însăși prințesa, în final, cînd iubirea ce i-o poartă acum scriitorului pare să fi trecut prin probele cele mai aspre sau mai greu de acceptat... D'Arthez e Balzac. Este, putem spune, un soi de *bovarism*, avant la lettre, al autorului *Comediei umane*.

Să vedem cum începe complotul general împotriva prințesei de Cadignan. Întilnirea intriganților, după cît știm, este pusă la cale de marchiza madame d'Espard, prietena bună a prințesei de Cadignan, cea care îi lua totdeauna apărarea prietenei sale, mai mult ațîșînd clevetelile și a cărei protecție, notează Balzac, *semăna cu aceea a paratrăznetelor ce atrag fulgerul*. Cităm:

...“În ziua aceea, d'Arthez se pomeni în mijlocul unei numeroase companii. Marchiza îi invitase pe Rastignac, Blondet, marchizul de Ajudua-Pinto, Maxime de Trailles, marchisul d'Escrignon,... du Tillet, unul din cei mai bogați bancheri din Paris; baronul de Nucingen, Nathan, lady Dudley, doi din cei mai perfizi atașați de ambasadă, și cavalerul d'Aspard...”

Toți profită de prezența lui d'Arthez ca să-l provoace pe seama amozării lui de prințesa Cadignan, la care “depravarea - după cum spune unul din musafiri, marchizul Maxime de Trailles, - nu este un efect, ci cauză” (tuturor stricăciunilor, n.n.).

Sărbătorire

Miercuri, 10 noiembrie, a avut loc la Uniunea Scriitorilor, în Sala Oglinzilor, sărbătorirea scriitorilor Ion Brad, Mihai Giugariu și Nicolae Gheran, cu prilejul împlinirii vârstei de 70 de ani, și Paul Everac, la împlinirea vârstei de 75 de ani. Au luat cuvîntul Laurențiu Ulici, președintele Uniunii Scriitorilor, Gabriel Dimisianu, Dumitru Micu, Dan Tăchilă și H. Zalis. În încheierea festivității au vorbit sărbătorii.

OCHEAN

de Paul Miron

Un geniu in spe

AM ACCEPTAT cu plăcere invitația compatriotului meu Niță, instalat într-un apartament luxos din arondismentul 16 din Paris. În ziua fixată, am cumpărat niște flori lungi cît un snop de griu dorhoian. Am sunat și, cînd mi s-a deschis ușa, am pus între doamna Niță și mine buchetul care oprește i-a procurat dumneaei un fior de regret citit pe fruntea, buzele, dar mai ales pleoapele ei. Era singură: “Niță o să întîrzie puțin. L-am trimis să aducă piine de la ‘Panețu’ și are un drum lung cu tramvaiul.” - “Vă deranjez”, spusei eu, făcînd un pas înapoi. Atingi de buchetul meu, nuri crescuseră vijelios împungînd violent bluza străvezie. O priveam încremenit. Îndulcindu-și vocea, ea ciripi nevinovată: “Ce e? Ceva?” Înghiți în sec, fără să pot cuvînta. Doamna Ofelia Niță mă pofti în salon. Acceptai o dușcă de rachiu scoțian, prescăii admirativ și reîncepui să joc rolul politicianului rece, cuceritor doar prin maniere și retorică. “Dacă vă deranjez, eu pot să mă duc să caut un chioșc de ziare, fiindcă astăzi, nu știu de ce, nu mi le-au adus.” Mă apucă de mîneacă: “Rămîneți, vă rog, de cînd voiam să vă cunosc. Dacă doriți presa, o trimit pe Virginica, servitoarea.” Urmă o pauză. O lăsați pe dumneaei să înceapă și ea începu: “Nu-i ușor de trăit cu Niță. E foarte... independent. Mă înțelegeți? Nu? E un om dificil, dar ce mare patriot este! Și savant. Așteaptă un răspuns de la Academie pe care ei îl tot amînă.” Și misterios: “Scrie la o carte.” - “Asta vă face greutate?” Se scutură ca o pisică plouată. “Doamne ferește, nu! Eu sint fericită, cînd văd că se închide în odaia lui de unde nu auzi decît fișititul stiloului pe hîrtie. Aruncă ciomele la coș, dar nu-mi dă voie să le citească.” O consolai: “Sărmana. Ce sever este și musiu Niță!” - “Aveți dreptate”, ezită un moment:

“...dar este un bun român. Un geniu.” Înduioșată de părelnică mea apărare, doamna ridică visătoare căpacul cutiei în care îi zăceau visurile și fericirile unei vieți întregi: “Scrie la o carte. O să vedeți. Toată înțelepciunea și crezul omenirii o să fie zidite în ea.” Continuă cu o voce slabă. Ridică umerii ca un porumb gata de zbor, ca un copil care se ferește de nuia.

Am început să mîncăm, ochii mei se fixaseră asupra unui, să zicem două obiective. Ea nu uita să-și aranjeze bluza de mătase. La peste, sosi și Niță. Am schimbat complimente de cum arătăm, ne-am îmbrățișat sub paza doamnei casei care îmi mai umplu farfuria cu salată de cartofi acra: “E un geniu. E un om mare. Cred că e o carte de filosofie. Mie nu-mi trădează nimic. Un...” Niță o întrerupse cu un gest energetic al mîinii încleștate pe furculiță: “Scumpa mea soată, calci iarăși prin străchini”. - “Nu văd de ce”, sării eu în apărarea dumneaei. “Pe un geniu îl descoperi greu.” Doamna Niță murmură pentru sine: “O carte cum alta n-a mai fost.” Întrebai: “Aș putea să văd și eu manuscrisul?” - “Nu, că nu l-am predat. E în lucru. Am terminat partea tehnică, anexele. Mă chinui cu bibliografia. Greu de găsit! Am fixat numărul de pagini necesare și am scris prima recenzie.” - “Recenzie? Cum vine asta?” - “Eu l-am convins”, strigă doamna Niță, picurînd pe pantalonii mei albi o doză bună de cafea aromată.

Am sărit la alte evenimente și încet încet m-am despărțit colegial. Nu i-am mai văzut. Am auzit că au emigrat în Patagonia, țărîmul meu de vise. Faptul s-a adeverit alaltaieri cînd am primit o scrisoare din Argentina. În plic se odihnea macheta unei coperti de carte: “Trinta la români”.

POLIROMNOUȚĂ
noiembrie '99

Cătălin Mihuleac

Titlu neprecizat (proză scurtă)Gabriel Andreescu
Gusztáv Molnár (editori)**Problema transilvană**

Dima Bicleanu

Buimatic prin lume (roman)

Seneca

Naturales quaestiones

Științele naturii în primul veac

În pregătire:

N.V. Gogol

Opere (volumul I)

Pierre Bonte, Michel Izard (coordonatori)

Dicționar de etnologie și antropologie

Comenzi la: CP 266, 6600, Iași, Tel. & Fax: (032)214100; (032)214111; (032)217440
București, Bd. I.C. Brătianu nr. 6, et. 7, Tel.: (01)3138978
Brașov, str. Toamnei nr. 7, bl. 4, Tel. & Fax: (068)150318
E-mail: polirom@mail.dntis.ro

**CĂRȚI
STRĂINE**

prezentate de
**Andreea
Deciu**

● **Actualitatea editorială** ●

TRADUTTORE TRADITTORE ...

AVERTIZEZ de la bun început, cu riscul de a deveni excesiv de redundantă cu titlul articolului meu, că în cele ce vor urma mă voi ocupa de *traduceri*, nu de ideile propriu-zise dintr-un text. În cursul anului trecut a apărut, la Editura Omniscop, un volum Kierkegaard intitulat *Maladia mortală*, tradus de George Popescu. Am semnalat în "România literară" toate traducerile apărute în românește din Kierkegaard (mă refer la cele publicate de Editura Mașina de scris), așa că m-am grăbit, la momentul respectiv, să citesc și acest volum, cu gândul de a-l prezenta cititorilor. Entuziasmul mi-a fost însă brusc rețezat când am bagat de seamă, aproape cu incredulitate inițială, că traducerea fusese făcută din italiană. Din acea clipă nici nu m-am mai ostenit să citesc cartea: mi se pare inadmisibil să preluăm opera unui filozof de calibrul lui Kierkegaard printr-o filieră intermediară. Daneza nu este, la urma urmelor, o limbă atât de exotica și de departată, nădăduiesc, încât să fie imposibil a ne găsi traducători. Nu spun nimic nou atunci când atrag atenția că orice matrice lingvistică e îmbibată în presupuziții culturale și intelectuale, că, vorba lui Bahtin, limbajul e dialogic, și ca atare în orice text se regăsesc mai multe voci, sosele dintr-o anumită tradiție de gândire. Traducerile nu sînt fidele, lucru știut prea bine, dincolo de standardele cerute ale acurateții există, inevitabil, un fundal immanent de trăsături stilistice și de reflexe intelectuale, indisociabil legate de orizontul mental al unei traduceri anume. Reiau, aproape jenată de truismul spuselor mele, chestiuni evidente, tocmai pentru a explica decizia de a ignora cu desăvîrșite textul tradus de George Popescu. Iată că, spre mirarea mea, o altă editură, nici mai mult nici mai puțin decît celebra Humanitas, publică un volum Kierkegaard tradus din limba germană. Lesne de înghițit gălușca, pentru că parcă nu mai e o discrepanță atât de mare, precum în cazul italianei. Și totuși, un lucru să ne fie limpede: Kierkegaard nu a scris textul cu pricina în limba germană. A fost un cunoscător desăvîrșit al germanei, de asemenea un cunoscător desăvîrșit al filozofiei germane, de care a și fost influențat și asupra căreia la rindu-i avea să exercite o im-

portantă influență, a inserat în unele dintre textele sale echivalentul german pentru anumite concepte fundamentale ale gândirii sale, dar nu a scris în germană. Dacă vrem să fim riguroși, și o cultură își păstrează demnitatea prin rigoare, între altele, nu vād de ce am acorda mai multă atenție unei variante Kierkegaard preluată din limba germană decît uneia preluată din italiană.

Ce mă nedumirește și mai tare e că Editura Humanitas a ales spre traducere exact același text ca și Omniscop. Astfel se face că acum avem două versiuni ale unei importante scrieri aparținînd unuia dintre cei mai mari filozofi din tra-

Soren Kierkegaard—*Boala de moarte. Un expozeu de psihologie creștină în vederea edificării și a deșteptării*, traducere din germană, prefața și note de Madalina Diaconu, Editura Humanitas, București, 1999, 248 pagini, preț nementionat.

diția Vestului, nici una însă din limba originală. Fără îndoială, una dintre ciudăteniile unei culturi dezordonate și cu dezamăgitoare înclinații spre impostură.

Motivul pentru care am citit, totuși, *Boala de moarte. Un expozeu de psihologie creștină în vederea edificării și a deșteptării*, în traducerea Madalinei Diaconu, deși nu am citit *Maladia mortală. Eseu de psihologie creștină întru edificare și deșteptare* în traducerea lui George Popescu, e strict retoric, ține de prestigiul Editurii Humanitas, un prestigiu dobîndit tocmai prin traducerile din filozofie. Povara persuasiunii, însă, în acest caz, e mult mai mare. Altfel spus, Madalinei Diaconu, traducătoarea, i-a revenit greaua misiune de a convinge cititorii că textul pe care

li-l pune la dispoziție e fidel, în spiritul filozofiei kierkegaardiene, *deși* nu e preluat din limba în care a fost inițial scris. Orice traducere se luptă cu un demon/înger al originalului, și de fapt însăși această luptă e o miză de lectură, în măsura în care ea poate revela, uneori, în situațiile fericite, o întîlnire spirituală, o congeneritate fericită și fertilă, care mai tirziu va germina, sperăm, idei noi, pe sol autohton. Însă traducerile în sine au de depășit un dificil obstacol retoric: cititorii trebuie convinși, cumva, că au acces la original, că filtrul tălmăcirii nu le ascunde nimic, nu îi înșeală, oricît ar ști, cei mai lucizi dintre ei, că toate acestea nu sînt decît iluzii. Sînt iluzii esențiale, pe care un bun traducător se pricepe să le întrețină. Obstacolul, în cazul traducerii lui Kierkegaard din germană este, evident, de două ori mai greu de trecut, pentru că avem de-a face cu un dublu filtru, ceea ce inevitabil ne poate depărta de spiritul textului original.

Spre lauda sa, traducătoarea Madalina Diaconu e conștientă de situația în care se află. Mai mult decît atît, prefața și nota pe care le semnează reprezintă eforturi retorice explicite de a legitima versiunea pe care o oferă cititorilor. În prefață, Madalina Diaconu își elaborează atent un ethos convingător, de cunosătoarea atît a scrierilor lui Kierkegaard, cît și a poziției sale în contextul intelectual al vremii, precum și a unei literaturi critice, ce-i drept scrisă în spațiul german. Prefața e scrisă fără vreun fel de strălucire literară, corect și sec, dar e extrem de instructivă. Detaliile biografice, interpretarea originală a unora dintre ele, analiza subtilă a filozofiei lui Kierkegaard, asociațiile între ideile sale și ale altor gînditori – toate acestea presupun o reală și admirabilă erudiție. Ca cititor, capeți impresia, citind prefața, că ești în compania unui expert, ceea ce reprezintă primul pas în suspendarea neîncrederii atunci cînd citim traduceri, dacă îmi e permis să parafrazez un concept de teorie literară.

În *Nota traducătorului*, Madalina Diaconu apelează la o altă strategie de elaborare a ethosului, una mai puțin spectaculoasă, dar mai eficientă retoric decît prima: onestitatea modestă. Atrăgînd singură atenția cititorului că prezenta traducere nu e făcută după original, ea își comunică implicit buna credin-

ța, chiar un anumit altruism intelectual care o determină să sperie că într-un viitor apropiat vom avea o traducere din daneză, pînă la a cărei apariție propria ei tălmăcire urmînd să servească drept "variantă provizorie". Abia aștept, însă, își descoperă retorica justificatoare a traducătoarei cele două fețe, nu neapărat gemene: una a necesității, cealaltă a legitimității. Pe de o parte ni se spune că avem de-a face doar cu o variantă provizorie, un substitut temporar cu care să ne alinăm curiozitatea și ignoranța pînă cînd se va găsi un traducător de daneză cunoscător totodată și al filozofiei lui Kierkegaard; pe de altă parte, sîntem consolăți cu argumente de tipul "Kierkegaard cunoștea perfect limba germană", "Kierkegaard a fost influențat de romantismul literar german și de filozofia clasică germană". Necesitatea dublată de legitimitate creează, cumva, impresia unei anumite urgențe, a unei presiuni care se cerea rezolvată. Astfel că, *Boala de moarte* capătă haloul unui text care *trebuie* tradus, cit mai grabnic, și care implicit *trebuie* citit, așa cum e.

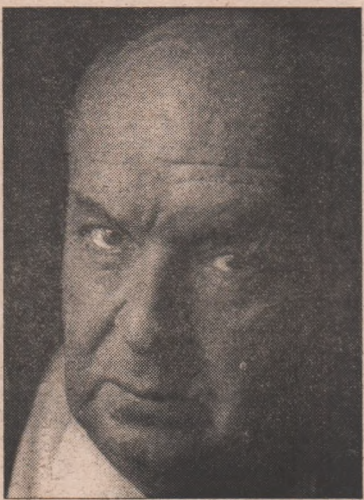
De necontestat, atît destoinicia retorică a traducătoarei, cît și competența sa filozofică. La drept vorbind, aproape că m-a convins, nu prin argumentele pe care le folosește, ci prin însuși faptul că, confruntată fiind cu o sarcină mai dificilă decît alți traducători, e de presupus că a fost obligată să fie și mai scrupuloasă, pentru a suplini într-un fel deficitul de încredere cu care inevitabil a pornit la drum. Într-adevăr, dacă *Boala de moarte* reprezintă traducerea ediției germane *Die Krankheit zum Tode* (Meiner Verlag, Hamburg, 1995) semnată de Hans Rochol, Madalina Diaconu a consultat și alte versiuni celebre, din germană precum și din franceză, consultîndu-se, de asemenea, și cu George Popescu. E posibil ca acest efort filologic de recuperare a sensului prin cuprinderea altor interpretări să aibă șanse de reușită chiar mai mari decît apelul direct la original. Notele traducătoarei Madalina Diaconu îmi confirmă în mare măsură bănuiala. Ample, analitice, apte de a da seama perfect de complexitatea temei și de a aduce importante lămuriri conceptuale și terminologice, notele acestea salvează, categoric, ediția de față de la impostură. Cu *Boala de moarte* cultura română cîștigă

Soren Kierkegaard—*Conceptul de anxietate*, traducere din limba daneză de Adrian Arsinevici, Editura Amarcord, Timișoara, 1998, 248 pagini, preț nementionat.

încă un text kierkegaardian, chiar dacă o face pe ocolite. Supărător este doar faptul că e un Kierkegaard greoi și obscur pe alocuri din pricina unui tribut plătit sintaxei germane.

Nu așa avea de unde să știu dacă nu cumva acestea sînt trăsăturile stilistice ale lui Kierkegaard, și nu stingăciile traducerii, pentru că nu am citit originalul. Dar am citit *Legitimitatea estetică a căsătoriei*, precum și mai recentul *Conceptul de anxietate*, acesta din urmă tradus de Adrian Arsinevici pentru Editura Amarcord. Adrian Arsinevici reconstituite un temperament stilistic kierkegaardian remarcabil diferit de cel din *Boala de moarte*, mult mai ușor de urmărit, mai elegant, cu subtile ironii și o splendoare poetică a argumentației. Cele două cărți, *Conceptul de anxietate* și *Boala de moarte* au multe în comun, conceptual și tematic, ele trebuie citite împreună, nu ca experiment de lectură a unor traduceri, ci pentru că filozofia kierkegaardiană ne-o cere. Cu toată reușita retorică a Madalinei Diaconu, cu toate că ideatica din *Boala de moarte* e mai spectaculoasă, volumul publicat de Editura Amarcord are rigoarea profesionalismului. Adrian Arsinevici justifică pe cîteva pagini doar alegerea cuvîntului din titlu, *anxietate*, invocînd etimologii, tălmăcirii în alte limbi, filiere intelectuale din alte discipline. Mai puțin clară mi-a fost decizia editurii sau/și a traducătorului de a include și un Cuvînt înainte semnat de Villy Sorensen, apărut în ediția din 1961 a textului filozofului, care mi s-a părut datat ca idei și ton, mult mai puțin interesant decît observațiile lui Arsinevici.

CERC

ÎN AL DOILEA rând, pentru că-l apucase un dor nebun de Rusia. Și, în sfârșit, în al treilea rând, pentru că avea nostalgia tinereții sale de atunci - și a tot ce era legat de ea - invidie, stângăcie, pasiune, - a dimineților străvezii, când poiana răsuna de cântecul asurzitor al grangurilor. Stând în cafenea și tot amestecând lichidul dulce care-și pierdea culoarea cu un strop de sifon, el își aminti trecutul cu o strângere de inimă, cu tristețe - cu ce fel de tristețe? - păi, cu o tristețe nestudiată îndeajuns de autor. Tot acest trecut reinvia odată cu fiecă oftat din adâncul pieptului, - și încet, se ridică și-și îndreptă umerii răposatul său tată, Ilia Ilici Bicicov, *le maître d'école chez nous au village*. Cu lavalieră neagră, elegantă, într-un veston de mătase, închis după moda veche până sus și deschindu-se de sus, - lanțul de la ceas de-a curmezișul vestei, fața rumenă, o chelie cândva acoperită cu un fel de lână moale, cum crește primăvara pe coarnele cerbului, - o mulțime de cute pe obraji, mustăți catifelate, un neg cămos pe nas, de parcă nara groasă s-ar fi arcuit încă o dată. Gimnazist, student, Innochenți venea în vacanță la moșia tatălui său Leșino, - iar dacă se adâncea mai mult în trecut, putea să-și amintească cum au dărâmat școala cea veche de la capătul satului și au construit alta. Piatra de temelie, slujba de sfințire sub cerul liber, K.N. Godunov-Cerdântev aruncând aurul, moneda ca-de vertical, cu plescăit, în argilă... În această clădire nouă de piatră grunjoasă, câțiva ani la rând - chiar și acum, în amintire - mirosea cald a clei; în clase scribeau diverse materiale didactice - de exemplu, ilustrațiile daunătorilor de luncă și de pădure... dar mai cu seamă pe Innochenți îl iritau păsările împaiate, dăruite de Godunov-Cerdântev. Permiteți să gădilăm mândria popoului. Da, se simțea un plebeu înăsprit, îl sufoca invidia (sau așa i se părea), când se întâmpla să privească peste râu la tot ce era nobil, de viță veche, interzis, la casele care se oglindeau în apă ca niște coloși negri (și deodată - norul lăptos al mălinului printre conifere).

Școala cea nouă fusese construită chiar la cumpăna veacurilor: atunci Godunov-Cerdântev, întorcându-se dintr-a cincea călătorie prin Asia Centrală, își petrecu vara împreună cu tânără sa soție - el era de două ori mai bătrân decât ea - la moșia din Petersburg. Până la ce adâncimi te poți cu-funda, Dumnezeuule! - în ceața cristalin-difuză, de parcă totul s-ar petrece sub apă, Innochenți se vedea pe sine aproape copil, intrând cu tatăl în conac, plutind prin camere de vis, - tatăl merge în vârful picioarelor ținând în față un buchet foșnitor de lacrimioare ude, - și totul pare umed: se luminează, foșnește și tremură - și nu se mai poate desluși nimic, - și asta din cauza unei amintiri stânjenitoare - florile, mersul în vârful picioarelor, tâmplele nădușite ale lui Ilia Ilici deveniseră simboluri ascunse ale slugăriei, mai ales a-

tunci când aflase că tatăl lui fusese salvat dintr-o intrigă politică meschină și agasantă - dacă nu i-ar fi dat o mână de ajutor boierul, ar fi nimerit într-un loc uitat de lume.

Tania spunea mereu că ei sunt înrudiți nu numai cu regnul animal, dar și cu cel vegetal și mineral. Mai exact: în onoarea lui Godunov-Cerdântev au fost numite noi specii de fazani, antilope, rododendroni și chiar un întreg lanț muntos (unde el cercetase lumea insectelor). Dar aceste descoperiri ale sale, meritele științifice și miile de pericole, prin ignorarea cărora era vestit, nu puteau să-i facă pe toți să privească cu îngăduință averea și vița lui nobilă. În afară de asta, să nu uităm de sentimentele unei părți considerabile a intelectualității noastre care disprețuiește orice descoperire a naturalistului amator și de aceea îi reproșa lui Godunov-Cerdântev că se interesează mai mult de găze decât de mujicul rus. În prima tinerețe, Innochenți credea orbește în poveștile (cretine) despre costisitoarele amante ale lui Godunov-Cerdântev, despre practicile crude în stil chinezesc și despre îndeplinirea de către el a unor misiuni guvernamentale secrete în detrimentul englezilor. Identitatea lui reală rămăsese un mister: mână fără mână, aruncând aurul (iar mai devreme - când vizitase conacul - stăpânul îl confundase cu un calmuc îmbrăcat în albastru, întâlnit în sală). Apoi Godunov-Cerdântev plecă în Samarkand sau la Vernâi (de unde obișnuia să-și înceapă plimbările); stătu acolo mult timp, deși familia lui, după cât se pare, prefera moșia din Crimeea celei din Petersburg, iar iernile le petreceau în capitală. Acolo, pe chei, se înălța casa lor cu un etaj, zugrăvită într-o nuanță de oliv. Innochenți se nimeri să treacă pe acolo: își amintea că, la fereastră, prin perdeaua de voal cu model, se ivea albeața feminină a unei statui - o fesă albă ca laptele, cu gropiță. Balconul era susținut de doi atlanți de culoare oliv, tăiați masiv: încordarea mușchilor de piatră și rânjetul lor chinuit i se păreau adolescentului o alegorie a proletariatului înrob. De vreo două ori, tot acolo pe chei, într-o viforoasă primăvară petersburgheză, îl întâlni pe Godunov-Cerdântev junior, cu fox-terrier-ul și guvernanta - ei trecuă ca un vârtej - dar atât de clar - Tania avea atunci, să zicem, cam doisprezece ani, - mergea repejor, în niște cizmulite înalte legate cu șiret, într-un palton scurt, fumuriu, cu nasturi aurii, încinsă - se pare, cu o curelușă de piele peste fusta fumurie plisată, - vântul rece ca gheața îi răvășea panglicile pălăriei marinărești, iar alături guvernanta se străduia să țină pasul cu ea, oprindu-se câte puțin, aplecându-și silueta înfolită-n astrahan, întinzând spre Tania mâna acoperită de un manșon de blană.

Innochenți stătea la o mătușă (croitoreasă) pe râul Ohta, era posomorât, singuratic, învăța greu, cu mare efort, abia visând la un cinc, - dar, spre surprinderea tuturor termina strălucit gim-

naziul, după care se inscrie la Facultatea de medicină; atunci venerația tatălui său față de Godunov-Cerdântev crescuse în taină. Innochenți trebui să-și petreacă o vară întreagă într-o localitate de lângă Tver; când, în luna iunie a anului următor, sosi la Leșino, afla, nu fără amărăciune, că în conacul de peste râu viața reinviase.

Încă ceva despre râul acesta, despre malul înalt, despre vechea scaldătoare: înspre ea, în trepte, cu câte o broască râioasă pe fiecare treaptă, cobora o cărare argiloasă, al cărei început nu l-ar fi dibuit nimeni printre arinii din spatele bisericii. Tovarășul nedespărțit de scaldat era Vasili, fiul potcovarului, un băiat de vârstă incertă - nici el singur nu știa exact dacă are cincisprezece sau poate chiar douăzeci de ani - vânjos, ciupit de vărsat, în niște pantaloni peticiți, desculț, cu tălpi de uriaș de culoarea morcovului murdar și tot atât de morocănos ca și Innochenți în acea perioadă. Stâlpii se oglindeau în apă ca niște armonici, incolăcindu-se și răsucindu-se; pe sub podețele putrezite ale scaldătoarei apa susura și plescaia; râmele fojgăiau abia simțit în cutia de tablă murdară de noroi, sub un strat de bomboane candel. Prințând partea cămoasă a râmei în cârlig, astfel încât să-i acopere vârful și dregându-și norocul cu un scuipat ritualic, Vasili cobori sfoara undiței înnegrite de plumb peste parapet. Se însera; cerul era traversat de ceva imens, pufos, rozaliu-violet, - un șir de dealuri aerian cu mai multe creste, - deja își făcuseră apariția liliecii - cu silențiozitatea accentuată și haotica rapiditate a ființelor membranoase. Între timp, peștele începu să muște din nadă, - și, lăsând la o parte undița, ținând de-a dreptul sfoara întinsă între degete, Vasili reușea cu greu să-și mențină echilibrul, simțind forța vârtejurilor subacvatice, și deodată scotea afară câte-o băbușcă sau o răbniță; nepăsător, cu un trosnet îndrăzneț, smulgea cârligul din gura mică, rotundă, lipsită de dinți a peștelui, pe care apoi îl arunca (zbatându-se, cu pete de sânge rozalii pe branzile sfâșiate) într-un borcan de sticlă, unde deja înota, umflându-și buza, un guvid. Îi mergea bine mai ales când era vreme caldă și închisă, când ploua cu picături invizibile, desenând la suprafața apei cercuri care se intersectau reciproc, printre care, ici și colo se ivea un cerc cu totul aparte, cu un centru neașteptat, - sârea un pește sau cădea o frunză, - luată imediat de curentul apei. Și ce desfătare era să te scalzi sub strecurătoarea caldă a ploii, la limita confundării a două stihii de aceeași natură, diferite însă în formă - șuvoiul gros al râului și imaterialul botez ceresc. Innochenți se scaldă cât se scaldă, apoi se ștergea îndelung cu prosopul. Copiii țăranilor se bălăceau până când oboseau, - la sfârșit, săreau afară din apă - și tremurând, clănțănind din dinți, cu mucii curgându-le de la nas spre gură, își trăgeau pantalonii pe pulpele ude.

În acea vară fusese mai ursuz ca de obicei și cu tatăl de-abia schimba două

vorbe, - mai tot timpul bombănea și mormăia. Din partea sa, Ilia Ilici simțea în prezența fiului o stinghereală ciudată, - mai ales fiindcă presupunea, umilit și speriat că, Innochenți, ca și el însuși în tinerețe trăiește cu tot sufletul în lumea pură a ilegalității. Camera lui Ilici: raza prăfuită a soarelui; pe măsuta, - el singur o meșterise, îi încrustase modelul, o dăduse cu lac, - într-o ramă de pluș fotografia răposatei soții, - așa de tânără, într-o rochie la modă, cu un brâu-corset, cu o față ovală adorabilă, (un oval perfect al feței coincidea în acei ani cu idealul de frumusețe feminină); alături - un prespapier de sticlă, înăuntru sidefat, cu o perniță de stofă pentru ștergerea penițelor; pe perete, portretul lui Lev Tolstoi, reprezentând un "Holstomer" redus la dimensiuni microscopice. Innochenți dormea în camera alăturată pe un divan de piele. După o zi lungă, petrecută în aer liber, dormea bustean; se întâmpla însă ca un alt vis să ia o întorsătură neobișnuită - și câte o senzație mai puternică parcă-l arunca afară din cercul somnului, - și o vreme rămânea întins în aceeași poziție în care se trezise, temându-se să se miște din cauza unei senzații de greață.

Dimineața se ducea în pădure, strângându-și manualul la subsuoară, răsucind în mâini șnurul care-i încheia pe talie cămașa albă. De sub șapca așezată într-o parte, șuvițele castanii, bogate, îi cădeau pe fruntea înaltă, i se încruntau sprâncenele stufoase, - nu era urât deloc, deși buzele îi erau cam groase. În pădure obișnuia să se așeze pe butucul gros al unui mestecan prăvălit nu de mult de furtună (frunzele încă îi mai tremurau din cauza prăbușirii violente), fuma, bara cu cartea drumul furnicilor grăbite sau se lăsa în voia gândurilor sumbre. Un tânăr singuratic, impresionabil, supărațios, sensibil mai ales la partea socială a lucrurilor. Astfel, i se părea dezgustător tot ceea ce înconjura viața estivală a Godunov-Cerdântevilor - de pildă, slugile lor, - "slugile", repeta el, strângând din fălci cu voluptoasă repulsie. În această categorie intra și șoferul durdu-liu, pistruii lui, livrea de catifea, ghetrele portocalii, gulerul scrobbit, susținându-i ceafa roșietică, unde se aduna tot sângele când își ducea în șopronul pentru trăsuri mașina, la fel de dezgustătoare, îmbrăcată pe dinăuntru într-o piele lucioasă, purpurie; și lacheul cărunt cu favoriți care scurta cozile fox-terrierilor nou-născuți; și profesorul englez care traversa satul fără șapcă, într-un impermeabil și pantaloni albi, ceea ce le dădea prilej puștanilor să glumească pe seama mersului "încrucișat" și a "indispensabililor"; și zilierile care veneau dimineața să plivească aleile, sub supravegherea unui bătrânel gârbov și surd, într-o cămașă roz, peste măsură de fudul, cu vechea râvnă a celui care se îngrijea de curățenia pridvorului... Innochenți, cu aceeași carte sub braț, - care-l împiedica să-și țină mâinile încrucișate pe piept, cum ar fi vrut, - stătea, sprijinindu-se

de un copac din parc și privea încrunțat ba la una, ba la alta, la acoperișul sclipitor al casei albe, care încă nu se trezise.

Prima oară, se pare, i-a zarit de pe culmea dealului: la cotitură, pe deal se ivi o cavalcadă, - în față, Tania călărind barbătește o iapă înaltă, murgă, alături de ea însuși Godunov-Cerdântev, un domn șters pe un buiestraș scund, cenușiu; în spatele lor - englezul în pantaloni de călărie și încă cineva; la urmă - fratele Taniei, un băiat de vreo trei-sprezece ani, care brusc dădu pinteni calului, îi întrecu pe toți și se îndreptă în galop spre munte, dând din coate ca jocheii.

După aceea au mai fost și alte întâlniri întâmplătoare, și apoi...Mă rog, - o zi toridă în mijloc de iunie...

Într-o zi toridă în mijloc de iunie, de-o parte și de alta a drumului, coșaii se mișcau lent - cămașa li se lipea pe rând, de umărul drept, de umărul stâng, - "Doamne-ajută", - rosti Ilia Ilici, trecând; purta o pălărie de sărbătoare, ținea în mână un buchet de violele. Innochenti pașea alături în tăcere, mol-faind (mânca semințe). Se apropiau de conac. Pe terenul de tenis același bătrânel surd și rozaliu, cu șort, înmuia pensula într-o găleată și trasa, aplecându-se până în pământ și dându-se înapoi o dungă albă, groasă. "Doamne-ajută", - rosti Ilia Ilici, trecând.

MASA era pusă pe alee, lumina rusească peștriță se juca pe fața de masă. Intendentă, cu un șal pe umeri, cu șuvițele cenușii pieptănate pe spate, deja turnase ciocolata în ceștile albastru-închis aduse de lachei. Era zgomot și multa lume în livadă, o multime de oaspeți - rude și vecini. Godunov-Cerdântev (îmbătrânit, cu o barbă galben-cenușie și riduri în jurul ochilor), punând piciorul pe bancă, își indemnă fox-terrierul să sară, - câinele nu numai că sărea foarte sus, straduindu-se să înhațe mingea udă, ba chiar izbutea, legănându-se în văzduh, să se întindă încă puțin, cu o ultimă încordare a întregului trup. Elisaveta Pavlovna se plimba prin livadă cu o altă doamnă, plesnind din palme, din mers povestind ceva cu însufletire, - înaltă, rumenă, cu o pălărie largă, tremurătoare. Ilia Ilici stătea cu buchetul în mână, făcând plecăciuni... în acest miraj peștriț (căci Innochenti, în ciuda scurtei repetiții de dispreț cetățenesc din ajun, era foarte derutat) se perindau tineri, copii zburdalnici, șalul cui va cu maci roșu-aprins pe fond negru, al doilea fox-terrier, - și ce era mai important, mai important: alunecând printre umbre și lumini, încă neclar, dar prevestind un farmec fatal, chipul Taniei care împlinea astăzi șaisprezece ani.

S-au așezat. El nimeri în cel mai umbros colț al mesei, acolo unde musafirii nu vorbeau atât între ei, cât priveau, toți întorcând capul într-acolo unde se auzea vorbă și râset, unde era tortul imens, roz-sidefiu, plin de lumânari, și exclamațiile de bucurie ale copiilor, lătratul celor doi fox-terrieri, abia ținuți să nu sară pe masă... pe când aici, la umbra teiului, parcă s-ar fi adunat oamenii de ultimul soi: Ilia Ilici, surâzând ca într-o reverie; o fată urâtă într-o rochie vapoasă, din cauza emoției mirosind a transpirație; franțuzoaica bătrână cu ochi rai, care ținea sub masă, pe genunchi, o ființă minusculă, invizibilă, mesteca din când în când un covrig... Vecinul lui Innochenti se dovedi a fi fratele administratorului, un om obtuz, plicticos, în afara de asta și bălbăit: Innochenti discuta cu el numai pentru că se temea îngrozitor de tăcere, și, deși conversația era istovitoare, se agăța disperat de ea, - după

aceea, mai târziu, când devenise de-al casei și-l întâlnea întâmplător pe bietul om, n-a mai vorbit niciodată cu el, evitându-l ca pe o capcană sau o amintire rușinoasă.

Rotindu-se în aer, căzu ușor pe masă o frunză de tei.

Acolo unde era așezată lumea bună, Godunov-Cerdântev vorbea tare, peste masă, cu o bătrână în dantele, vorbea, ținându-și de talia subțire fata care stătea alături și se juca cu o minge. Un timp Innochenti se luptă cu o bucată înșiropată de tort, aflată în afara farfuriei, - și iată cum, din cauza unei mișcări stângace, răsturnată și - sub masă, - un incurcă-lume roșu ca focul (acolo îl vom și lăsa). Ilia Ilici zâmbea în gol și-și rodea mustățile; cineva îl rugă să-i dea pișcoturile, - el izbucni într-un râs fericit și i le dădu. Deodată în urechea lui Innochenti răsună un glas repezit, întretăiat: Tania, privindu-l fără urmă de zâmbet și ținând în mână mingea îi propuse: - vreți să veniți cu noi? - și el se tulbură adânc, se smulse de la masă, împingându-și vecinul, nu reuși din prima clipă să-și elibereze piciorul drept de sub băncuța din livadă.

Despre ea se spunea: ce domnișoară frumusecă; avea ochii albastru deschis sub niște sprâncene de písicuță, o gură destul de mare, palidă și senzuală, incisivi ascuțiți, și, când nu se simțea bine sau nu era în apele ei, devenea vizibil puful de deasupra buzei. Îi plăceau la nebunie toate jocurile de vară, juca bine mereu, cu un fel de concentrare fermecătoare, - și se-nțelege, s-a întrerupt de la sine neinteresantul pescuit de răbnițe împreună cu Vasili care era nedumerit, - ce se întâmplase? - își făcu apariția deodată, lângă școală, spre seară și-l ademini pe Innochenti, zâmbind neîncrezător și ridicând la nivelul feței cutia de tablă cu râme, - și atunci Innochenti se cutremură tot, dându-și seama că a trădat poporul. Între timp, noile cunoștințe nu-i aduceau prea multe satisfacții. Adevărul e că încă nu era acceptat în mijlocul vieții lor, ci rămăsese cumva la periferia ei verde, luând parte la distracțiile estivale, fără să pătrundă în inima casei. Asta îl aducea în pragul disperării; el aștepta invitația numai pentru a o refuza apoi, cu aroganță, - de altfel, era mai tot timpul la pândă, posac, ars de soare, ciufulit, cu un tic nervos al maxilarului, - și fiecare cuvânt al Taniei arunca parcă asupra lui o ușoară umbră de amărăciune, și Dumnezeule, cum îi mai ura pe toți, - pe verii ei, prietenele, cătelușii veseli... Fără veste, toate acestea s-au topit în tăcere, s-au destrămat, - și iată, în întunecimea catifelată a unei nopți de august, el stă lângă porțița din parc și așteaptă; îl înțeapă biletul vârat între cămașa și piele, pe care, ca într-un roman vechi, i-l adusesse o fetișcană desculță. Biletul laconic care-l chema la întâlnire i se păruse batjocoritor, dar cu toate acestea i se supuse - și avu dreptate: în foșnetul egal al nopții se deslușea un scârțâit ușor de pași. Venirea ei, șoptele, apropierea dintre ei erau pentru el o minune; atingerea neașteptată a degetelor ei reci, abile i-a uluit inocența. Printre copaci strălucea o lună imensă, care urca repede pe cer. Cu ochii înlăcrimați, tremurând și lipindu-se cu buzele sărate de obrazul lui, Tania îi spunea că mâine va pleca cu maică-sa în sud, că totul s-a sfârșit, o, cum poate fi atât de neînțeleger... "Încetează, Tania", - o implora el, dar s-a stărnit vântul, ea începu să plângă și mai tare... după ce ea fugi, el rămăsese ținut locului, ascultând cum îi vuiesc urechile, o luă apoi pe drumul întunecat și parcă mișcător, și apoi a fost războiul cu nemții și parcă totul s-a destrămat, - dar încetul cu încetul s-a

refăcut la loc, și el era deja asistentul profesorului Behr într-o stațiune din Cehia, iar în anul 1924, he-he, lu-cra cu el în Savoia, și odată - se pare, în Chamonix - a dat peste un tânăr geolog sovietic, au discutat, și, amintind de moartea, în urmă cu cincizeci de ani a unui simplu turist pe nume Fedcenko (cel care studiasse regiunea Fergana), geologul adaugă că, uite, așa se întâmplă mereu: moartea așa s-a obișnuit să-i urmărească pe acești bărbați curajoși în creierii munților și prin pustii sălbătice, încât deja, fără premeditare, în glumă, îi ajunge din urmă și în cu totul alte împrejurări și, spre mirarea sa, îi ia prin surprindere, - astfel au pierit și Fedcenko și Severteț, și Godunov-Cerdântev, fără a mai vorbi de clasicii străini, - Speak, Dumont - Durville... Iar peste câțiva ani Innochenti era în trecere prin Paris, și, vizitându-și un coleg în interes de serviciu, cobora deja alergând scările, punându-și o mănășă, când pe culoar ieși din lift o doamnă înaltă, gârbovită, în care o recunoscă imediat pe Elizaveta Pavlovna. "Sigur, îmi amintesc de dumneata, cum să nu-mi amintesc", - rosti ea, fără să-l privească în față, ci undeva peste umăr, ca și cum în spatele lui stătea cineva (ea era puțin sașie). "Pai, hai să intrăm, draguțule", - continuă ea, ieșind din împietrirea de-o clipă, și întoarse cu vârful gheții colțul preșului gros, plin de praf, ca să scoată de sub el cheia. Innochenti intră după ea, simțindu-se prost, fiindcă nu-și putea aduce nicidecum aminte ce anume i se relatase despre când și în ce condiții îi murise soțul.

APOI sosi acasă Tania, care în toți acești douăzeci de ani devenise mai rafinată, cu fața micuță și ochii blânzi, - începu imediat să fumeze, să rădă, rememorând împreună cu el vara aceea îndepărtată, fără vreo urmă de stânjeneală, și el continuă să se mire că și Tania, și mama ei nu amintesc deloc de răposat și vorbesc atât de simplu despre trecut, în loc să plângă cu hohote, așa cum lui, unui străin i se părea normal, - sau, poate doar se fandoseau? Apărând o fetiță palidă, brunetă, de vreo zece ani, - "Ea este fiica mea, - hai, vino încoace", spuse Tania, stingând mucul înroșit într-o cochilie marină care servea drept scrumieră. Se întoarse acasă soțul Taniei, Kutasov, - și Elizaveta Pavlova, întâmpinându-l în camera vecină, îl anunță de sosirea oaspetelui în franțuzeasca ei adusă din Rusia: "Le fils du maître d'école chez nous au village", - și aici Innochenti își aminti cum Tania îi spusese odată unei pri-

La vânătoare de fluturi, lângă Montreux, în 1970

etene, făcând aluzie la mâinile lui (frumoase), "regarde ses mains" - și acum, auzind cum fetița răspunde la întrebările mamei cu un minunat accent rusesc, se gândi cu o bucurie răutăcioasă: "Vezi bine, acum e inutil să-i mai înveți pe copii limbi străine", adică nu realizase imediat că în prezent tocmai în această limbă rusă se ascundea cea mai aleasă, mai de preț bogăție.

Conversația se împotmolise; Tania, încercând persoanele, credea că el o învățase cândva niște stihuri revoluționare despre un tiran care benchetua, în timp ce pe perete, mâna sorții scrisese demult cuvintele fatidice... "Cu alte cuvinte, prima gazetă de perete", - spuse Kutasov, căruia-i plăcea să glumească. Ieși la iveală și faptul că fratele Taniei locuia la Berlin, iar Elizaveta Pavlovna se apucă să povestească despre el... Brusc Innochenti știu: nimic - nimic nu se pierde, memoria păstrează toate comorile, în întuneric se sapă peșteri adânci, în praf - și iată că un trecător oarecare îi cere bibliotecarei o carte uitată timp de douăzeci de ani. El se sculă, își luă ramaș bun, nimeni nu încercă să îl rețină. Ciudat: îi tremurau picioarele. Ce întâlnire emoționantă. Traversând piațeta, intra într-o cafeana, comandă o bautură, se ridică puțin ca să-și scoată de sub el pălăria pleoștită. Ce neliniște îngrozitoare în sufletul lui... Era neliniștit din mai multe motive. În primul rând, pentru că Tania se dovedi a fi la fel de atrăgătoare, la fel de invulnerabilă, ca și altădată.

Berlin, 1936

Traducere de Roxana Doncu și Rodica Mavrodin

(Din Vladimir Nabokov, *Sobranie socineniy v cetăreah tomah*, tom 4, "Priglașenie na cazny", Moskva, "Pravda", 1990)

Insomniile fertile

NU ȘTIU să fi scris cineva despre cartea lui Edgar Reichmann *Un insomniac de la Dunăre*, deși ea a apărut - la Ed. Albatros - încă la sfârșitul anului trecut și deși ea merita cu prisosință să fie semnalată cititorului. E adevărat că și eu am citit-o tîrziu și așa se explică de ce scriu abia acum despre ea.

Cartea nu poate fi introdusă ușor într-unul din genurile canonice pentru că, deși este în mare parte memorialistică, nu se limitează la amintirile personale, acestea fiind completate cu informații istorice și culturale, cu meditațiile - oh! fără nici un fel de pretenții - asupra trecutului și viitorului imediat la care are dreptul orice conștiință activă trecută printr-o viață de încercări, cu mici anecdote morale. Aș spune, cu oarecare sfială pentru cuvîntul grav care îmi vine în minte, că este o carte de amor, o mărturisire de iubire pentru o țară și o cultură pe care autorul a fost nevoit să o părăsească acum vreo patruzeci de ani. Descendent al unei familii evreiești înstărite din Galații tîhniți și cosmopoliti din perioada interbelică, Edgar Reichmann este nevoit să emigreze în Franța în 1957, cu șapte ani în urma părinților săi, cînd se convinsese că, subiect al unui "dosar" de cadre imposibil, toate drumurile îi erau închise aici. Dar de fapt autorul n-a părăsit decît țara (ară de atunci), nu și cultura, și nici limba în care scrisese primele pagini de literatură, căci el a fost ani îndelungați funcționar UNESCO și ziarist atașat problemelor românești, și el este încă, la cei șaptezeci de ani ai săi (pe care nu-i arată), unul din principalii dacă nu chiar principalul comentator al evenimentelor culturale și literare românești în presa franceză, și în special în paginile dedicate cărții în influentul ziar parizian *Le Monde*.

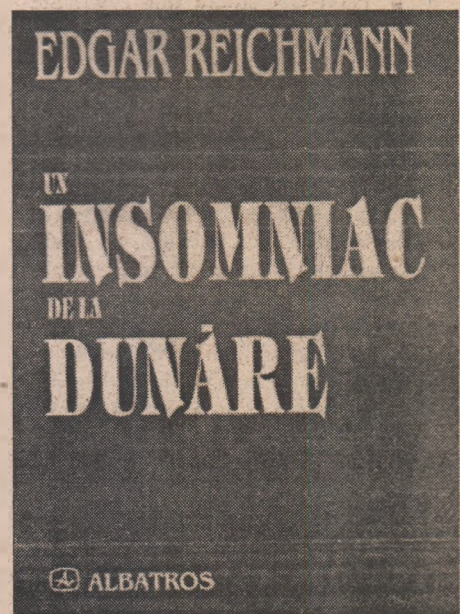
Apropierea lui Reichmann de Sebastian, amîndoi veniți din marile orașe cosmopolite ale sudului țării, obligați amîndoi să infrunte valul crescînd al antisemitismului oficial la sfîrșitul anilor treizeci, nu se oprește la aceste date biografice: amîndoi sînt, cum spune Sebastian, "oa-

meni de la Dunăre", legați de acest peisaj și marcați de pragmatismul pe care îl presupune viața în acest cadru specific, defavorabil speculației sterile dar nu și visării, poeziei, prieteniei. Amîndoi se simt și evrei, și români, și nu vîd nici o contradicție între acești termeni, crescuți fiind într-o atmosferă liberală, într-o societate stabilă din punct de vedere economic (indiferent de situația personală: Sebastian provenea dintr-o familie foarte săracă) și cosmopolită din punct de vedere cultural: micul Eddy nu vedea nici o piedică să ciocnească ouă roșii la Paști cu colegul său Gheorghită, după cum colegul lor Aristides Metaxa găsea firesc să recite versurile lui Eminescu "Cine-au îndrăgît străinii/ Mîncă-i-ar inima cîinii...", iar Lionea Abramovici să-l aplaude. Nu erau ei români ca oricare alții, "și cum să nu-i urăști pe toți acei răi care nu ne lasă să trăim și să străbătem frumoasa noastră țară?"

Pe fondul acesta idilic, cum sînt oricare amintiri din vîrsta adolescenței, dar în care nu mă pot împiedica să nu vîd și un simbur de realitate și deci și o mare șansă pierdută atunci de societatea românească, se grefează apoi evenimentele istorice cunoscute (legile antisemite ale guvernului Goga-Cuza; Diktatul de la Viena; ultimatumul sovietic și raptul Basarabiei; începutul războiului), care nu au, toate, consecințe imediate în viața adolescentului și a familiei sale; ele nu vor întîrzia însă mult, și tăvălugul istoriei va trece peste ei, cum va trece peste toată țara. Văzute în secvențe izolate, imagini fragmentare dar pregnante ale descompunerii unei lumi și a unui mod de viață care părușe etern, evenimentele reflectate în mintea martorului de atunci sînt resuscitate și comentate de martorul de astăzi, cu experiența și cu răspunsurile oferite de jumătatea de secol trecută, căci cartea nu este doar filmul unei perioade, ci și analiza ei retrospectivă. Toată incursiunea în trecut este prilejuită de revenirea scriitorului în țară, prima sa revenire după o "absență atît de îndelungată", prin 1991, și de confruntarea sa cu cel care fusese. Problema identității nu se pune,

deci, numai din punct de vedere cultural și etnic, ci și din punctul de vedere al intelectualului forțat la exil, la o schimbare totală a parametrilor existențiali: în loc să privească lumea și realitatea de la răsărit, de pe malul Dunării sau al Dimboviței, și din interiorul unei societăți și unei limbi "mici", el o face acum de pe malul Senei, din interiorul societății franceze, care l-a asimilat și în care autorul trăiește fără nici unul dintre complexele păstrate pînă la moarte de părinții săi. Mă emoționează, trebuie să mărturisesc, mai multe lucruri în această carte pe care aș dori-o citită de foarte mulți tineri, dar cel mai mult mă mișcă o concluzie indirectă din aceste amintiri, altfel foarte sobre: aceea că părinții săi - tatăl, ofițer rănit pe front în primul război mondial și decorat, mama care "s-a simțit mereu romîncă și chiar era, cu toată groaza pe care o avea față de tiranie și de discriminări" - se considerau români și la Paris, într-o societate care îi adăpostea temporar: "adu-ți aminte că, acum, noi suntem *refugiați*", cum îi repetau ei mereu.

Venit în vizită aproape rituală, nu numai în Bucureștii tinereții sale, unde s-au născut și au murit repede primele sale avînturi socialiste, ci și în Brașovul care păstra încă patina vechiului oraș saxon, dar și românesc, la Sinaia, la Predeal, localități care au marcat copilăria sa cu imagini de neuitat, Edgar Reichmann își caută și vechii prieteni, colegi de altădată, cunoscuții cu ale căror destine s-a intersectat propriul său destin într-un anumit moment: Ion Iliescu a devenit președinte, Jancsi Steinberger a devenit respectatul profesor Ion Ianoși, unii au murit, dramatic, în lagăre, alții de moarte "bună", iar alții își continuă o existență normală, cît de normală poate să fie o existență trecută prin atîtea și atîtea încercări. Și în momentul plecării, pe scara avionului, adevărata întrebare care a persistat tot timpul în subtextul rememorarilor sale, capătă formă: "Ce demon mă împinge să revin spre trecut, între cei care au fost călai, complici, victime sau indiferenți? Sunt oare atîns de acel teribil complex, numit de Stockholm, care se

definește printr-o monstruoasă complicitate dintre fostul prizonier și vechii săi paznici? Oare nu mă las dus, contra voinței mele, de valurile căldute ale unei nostalgii îngăduitoare?"

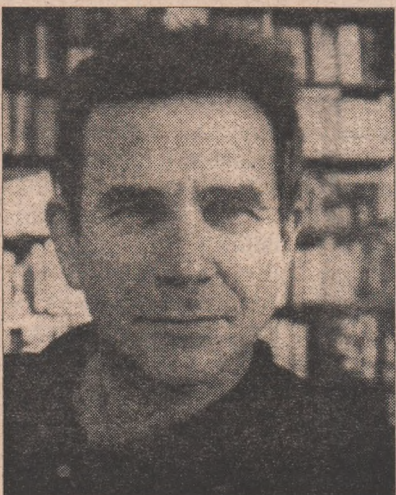
Textul nu dă răspuns acestei întrebări dramatice și perfect legitime, dar cartea da; răspunsul este chiar faptul că a scris-o pentru a-și expune dilema în fața noastră și, odată cu ea, și fragmentele de trecut, de identitate, de atitudine; oricite contradicții ar fi între ele și oricite asperități, ele nu se anulează, nu se desființează reciproc, ci se însumează, pentru scriitorul Edgar Reichmann, care își alege materia romanelor sale din lumea românească, așa cum își alege subiectul foiletoanelor sale critice mai ales din literatura românească, dar și pentru prietenii săi din exil pe care-i amintește în aceste pagini, pentru marele editor care este Const. Tacu - inițiatorul și editorul celebrei colecții *Cahiers de l'Herne* - sau pentru arhitectul Gheorghe Rosetti. Este una dintre cele mai importante și mai oneste cărți asupra problemelor societății românești din ultimele cinci-șase decenii, o mărturie de o sinceritate care nu exclude discreția și de un curaj personal care nu lezează decența; traducerea ei românească, la cîțiva ani după ediția franceză, pune în circulație în mediul său natural un text savuros - de neuitat reconstituiri ale vieții unei familii burgheze de altădată - și o dezbateră la care sîntem parte cu toții.

Mircea Anghelescu

MERIDIANE

Alte premii literare franceze

● **MÉDICIS** - Christian Oster pentru *Mon grand appartement* (Ed. de Minuit). Este cel de al șaptelea roman publicat în ultimii zece ani de un autor cîinquagenar, ce s-a impus prin originalitate stilistică și prin inven-

țarea unui nou tip de personaj românesc, reluat și rafinat de la o carte la alta (de o bună primire din partea criticii și publicului s-au bucurat și romanele precedente, *Le Pique-nique* - 1997 și *Loin d'Odile* - 1998). Perso-

najul lui Oster, care nu seamănă cu nimeni și cu toată lumea - un fel de om fără însușiri al sfîrșitului de secol - se numește, în *Apartamentul meu mare*, Luc Gavarine și, la începutul cărții, e un perdant: și-a pierdut slujba; iubită cu care visa să-și facă o familie și pentru care își luase un apartament spațios - l-a părăsit; își pierde pînă și cheile casei, rămînînd pe dinafară. Dar acest personaj în pană, înconjurat de gol, nu e un învins. Hazardul îi scoate în cale o femeie însărcinată, Flore, de care se îndrăgostește și se oferă să devină tatăl copilului, să umple cu viața unei familii marele apartament gol. Rezumat astfel, subiectul poate părea sentimental-lacrimogen dar talentul cu care Oster prospectează zonele în care umorul se alimentează din dramă, digresiunile inteligente și metafora lumii contemporane care preferă seducția fugară și sterilă, iubirii - fac din cartea premiată acum un bun roman despre ceea ce se pierde și ceea ce se mai poate găsi în vremurile noastre.

● **FÉMINA** - Maryline Desbiolles pentru *Anchise* (Ed. Seuil). Personajul titular e un bătrîn neconsolat, ce trăiește în permanent doliu după frumoasa sa soție Blanche. Supravie-

țuirea lui e o halucinație, la granița dintre vis, amintire și realitate. Un roman-litanie, alcătuit din senzații, stări poetice, viziuni bizare, cu schimbări de unghiuri imperceptibile, în care nu se știe exact a cui vedere și simțire ni se comunică - a văduvului Anchise, a moartei Blanche, a unui martor îndepărtat... Roman despre memoria acaparatoare și despre viața de după moarte în mintea celor dragi, *Anchise* e o alegere surprinzătoare pentru juriul Fémina și a depășit cu doar două voturi (7 la 5) cartea lui Yann Andréa, *Cet Amour-là*.

Savanta și politica

● Ernestine Schlant a venit din Germania în SUA în 1957, la 22 de ani, și s-a specializat în literatură comparată, ajungînd profesoară la Universitatea din New Jersey. A publicat mai multe volume de eseuri și critică, în special despre literatura germană. Ultimul, *The Language of Silence* s-a bucurat de o mare atenție din partea presei. De ce? Fiindcă profesoara este soția unuia dintre favoriții în cursa pentru Casa Albă, Bill Bradley. După o viață petrecută în bibliotecă și la catedră, ea s-a decis acum să își ia un "an sălbatic" pentru a participa la campania electorală a soțului ei, care candidează din partea Partidului democrat.

Un "ucigaș" chinez

● Chow Yun-Fat, superstar al filmelor de acțiune hongkongheze și actor favorit al regizorului John Woo, s-a săturat să tot joace roluri de ucigași virili și cu inimă bună, deși ele i-au adus popularitatea. Acum el interpretează un rol romantic în filmul de epocă *Regele și eu* pe care Andy Tennant îl realizează la Hollywood. Partenera sa este Jodie Foster, care a declarat ziaristilor de la "Newsweek": "Chow este actorul cel mai gentil cu care am lucrat vreodată", fiind impresionată de dis-

ciplina, modestia și seriozitatea colegului chinez. Aceeași părere o împărtășesc și ceilalți membri ai echipei, iar cei 900 de figuranți îl răsplătesc cu ro-pote de aplauze după ședințele de filmare.